DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Newroz'u Kana Bulayan Devlet, Elini 1 Mayıs'tan Çek!

BIJİ NEWROZ!

BIJİ YEK GULAN!

YIL: 3 SAYI: 20 NİSAN - MAYIS 1992 FİYATI: 8.000 TL (KDV DAHİL)

www.arsivakurdi.org

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi
Hikmet ÇETİN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Kamil ERMİŞ

HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Ercan KANAR-Eren KESKİN-Kamber SOYPAK

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28
Aksaray - İSTANBUL
Tel: 513 23 56 Fax: 513 87 36

DİYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Fehim IŞIK
İnönü Cad. Kahraman İşhanı Kat: 2 No: 13
Tel-Fax: 136 63 DİYARBAKIR

ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Ziya KÖSEOĞLU
Necatibey Cad. Top İşhanı No: 40/17
Tel-Fax: 231 46 78 Sıhhiye - ANKARA

VAN İRTİBAT BÜROSU
Seyfettin KIZILYILDIZ
Kazım Karabekir Cad Zafer Matbaası Üstü No: 28
Tel: 425 61 VAN

İZMİR İRTİBAT BÜROSU
Nasır SÖYLEMEZ
859 Sk. Saray İşhanı B Blok No: 3 - 102
Tel : 19 58 07 Konak - İZMİR

MERSİN İRTİBAT BÜROSU
Hasan ASLAN
İstiklal Cad. 29. Sk. Bulvar İşhanı Kat: 2 No: 44
Tel-Fax: 17 97 11 MERSİN

AĞRI İRTİBAT BÜROSU
İzzet KIZILDAĞ
Vali Konağı Cad. Şahin Sk. No: 20
Tel: 119 76 AĞRI

ERZURUM İRTİBAT BÜROSU
Seracettin OĞUZ
2. Vakıf İşhanı No: 205 Kat: 3
Tel: 362 62 Tebrizkapı - ERZURUM

KARTAL İRTİBAT BÜROSU
Mahmut DÖĞER
Kordonboyu Mah. Ankar Cad. Kartal Apt. No: 90/4
Tel: 306 10 71 Kartal - İSTANBUL

URFA İRTİBAT BÜROSU
İsmail ÖZTÜRK
Atatürk Bulvarı Urfa İşhanı Kat: 3 No: 331
ŞANLIURFA

AVRUPA TEMSİLCİSİ
N. KESEN
Postfach 1541 5040 Brühl 1 - ALMANYA

BANKA HESAP NO
Hikmet ÇETİN Adına T. İş Bankası Aksaray Şubesi
Yurtiçi: 938204 Nolu Cari Hesap
Yurtdışı: 30100 - 7464 Nolu Döviz Tevdiat Hesabı

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 80.000 TL **Altı Aylık:** 40.000 TL
Avrupa: 60 DM **ABD:** 40 Dolar
Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 1.000.000 TL **İç Kapak:** 750.000 TL
İç Sayfalar: 500.000 TL
Yarım Sayfa: 250.000 TL **1/4 Sayfa:** 125.000 TL

Baskı: Baran Ofset

İÇİNDEKİLER

DENG'den Sunu.....1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Bir Bölücü Teröristin Kimliği ve Kürt-Türk Çatışması Üzerine
B. ŞİLAN.....2-8

1 Mayıs'ta Halkların Kardeşliği Şiarını Yükseltelim
A. BIŞAR.....9-10

Bilim-İdeoloji Kavramları ve Resmi İdeolojinin İki Çarpık Bilgisi Üzerine
C. KAYGUSUZ.....11-17

Özgürlük Uğrunda 40 Yıl Mücadele
Dr. Abdurahman QASIMLO.....18-25

ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE

Değişik Yönleriyle Dersim Ayaklanması (II. Bölüm)
B.ŞİLAN.....26-36

GÜNCEL GELİŞMELER-HABER-YORUM

Kürt Halkı Katliamlarla Yokedilemez
Şemsettin GÜRBÜZ.....37-43

Kürdistan Kaynıyor
F. AYDIN.....44-48

Newroz Katliamı Belgeleniyor
Kemal DEMİR.....49-52

Kürt Sorunu Avrupa Parlamentosunda
S. CAN.....53-54

Hükümetin Erzincan Depremzedelerine Yardım Konusundaki iki Yüzlülüğü
Fırat ŞAHİN.....55

KÜLTÜR-SANAT/ÇAND Û HUNER

Dersên Zmanê Kurdi
BARAN.....56-58

Klasikler ve Biz
R. DRÊJANÎ.....59-60

Çirok
Şengalê MÛŞÎ.....61-62

Helbest-Şiir
Mele HESEN.....63

Müzik-Musiq.....64

www.arsivakurdi.org

DENG'den SUNU

Dünyadaki hızlı değişmeler ve Ortadoğu'nun sıcak atmosferindeki gelişmeler, egemenleri rahatsız ediyor.

Türkiye'deki demokrasi sorunu, Kürdistan'daki gelişmeler ve Kürt sorunuyla birlikte, ağır ekonomik sorunların yarattığı tablo altında ezilen; öte yandan da değişen dünya konjonktürüne ayak uydurma telaşında olan Koalisyon Hükümeti, boş vaatler ve demokratikleşme senaryolarıyla rahatlamaya çalışıyor. Kitleleri ve dünya kamuoyunu oyalamak için durmadan manevra yapıyor.

Biz daha işin başında bu demokrasi vaatlerinin aldatmaca ve oyalamadan ibaret olduğunu, bu tatlı vaatlere kapılmamak gerektiğini söylemiştik.

Yine çeşitli vesilelerle, Hükümetin Kürt sorununun çözümü konusunda atacağı olumlu adımların karşısında olmayacağımızı; bununla birlikte, Koalisyon Hükümeti'nin bu konudaki samimiyetinden duyduğumuz kuşkuyu da belirtmiştik.

Örneğin, Kürt sorunu konusundaki sahte vaatlerin boyası ve foyası hemen açığa çıktı. "Kürt realitesi"ni diline dolayan Demirel, gerçek yüzünü bir kez daha gösterdi.

O, şimdi, Newroz kutlamalarının kendisine sağladığı cesaretle, Kürt halkının üzerine gidiyor.

Kürtçe televizyon yayını konusunda ateş püskürüyor. "Bu Devletin tek resmi dili var, o da Türkçe'dir. TV'de başka dilde yayın yapılamaz." diyor.

"Tek bayrak, tek dil ve tek millet"ten sözediyor. Kürtlerin etnik özelliklerini bile kabul etmiyor.

Demirel'in "Kürt realitesi"nden anladığı işte budur.

Yani, yine "red ve inkar"! Yine "şiddet ve terör"le bastırma!

Yine de istenirse, önümüzdeki dönemde olumlu adımlar atılabilir.

Koalisyon Hükümeti, olumlu çabalar içinde olmak istiyorsa; ciddi ve samimi olmak, resmi ideolojinin açmazından kurtulmak, sahte vaatlerle kitleleri oyalama politikalarından vazgeçmek zorundadır.

Koalisyon Hükümeti ve Cumhurbaşkanı Özal, Kürtçe TV kanalı konusunda, kör kuyuya taş atıp, binlerce akıllıyı seferber ederek, ortalığı bulandırıyor ve kitleleri oyalıyorlar.

Hükümet ve Devlet ricali, her gün yeni bir manevra ile, adeta "dolu ambar, dipsiz ölçek" misali, kamuoyunun duyarlığı ile oynamak taktiğini terk etmelidir.

Kitlelerin demokrasi ve özgürlük özlemlerini oyalama politikasından bir türlü vazgeçmeyen Hükümet, Türk halkı açısından da tehlikeli bir duruma gelmiştir.

İşte hergün TV ekranlarında sergilenen vahşet olayları ve bu vahşetin nasıl çarpıtıldığının örnekleri. Koalisyon Hükümeti, yanına aldığı burjuva basını ve TV kanallarıyla birlikte, katliamlarına kılıf yaratmakta ve kamuoyunu bu doğrultuda etkilemeye çalışmaktadır.

Halklarımızın yükselen ulusal ve toplumsal mücadelelerinin önünü kesmek için Türk ve Kürt halklarını birbirine düşman etme çabaları yetmiyormuş gibi, Devletin güvenlik güçleri, etraflarına topladıkları bozkurtları, halktan insanlar gibi göstererek yedeklerine alıp ev basmakta ve devrimci avına çıkmaktadır. Ardından cinayet ve katliamlarını haklı çıkarmak için , senaryonun ikinci perdesini sahneye koyup, kendilerini yedeklerine alkışlatmakta,havaya zafer atışları yapmaktadırlar. Yakaladıkları her insanın üzerine, av köpeklerini saldırtanların, tüm bunlar yetmiyormuş gibi, "işte, halk teröristleri linç edecekti ama, Türk Polisi yine görevini yapıp, onları bile korudu." türünden açıklamalar yaparak, hangi amaçlara hizmet ettikleri üzerinde biraz düşünmek gerekiyor.

Egemenlerin yakalamaya çalıştıkları bu avantajların bilincinde olmaz ve bu niyetleri açığa çıkaracak politikaları ve eylemlilikleri üretmezsek, Türk ve Kürt halklarının mücadelesinin uğrayacağı tahribatı önlemek çok zor olacaktır. Bu nedenle, egemenlere bu tür olanakları yaratan faktörleri çok iyi tesbit etmek ve bunların karşısında akıllı ve aktif bir politika yürütmek, halklarımızın önündeki acil görevlerdendir.

Değerli Deng okurları,

Yapılmak istenenleri ve üretilmesi gereken politikaları, bütünüyle, bir Sunu yazısında belirtmek mümkün değil elbette. Aamacımız, insanlarımıza reçete sunmak değil. Ancak mücadele perspektifimizi, dergimizin sayfalarında görmek mümkün. Savunageldiğimiz bu doğru politikaları ve onun yansıması olan eylemlilikleri, bundan sonra da sürdürmeye kararlıyız.

Öte yandan, dikkatinizi, yaklaşmakta olan 1 Mayıs'a ve eli Newroz katliamlarıyla kana bulanmış Devlete çekmek istiyoruz. Halklarımız arasında yaratılmak istenen düşmanlık duygularının bertaraf edilmesi için bir fırsat olan birlik, dayanışma ve mücadele günü 1 Mayıs, karanlık güçler tarafından kanlı Newrozlar'a dönüştürülmek isteniyor. Bu entrikaları etkisizleştirmek için, halklarımızın ulusal ve toplumsal güçlerinin duyarlı olmasını diliyor, "Haydi, alanlarda 1 Mayıs'ı coşkuyla kutlayalım." diyoruz.

Gelecek sayılarda buluşmak dileğiyle.

DENG

BİR BÖLÜCÜ TERÖRİSTİN KİMLİĞİ VE KÜRT-TÜRK ÇATIŞMASI ÜZERİNE

B. Şilan

Türkiye'de son dönemde, Kürt ve Türk halkları arasında düşmanlık yaratma ve giderek onları bir çatışmanın içerisine çekme çabalarının arttığı gözlemleniyor. Bir takım çevrelerin bu yöndeki faaliyetlerini yakından bildiği içindir ki, Başbakan Demirel bile döne döne bu nokta üzerinde duruyor, bu türden bir gelişmenin ortaya çıkarabileceği tehlikelere dikkat çekiyor. Örneğin, Kürdistan'daki çatışmalarda yaşamlarını yitiren askerler için düzenlenen cenaze törenleri sırasında yapılan bir takım gösteriler, Türkiye'yi savunma cemiyetleri ismi altında kurulmakta olan ırkçı dernekler, bu yöndeki çabaların dışa vuran yansımalarıdır.

Öte yandan bazı çevrelere göre, bu yöndeki gelişmelerin nedeni "Doğu ve Güneydoğu'da" meydana gelen gelişmelerdir. Bunlara bakarsanız, askerlerin ölmesi veya yaralanması başta olmak üzere Kürdistan'da yaşanmakta olan değişik türden olaylar, "ülkenin bölünmesinden duyulan endişe vs" Türk halkı arasında tepkiye neden oluyor ve o yüzden de Kürtlere karşı düşmanlık gelişiyor.

Gerçekten de, gerek askerlerin ölmesi veya yaralanması ve gerekse "bölücülük" üzerine kopartılan fırtınanın orda burda, Türk halkının belli kesimleri arasında tepkiye yol açması, hoşnutsuzluk yaratması mümkündür. Ancak ortaya çıkan durumu asıl olarak bu gerekçeyle açıklamak da gerçekçi değil. Bu türden bir yaklaşım ve açıklama biçimi, sömürgecilerin halkı aldatmaya yönelik çabalarının bir parçası olmaktan öteye bir anlam taşımaz. Üstelik bu tutum, ileride meydana gelebilecek bir takım olumsuzlukların sorumluluğunu daha şimdiden Kürt halkının sırtına bindirmek ve saldırganların eylemlerine haklılık kazandırmak gibi bir sonuca varır. Öyle ya, "bölücü faaliyetler olmasaydı" veya "Kürtler rahat dursalardı bütün bunlar da olmazdı" şeklinde bir görüşü yaygınlaştırmak, Türkiye koşullarında pek de güç olmasa gerek.

Burada şu noktayı gözardı etmemeli: Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Kürt halkı ilk kez direnmiyor, onunla Türk güvenlik güçleri arasında çatışmalar yeni baş göstermiyor. Askerler yeni ölmüyor veya yaralanmıyor. Özellikle de 1925-38 tarihleri arasında meydana gelen büyük çatışmalar herkesin bilgisi dahilindedir. Sözkonusu çatışmalar sırasında Kürt halkı tam bir soykırımla yüzyüze gelirken, askeri birlikler de her keresinde küçümsenmeyecek kayıplara uğradılar. Peki o dönemde bir Kürt-Türk düşmanlığına dönüşmeyen tepkiler, şimdi neden birden bire o yola kanalize oluyor? Bu durumda, bu işin arkasında başka bir takım nedenler aramak daha doğru olmaz mı? Hem, ölüm olayları sadece Kürdistan'da yaşanmıyor ki. En başta polisin kendisi, Türkiye'nin her yerinde işkence ve zulüm yapıyor, takır takır insan öldürüyor. Peki Türk halkı, neden onlara karşı bahsedildiği türden bir öfke duymuyor veya düşman kesilmiyor da Kürtler sözkonusu olduğunda bu tür bir eğilim içerisine giriyor? Kaldı ki ölen askerler sadece Türklerden oluşmuyor, onlar içerisinde çok sayıda Kürt de var.

Şu bir gerçek ki, böylesi bir düşmanlığı körükleyen ve onu sıcak bir çatışmaya dönüştürmek isteyen güçlerin başında, illegal devletin kendisi geliyor. Esasında bu tür yöntemler, Türk devleti için yeni de değil. Osmanlı tarihi baştan sona, halk kitleleri arasında devlet eliyle yaratılan bu tür çatışmaların örnekleriyle doludur. Bu, kimi zaman mezhep ve aşiret çatışmaları yaratmak; kimi zaman ise farklı halkları, ya da bir toplumun değişik sınıf ve tabakalarını birbirlerine düşürmek biçiminde ortaya çıkıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kürdistan'ı işgal etmeye başladığı günden itibaren kullandığı başlıca yöntemlerden biri, alevi ve sunni Kürtleri birbirlerine düşürmek olmadı mı? Onu yönetenler, sürekli olarak Kürt aşiretlerini ve beylerini birbirleriyle vuruşturmadılar mı? Onlar, gereksinme duydukça Kürdü, Ermeniyi, Türkü, Rumu birbirlerine kırdırmayı bir meslek haline getirmediler mi? Yine aynı yöntemler, işgal altında tutulan öteki ülkelerde de sonuna kadar uygulanmadı mı?

Burada belki bazıları "Osmanlı devleti ayrı, Cumhuriyet Türkiyesi ise ayrıdır. Her iki devletin politikası aynı değil. Bunları birbirlerinden ayırdetmek gerekir" diyebilirler. Şunu hemen belirtelim ki böyle bir yaklaşım son derece yanlıştır. Türkiye Cumhuriyeti, 1920'lerde yeni bir devlet olarak ortaya çıktı ama o pek çok temel konuda Osmanlı geleneklerini terk etmedi, onları aynen sürdürdü. Daha doğrusu yeni devlet, eskisinin temelleri üzerinde, onun harcıyla yoğrularak oluşturuldu. Bu nedenle de, yukarıda belirtilen çelişkilerden yararlanmak, Osmanlının bu alanda kullandığı yöntemleri kullanmak, bu dönemin de değişmez politikası olarak varlığını sürdürdü. Cumhuriyet Türkiyesi de tarih sahnesine çıktığı günden buyana farklı mezhep ve dinden insanları birbirleriyle çatıştırıyor, aşiret çelişkilerini kışkırtıyor, farklı politik düşünceye sahip insanlar arasına düşmanlık sokuyor vs. Kürdistan'da sürdürülen öteki böl ve yönet yöntemlerine ek olarak, 1980 öncesindeki Maraş katliamı, Malatya ve Çorum olayları, sol ve Kürt yurtsever örgütlerini vuruşturma ve nihayet günümüzdeki köy koruculuğu kimin eseridir? Bütün bunlar, bazan açık, bazan da perde gerisinde kalınarak, bizzat devlet eliyle sahnelenmiyor mu?

Elbet bu arada, Kürt-Türk düşmanlığının körüklenmesinde legal planda çalışmakta olan ve görünürde resmi olmayan öteki bazı güçlerin varlığını da gözardı etmemek gerekir. Bunların başlıcaları Türkeş'in MÇP'si, onun yan kuruluşları ile onlara yoldaş Ecevit'tir. Ecevit'in seçim propagandası başta olmak üzere, tüm olanakları Kürt düşmanlığı yaratmak için nasıl kullandığı kimsenin meçhulü değil. MHP'den tek farkı, isim değişikliğinden ibaret olan MÇP ise yine temel politikasının bir gereği olarak aynı yolda çaba harcıyor. O, devletin illegal kollarıyla ortaklaşa olarak bu işin organizesinde etkin rol oynuyor.

Gerçek bölücü ve terörist kimdir?

Sömürgeci güçlerin Kürt düşmanlığını sürdürürken başvurdukları başlıca araç, her zamanki gibi "bölücülük ve teröristlik" demagojisidir. Bu bakımdan da bu kavramlar üzerinde yeterince düşünmek, gerçek anlamda bölücülüğün ve teröristliğin ne anlama geldiğini, bu işin kimin tarafından yapıldığını saptamak büyük önem taşımaktadır. Bu, Kürt-Türk düşmanlığı yaratmak isteyen karanlık çevrelerin oyunlarını boşa çıkartmanın, iki halkın kardeşliğini hayata geçirmenin koşullarından biridir.

Bunun için de Türkiye'nin, kuruluşundan bu yana izlediği Kürt politikasına kısaca göz atmak gerekmektedir.

Herkesçe bilindiği ve Türkiye'yi yöneten çevrelerce de kabul edildiği gibi, 1920'lerde Mustafa Kemal öncülüğünde yürütülen savaş, yalnızca Türklerin çabalarıyla kazanılmadı. Kürt halkı, bu sonucun elde edilmesinde çok büyük rol oynadı. Her şeyden önce, daha Türkiye kurtarılmadan, Antep, Maraş ve Urfa gibi yerlerde direnen Kürdistan halkı, kendi topraklarını emperyalist işgalcilerden temizlemeyi başarmıştı. Ardından da Kürtlerin önemlice bir bölümü Ankara hükümetine destek oldu ve öylece savaş kazanıldı.

Ancak savaş biter bitmez işler ters dönmeye başladı ve Türk hükümeti, geleneksel Kürt düşmanlığı politikasını tüm çıplaklığıyla açığa vurmaktan geri kalmadı. Ankara yönetimi, bu kez sözümona düşman olarak gördüğü emperyalistlerle anlaşıp Kürt halkını arkadan hançerledi. Bazıları, Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin toprak bütünlüğünden çokça bahsediyor, bu "bütünlüğü" koruma konusunda oldukça titiz davranıyorlar. Oysa bu sınırlar, yaklaşık 70 yıl önce, emperyalist-sömürgeci Lozan antlaşmasıyla çizildi ve Fransa büyüklüğünde olan Kürdistan o zaman yeniden bölüşüldü. O nedenle de sözkonusu sınırlar, halkımızın irade ve istemlerine aykırı olarak çizilmiş gayri-meş-

ru sınırlardır. Bunların hiç bir şekilde kutsallıkları ve dokunulmazlıkları yok.

Ne var ki sömürgeci Türk yönetiminin yaptıkları, ülkemizi bölmekle sınırlı kalmadı. Ankara hükümeti, Kürt halkının varlığını inkar etti. "Kürt" ve "Kürdistan" sözcüklerinin kullanılması, halkımızın dilini özgürce konuşması, türkülerini söylemesi, gelenek ve törelerine sahip çıkması yasaklandı. "Kılık-kıyafet devrimi" türünden gülünçlüklerle, insanların istedikleri giysileri giymeleri bile engellenmek istendi. "Çağdaş ve uygar" Türkiye Cumhuriyetinde bıyık kesme fermanları çıkartıldı. İnsanlar bu yüzden hakaret gördüler, dayak yediler, suçlu ve kaçak duruma düştüler.

Sömürgeciler o gün bu gündür ülkemizin yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarını, her hangi bir karşılık ödemeksizin taşıyıp götürüyorlar. Buna karşılık Kürdistan'da sanayi, tarım ve ticaret alanında gelişme sağlanması yönünde gerekli adımlar atılmıyor, yatırım yapılmıyor. Askeri harcamalara, karakol, işkencehane, kışla ve cezaevi yapımına akıl almaz büyüklükte para ayıranlar, halkın yaşam düzeyini yükseltici, işsizliği, açlık ve yoksulluğu giderici yönde adım atmaktan kaçınıyorlar. Bugün eğer milyonlarca Kürt emekçisi, yerini yurdunu terkedip Batı kent ve kasabalarının kenar mahallelerini doldurduyorsa, aç ve çıplak dolaşıyorsa, bunun nedeni kimilerinin göstermek istedikleri gibi Kürdistan'nın kaynaklar açısından yoksul olması değil, bilinçli olarak izlenen politikanın bir ürünüdür.

O halde burada şu soruya yanıt vermek gerekiyor: Dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir halk, bu barbarlığa karşı ne yapar? Kuşku yok ki ona karşı çıkar, direnir ve özgürlüğünü elde etmeye çalışır. İşte Kürt halkının geçmişten günümüze dek yaptığı da budur. Böyle olduğu içindir ki 1925'ten 1938'e kadar Kürdistan'da silahlar hiç susmadı. Devlet, bu yıllarda Kürt ülkesini tıpkı Osmanlı padişahlarının yaptığı gibi, adım adım yeniden zorla ele geçirdi. Bunu yaparken de yeryüzünde eşine az rastlanır türden zulüm estirdi. Büyük-küçük, kadın-erkek, yaşlı-genç ayırımı yapılmaksızın herkeresinde binlerce, onbinlerce insanımız katledildi. Yüzbinlercesi topraklarından zorla sürüldü. Halkın evleri ateşe verildi, hayvanlarına, para ve eşyalarına elkonuldu. Bir çok yerde, Kürt köylüsünden alınan topraklar, Türkiye'nin değişik bölgelerinden veya yurtdışından getirilen "Türk soylu"lara verildi. İdamlar, işkence, tutuklama ve cezalandırmalar aralıksız süregeldi.

Bir zamanlar Batılı sömürgeciler, sömürge ülkelerde insan kellesi başına para ödüyorlardı. O yüzden de "kelle avcılığı" denilen olay tarihe geçti. Beyaz adam, "uygarlık adına" işgal ettiği ülkelerin yerlilerini katlediyor, sonra da başlarını keserek yöneticilere götürüyor ve ona göre para alıyordu. Bu şekilde öldürülenler çoğalıp da kesik kafaları taşımak güçleşince, bu kez taşınması daha kolay organlarla yetinildi. Böylece bir çok yerde kafa yerine kafa derisi, kulak, ya da burun götürmek yeterli hale geldi. Türk sömürgecileri de yirminci yüzyılda aynı şeyi Kürdistan'da yaptılar. 1925-38 döneminde kelle ticareti hayli yaygındı. İnsanları katleden askerler veya yerel işbirlikçiler, çuvallar dolusu kafa taşıyorlardı. Ama yine de bu her zaman mümkün olamıyordu. Çünkü bazen katledilen insan sayısı o kadar fazlaydı ki, bu işi yapabilmek için kamyonlar gerekmekteydi.

Bütün bunlar yapılırken de, bugün söylenenler aynen tekrarlanıyordu. Katledilen veya yerlerinden sürülen bebekler, çocuklar, kadınlar, yaşlılar, silah kullanan ve kullanmayanlar; yani bütün bir halk "eşkiya" idi, "haydut"tu, "bölücü" ve "terörist"ti. Buna karşılık bu eylemleri gerçekleştirenler "vatan için savaşan aslanlar"dı, "adalet, huzur ve güven tesis etmeye çalışan"lardı. Ötekiler vahşi, onlarsa "uygarlık taşıyıcıları" idiler.

Bugün isteyenler, sözkonusu döneme ait katliam ve terör olaylarının örneklerini resmi belgelerde de görebilirler. Bu belgelere bakıldığında, sık sık herhangi bir köyde, mezrada veya başka yerde "Bilmem ne kadar haydut öldürüldü, tepelendi veya temizlendi" türünden ibarelere rastlanılır. İşte haydut diye nitelendirilen bu insanlar o köyün, o mezranın veya yörenin halkıdır. Elbet, resmi belgelere yansıtılan olaylar, gerçekte olanların yanında devede kulaktır ama yine de devletin yaklaşımını anlamak bakımından bu gibi örneklerin büyük önemi var.

Kaldı ki devlet sadece Kürt halkına terör uygulamakla yetinmiyor. Türk halkı da ondan payına düşeni yeterince aldı, alıyor. Şöyle bir düşünmek gerekir; M. Kemal yönetimi, Türk halkına ne gibi demokratik haklar tanıdı? Bu türden hakların hangilerine karşı saygılı davrandı? Türkiye'de serbest seçimle işbaşına gelmiş bir parlamento mu vardı? Basın özgürlüğü mü yürürlükteydi? İnsanların siyasal,

demokratik ve kültürel alanlarda örgütlenme hakları mı mevcuttu? İşçiler greve mi gidebiliyorlardı? Bağımsız yargı organları mı faaliyet göstermekteydi? Başka bir deyişle, o çokça lafı edilen batı demokrasilerinde geçerli kuralların bir teki olsun, Türkiye'de yürürlükte miydi? Elbet değildi.

Tersine, bu haklara saygı göstermek, onları geliştirmek şurda kalsın, Türkiye'yi yönetenler çok sınırlı da olsa daha önceleri var olanları bile ortadan kaldırdılar. Örneğin, Cumhuriyetin kuruluşundan önce işçiler tarafından değişik yerlerde oluşturulmuş amele birlikleri vardı. Bunlar bazı haklar elde etmek için direniyor, hatta yer yer greve gidiyorlardı. 1 Mayıs'ı kutlamak yasak değildi. Farklı görüşlerin dile getirildiği, tartışıldığı yayın organları çıkabiliyor, toplantılar düzenlenebiliyordu. Ama Cumhuriyet yönetimi, padişahlığın son döneminin de gerisine düşerek bütün bunları silip süpürdü. O gün bu gündür de, Türk halkı devlet teröründen yakayı kurtarabilmiş değil.

Bu ülkede devletin ve onun güvenlik güçlerinin insanlara her türlü kötülüğü yapma, hatta gerektiğinde onun yaşama hakkını elinden alma yetkisi her zaman var olmuştur, bugün de var. İnsanlar düşüncelerini hiç bir zaman özgürce açıklıyabilmiş, işkence ve dayaktan kurtulabilmiş değiller. Polis bugün de, canının istediği zaman silahını çekip sokaklarda insan avına çıkabiliyor, evleri basarak sakinlerini kurşuna dizebiliyor. İşkence sistematik bir biçimde sürdürülüyor. Gözaltı yerlerinden cesetler çıkıyor. Türkiye öyle bir ülke ki, polisi sokaklarda gösteri yapıp "Kahrolsun insan hakları", "İnsan haklarına ölüm" diye haykırabiliyor.

Son Newrozda yaşananlar da devletin bu alanda izlediği politikayı bir kez daha gözönüne seren bir örnek teşkil etti. Sözümona Kürt sorununu demokratik yollardan çözecek olan Demirel hükümeti, bir yandan Newroz kutlamalarının serbestliğini ilan eder, hatta bu bayramı kutlama şovlarına girişirken, bir yandan da onu terörize etmek için elinden geleni yaptı. Günü geldiğinde ise güvenlik güçleri halka saldırarak ortalığı kana buladılar. Ve tabi hemen arkasından ırkçı-şöven propaganda çarkı olanca şiddetiyle harekete geçirilmek suretiyle kamuoyu yanıltılmaya çalışıldı. Güya güvenlik güçleri saldırıya uğramış da kendilerini savunmak amacıyla silah kullanmışlar. Cizre'de, Şırnak'ta ve daha başka yerlerde kurşunlanmamış tek ev bırakılmamasının, onca suçsuz insanın katledilmesinin nedeni meğer buymuş. Ne var ki dünya hızla değişiyor. Böylesine klasik yalanları tutturmak artık eskisi kadar kolay değil. Nitekim uluslararası kamuoyu genelde bu olayları sağlıklı bir biçimde değerlendirdi ve onları Türk devletinin Kürt halkına karşı giriştiği bir katliam şeklinde yorumladı.

Kürt halkının istemleri Türk halkının çıkarlarına ters mi?

Türk halkının, onun aydın ve demokratlarının, Kürt sorunu üzerinde düşünürlerken, yukarıda da değindiğimiz gibi, en başta egemen çevrelerin on yıllarca yarattıkları şartlanmışlıklardan yakalarını kurtarmaları, somut ve gerçek duruma bakmaları gerekiyor. Kürt halkı ne istiyor? Onun istemleri haklı mı haksız mı? Bu istemlerin gerçekleşmesi, Türk halkına bir zarar verir mi?. Eğer birileri verdiği iddiasında iseler, ne tür bir zarardır bu? Öte yandan bugün Kürt sorununa bağlı olarak yaşanan olumsuzlukların temelindeki etken ne? Hangi politika bütün bu kötülüklerin, acı ve sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır? Sorunun çözümü için yakın ve uzun vadeli olarak atılması gereken adımlar nelerdir vs?

İşte her iki halkın çıkarlarına uygun düşen bir çıkış yolunun bulunması, ancak bu sorulara gerçekçi yanıtlar aranması ve bu yönde gerekli adımların atılması sayesinde mümkün olabilir. Yoksa, mevcut olumsuzlukların, kabul edilemez nitelikteki haksızlıkların daha da büyümesinin ve derinleşmesinin önü alınamaz.

Açıktır ki Kürt halkının mücadelesi, sömürgeciliğe ve zulme karşı, eşitlik ve özgürlük içindir. O, dünyanın öteki halklarının sahip oldukları ve olmaya çalıştıkları haklara kavuşmak istiyor. Öyle bazılarının söyledikleri gibi onun kimsenin yurdunu bölmek gibi bir düşüncesi yok. O, kendi kaderini özgürce belirleme, kendi toprakları üzerinde insanca bir yaşama kavuşma mücadelesi veriyor.

Türkler yaklaşık bin yıl önce Anadoluya geldiler ve bugün yaşadıkları toprakları da kılıç zoruyla ele geçirdiler. Buna rağmen onların devleti var. Üstelik kimileri bununla da yetinmiyor, sürekli olarak **"yeni Türk devletleri"** yaratma peşinde koşuyorlar. Türkiye, "Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma" adı altında bu ülkenin yarısına yakın bölümünü işgal altında tutuyor. Türk devleti orada yaşayan ve sayıları yüzbini bile bulmayan Türkler için devlet kurma hakkını savunuyor. Hiç biri-

miz "Trakya, Bulgaristan, Yugoslavya, Kerkük-Musul ve öteki yerlerdeki Türklerin hakları" adı altında bir kaşık suda kopartılan fırtınaların yabancısı değiliz. Bugün ise Orta Asya Cumhuriyetlerinin koruyucu meleği olma rolü, oynanmaya çalışılıyor. Bir dönem için gizlenmiş olan Turancılık emellerinin, burjuva çevreler arasında yeniden hortladığı gerçeği herkesin gözü önündedir. Başbakan Demirel bu duyguyu **"Bir ucu Adriyatik Denizi'nde, bir ucu Çin Seddi'nde olan bir Türkiye meydana gelmiştir,"** sözleriyle ifade ediyor.

Türkiye, dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan ve türkçe konuşan insanlara seslenmek için özel radyo programları hazırlıyor. Bugün Türk televizyonunu Avrupa'nın her yanında izleyebilirsiniz. Ortaasya Cumhuriyetlerine yönelik radyo ve TV yayınları için gösterilen yoğun çaba ise gözönündedir. Türkiye oraya alfabe basıp götürüyor, eğitim sistemlerinin kendi etkinliğinde yeniden düzenlenmesi için yoğun çaba sarf ediyor. Oysa Türkiye devlet sınırları içerisinde yaşayan biz Kürtlerin hala tek bir okulumuz bile yok. Böyle bir istem, Türk devletinin **"üniter"** yapısına ters, yani **"bölücülük"** olarak kabul ediliyor. Türkiye radyo ve televizyonlarından dünyanın bütün dillerinden müzik dinleyebilirsiniz, ama, bu devletin sınırları içerisindeki 20 milyona yakın Kürdün dilinden asla bunu yapamazsınız. Onun böyle bir hakkı yok. Kürt dili okullarda, devlet dairelerinde yasak. Yani, gerektiğinde Türklerin haklarını koruma adı altında Kürtleri ateş hattına sürenler, halkımıza bu sıradan hakları dahi tanımaya yanaşmıyorlar. Bundan kısa bir süre önce, İstanbul'da bir Kürtçe kurs açmak için yapılan başvurunun engellendiği, buna izin verilmediği biliniyor. İngilizce, Almanca, Rusça, Çince, Fransızca ve diğerlerini öğretmek için kurslar düzenlemek serbest de, Kürtçe yasak. Kaldı ki Türk yönetimi, yalnızca Türkiye'de bu politikayı izlemekle yetinmiyor, çeşitli Avrupa ülkelerinde, bu yönden elde edilen haklara karşı da tahammülsüz davranıyor. Onun, yıllardır kimi zaman açık, kimi zaman ise alttan alta bunun önüne geçmek için çaba harcadığı biliniyor.

Demek oluyor ki, Kürt halkının sorunları ve istemleri üzerinde kafa yorarken tüm bu gerçeklerin dikkatli bir gözle irdelenmesi gerekiyor. Bence burada, konuyla ilgilenen herkesin Türk halkı arasında da söylenmekte olan bir atasözünü hatırlamasında yarar var. "Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı başkasına." Türk halkına önerimiz bu yöndedir. O, bir an için kendini Kürt halkının yerine koysun. Eğer Kürtlerin karşı karşıya bulunduğu bütün bu güçlükler, bu vahşet ve dizginsiz terör politikası ona yönelik olarak yürürlükte bulunsaydı; yani eğer birileri, Kürdistan yerine Türk halkının yaşadığı toprakları zaptı-rapt altına alsalardı da, sözkonusu politikayı ona karşı uygulamaya kalkışsalardı, acaba o, yerinde oturup her şeye "evet" der miydi? Kuşkusuz demez, ona karşı direnirdi.

Bu nedenle de, nasıl ki Kürt halkının ve onun yurtsever güçlerinin, sömürgeci devletin uyguladığı baskı politikasından hareketle Türk halkına kızmaları, onu suçlamaya kalkışmaları yanlış ise, Türk halkının da bölücülük palavralarına aldanarak, baskıya ve zulme karşı mücadele veren Kürt halkına öfkelenmesi, ona karşı düşmanca duygular beslemesi yanlıştır. Böyle bir duruma yol açmak, her iki halk bakımından da düşmanın oyununa gelmek, onun kurduğu tuzağa düşmektir. Türk halkına düşen, haklı istemlerinin gerçekleşmesi için Kürt halkına yardımcı olmak, onunla dayanışma içerisinde bulunmaktır.

Şu noktayı da gözardı etmemeli; devletlerin tarih sahnesine çıkışı, taş çatlasa onbin yılı geçmeyen bir zamana denk düşüyor. Bu da insanlık bakımından çok küçük bir dönemi ifade etmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ise şurada ortalama bir insan ömrü kadardır. Yani 70 küsur yıl. Tarih, geçmişten günümüze dek çok büyük devletlere, imparatorluklara şahit oldu. Bunların tümünün değişmeyen ortak bir özelliği var. Devletler, her zaman kendi varlıklarını kutsallaştırmaya, ebediyen yaşayacaklarına insanları inandırmaya büyük özen gösterirler. Çoğunun, bu amaçla işlemeyecekleri suç, yaratmayacakları vahşet de yoktur. Ama, hiç birinin hesabı bugüne kadar tutmadı ve o yenilmez gibi gözüken büyük imparatorluklar, günün birinde tepetaklak gitmekten kurtulamadılar. Babiller, Mısır Krallıkları, Büyük İskender'in Makedonyası, Roma, Çin, Moğol, Bizans imparatorlukları hep öyle olmadı mı? Daha sonraki dönemlerin Avrupa krallıkları, Osmanlı imparatorluğu, Rus Çarlığı açısından durumu farklı mı oldu sanki? Kim derdi ki daha geçtiğimiz yüzyıl, "Üzerinde güneşin batmadığı ülke" diye isimlendirilen İngiliz sömürge imparatorluğu, tepe-ta-

klak gider de, İngilizler bugün yaptıkları gibi, üzerinde yaşadıkları adanın bölünmemesini sağlama derdine düşerler? Daha bundan üç-beş yıl önce, birileri kalkıp da Doğu Avrupa devletlerinin bu kadar kısa süre içerisinde yıkılacaklarını, Sovyetler Birliği'nin parçalanacağını söyleselerdi, kim inanırdı? Ne var ki bütün bunlar yaşandı, yaşanıyor. Tarih, devletleri ebediyen yaşatmıyor. Devlet çarkı ne ölçüde sağlam gözükürse gözüksün, iktidarı ellerinde tutanlar bu çarkı korumak amacıyla ne türden büyük çabalar harcarlarsa harcasınlar, toplumsal gelişme yasalarına karşı duramaz, onun önünü tıkayamazlar. Hele de bir devlet haksızlık ve eşitsizlik üzerine şekillenmişse, çıplak zorbalığa dayanarak ayakta kalmaya çalışıyorsa, onun yıkılmasının önüne kimse geçemez. En modern ordular, en acımasız polisiye yöntemler bile onu kurtarmaya yetmez.

Hiç kuşkusuz, Türkiye ve Kürdistan'ı bölüşen öteki devletler de bu kuralın dışında değiller.

Devlet kurma hakkı, günümüzde her ulusun temel haklarından biridir. Beri taraftan, devlet bir araçtır. Esas olan insanın kendisi, onun hakları, özgürlüğü ve güvenliğidir. Eğer bir devletin sınırları haksız bir biçimde çizilmiş ve bu sınırlar başka halkların haklarının gaspedilmesine yarıyorsa, eğer bir devlet halka karşı zulüm estiren bir kuruma dönüşmüş ve ancak bu sayede ayakta kalabiliyorsa, o devletin, mevcut haliyle varlığını sürdürmesinden değil, elbette sürdürmemesinden yana olmak gerekir. Halk kitlelerinden, barış ve demokrasiden yana tutum bunu gerektirir.

Konuya bu açıdan bakıldığında Türk halkının, Türk devletini kutsallaştırması için hiç bir neden yok. Bu devlet, onur duyulacak, kendisiyle övünülecek bir devlet değil. İnsanlar bir zulüm ve terör aygıtı için neden bu duyguları beslesinler ki?

Bununla Türk halkının bir devleti olmasın görüşünü savunduğumuz sanılmasın. Türk halkı elbette bir devlete sahip olmalı. Ama bu, demokratik, insan haklarına saygılı davranan, insanı ezmeyen, başka halkları baskı altında tutmayan barışçıl bir devlet olmalı. Türk halkının mücadelesi de böyle bir devlete sahip olmayı hedeflemeli.

Sonuç

Görüldüğü gibi, Türk devletinin, onu yönetenlerin, başkalarını "bölücü" ve "terörist" olarak suçlamaya hiç te hakları yok. En büyük bölücü ve terörist güç, bizzat bu devletin kendisidir. Bu gün eğer Türkiye ve Kürdistan'da bir dizi olumsuzluklar yaşanıyorsa, insanlar hiç bir yönden rahat değillerse, barışçıl ortam yokolmuş ve ortada can güvenliği diye bir şey kalmamışsa, bunun temelinde yatan gerçek neden, sömürgeci devletin izlediği baskı, terör ve Kürt halkını inkar politikasıdır. Yaşanan acıların, akıtılan kanların sorumluluğu onun omuzundadır. Türk halkı, gencecik evlatlarını Kürdistan'da kaybetmeye elbette tepki gösterecek, göstermelidir de. Bunu bizler de istemeyiz. Ama bu tepkinin hedefi, yoksul Kürt halkı değil, devletin kendisi olmalı. Çünkü, döne döne belirttiğimiz gibi sorumlu olan odur.

Beri taraftan Türk halkının sadece kendi evlatlarının ölümüne tepki göstermesi de yeterli değil. Bu, karşı karşıya bulunulan sorunları haletmeye yetmez. Türk halkı, Kürdistan'da da izlenmekte olan ırkçı-şöven teröre, buna bağlı olarak, yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin insanların keyfi biçimde katledilmelerine, gözaltına alınmalarına, işkence, tutuklama ve öteki yöntemlerle ezilmelerine de aynı derecede tepki göstermeli, ona karşı çıkmalıdır. Bir Türk ana-baba veya akraba, Kürdistan'da yaşamını yitiren bir yakınları için hangi acıyı duyuyorlarsa, Kürt ana-baba ve akraba da kaybettikleri yakınları için aynı acıyı duyarlar. Bu yönden aralarında herhangi bir fark yok. Kaldı ki insanların öldürülmelerinden, yaralanmalarından ve başka yöntemlerle zarara uğratılmalarından üzüntü duymak, buna tepki göstermek için, onlara akraba olmak şart da değil. İnsanca düşünmek, eşitlikten ve özgürlükten yana olmak, insanın yaşama hakkına saygı göstermesini bilmek bunun için yeterlidir.

Kürt, Türk, Laz, Çerkez veya Arap hangi halktan olursa olsun, şu noktanın hiç kimse tarafından unutulmaması gerekir. Yaşanan olumsuzlukları istismar ederek Kürt-Türk düşmanlığı yaratmak isteyen ve iki halkı birbirlerine kırdırma çabası içerisinde olanlar, sadece Kürt, Arap, Çerkez ve öteki halklara değil, aynı zamanda Türk halkına da düşmanlar. Onlar, ileri sürmeye çalıştıkları gibi ülkeyi savunmuyor, bölücülüğe ve teröre karşı mücadele etmiyorlar. Bu çevreler ırkçı ve şövendirler. Halklar arasında kardeşçe ilişkilere, eşitliğe ve özgürlüğe karşılar. Yaptıkları da, bölücülüğün ve teröristliğin daniskasıdır.

Onlar kendi eylemlerine her zaman şu veya bu yönde gerekçe bulmaya çalışır, yalan ve demagojiyle insanları birbirlerine karşı kışkırtırlar ama günü geldiğinde karşılarında gördükleri herkesi acımasızca ezmekten çekinmezler. 12 Eylül faşist cuntasının yaptıkları, bu açıdan açık bir örnektir. Faşist cunta da "bölücülüğe" ve "teröre" karşı mücadele edeceğini söyleyerek iş başına gelmişti, ama generaller ve onların uzantıları sonunda, toplumun ezici çoğunluğuna karşı görülmemiş bir terör estirdiler. İnsanların en sıradan demokratik hakları onlar döneminde rafa kaldırıldı. Toplum bugün hala da bir çok yönüyle o dönemi, onun yarattığı sıkıntıları yaşıyor.

Kürt halkının kaderini özgürce belirlemesi -ki buna ayrı devlet kurma hakkı da dahildir-, Türk halkına herhangi bir şekilde zarar vermez. Tersine Kürt halkı baskı altında tutuldukça, ezilip horlandıkça, Türk halkının da bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da rahat yüzü görmesi olanaksızdır. Buna karşılık özgür ve demokratik bir Kürdistan ile bu nitelikteki bir Türkiye, her iki halkın çıkarınadır ve insanlar o koşullarda yan yana barış içerisinde rahatlıkla yaşıyabilirler. Böylesi bir durumda Türk halkının ülkesi bölünmüş olmaz, Kürt halkınınki özgürleşir. Kaldı ki bugün Kürt yurtsever hareketi, büyük çoğunluğuyla ayrılmayı mutlaklaştırmıyor, eşit haklara sahip iki cumhuriyetten oluşan demokratik bir federasyon modelini de savunuyor. Yani Türkiye'nin yüz bin Kıbrıs Türkü için Kıbrısta istediği şey.

Gerek içerde ve gerekse uluslararası planda, Türkiye'yi her gün biraz daha köşeye sıkıştıran Kürt sorununun çözümü için yapılması gereken şey, en başta devletin şiddet politikasını bir kenara bırakmasıdır. Buna paralel olarak atılması gereken öteki adım, öncelikle Kürt halkının acil taleplerinin yerine getirilmesine yönelik düzenlemeler yapılması, Kürt sorununun her yönüyle tartışılmasına olanak sağlayacak bir ortamın yaratılması gerekir. Böylece kan akıtılmadan, demokratik ve barışçıl yollardan çözüm olanaklı hale gelebilir. Aksi halde, sorun ortadan kalkmaz, tersine giderek büyür ve daha da içinden çıkılamaz hale gelir. Hiç kimse, günümüz dünyasında baskı ve terörle, Kürt halkını sindirebileceğini, onu susturabileceğini hayal etmemeli. Türkiye 70 yıldır aynı yöntemleri deniyor. Bugüne kadar yapılanlar bir işe yaradı mı ki bundan sonrakiler yarasın? Daha fazla baskı ve hatta girişilecek yeni bir kitlesel kırım, yangının üzerine körükle gitmekten başka bir anlama gelmez. Çelişkinin giderek bir Kürt-Türk çatışmasına dönüşmesi ise, çok daha olumsuz durumu ifade etmektedir. Elbet ırkçı-sömürgeci çevreler bu gerçekleri görmek istemez ve işlerine geldiği için bugüne kadarki politikalarında ısrarlı davranabilirler -ki şu an yapılan odur-. Ama halk yığınlarının, ilerici ve demokratik güçlerin çözüm önerileri buna karşıdır, öyle olması gerekir. Onların ihtiyaç duyduğu şey şiddet değil, barışçıl ve demokratik çözümdür. Kardeşlik ve eşitliktir. Bundan bir süre önce Kürdistan'a bir gezi düzenleyen DYP ve SHP'li parlamenterlerle konuşurken, Kürt halkının her yerde Türk-Kürt kardeşliğini, hak eşitliğini dile getirmesi, bu istemin halkımız tarafından ne ölçüde benimsendiğinin bir kanıtıdır. Bu durum, aynı zamanda Kürt köylüsünün burjuva politikacılarından, Kürdistan'daki kahvehanelerin ise Türk parlamentosundan, üniversitelerinden ve öteki diziyle "bilimsel" kurumundan daha ilerde olduğunun bir kanıtı değil mi?. Halkımızın rahatça haykırdığı bu güzel sloganları, Türkiye'yi yönetenlerin duymaya bile tahammül göstermemeleri neyi açığa vuruyor?. Bunca olup bitenden sonra, kimilerinin hala Kürtlerin "yokluğunu", ya da onların "Türk olduklarını" kanıtlamaya çalışmak gibisinden maskaraca davranışlardan vazgeçmemelerini nasıl açıklamalı? İşte Türk halkına düşen, tüm bu gerçekleri gözardı etmemesi ve eğemen güçlerin yalanlarına değil, Kürt halkından yükselen bu sese, bu çağrıya kulak vermesi, aynı sloganı birlikte haykırmasıdır. Her iki halkın başına örülmek istenen yeni tuzaklar ancak bu yolla aşılabilir.

Bu bakımdan, görevin enbaşta Türk halkının ilerici ve demokratik çevreleriyle Kürt yurtsever güçlerine düştüğü ise açıktır. Denilebilir ki onlar bu alanda bir sınavla yüzyüzeler. Türkiye'ye demokrasiyi, Kürdistan'a ise özgürlüğü getirmenin temel koşulu, herkesten önce onların omuz omuza vermelerini gerektirmektedir. Halklararası kardeşliği, dayanışmayı ve ortak mücadaleyi hayata geçirme yolunda çaba harcamak, onlar açısından bir zorunluluk, ertelenemez bir görevdir. □

1 MAYIS'TA HALKLARIN KARDEŞLİĞİ ŞİARINI YÜKSELTELİM!

A.BIŞAR

Emek ile sermayenin tarihsel mücadalesinde iyi ve güzel herşeyden yana olan işçi sınıfı için büyük bir öneme sahip bulunan yeni bir 1 Mayıs'a daha yaklaşıyoruz. 1 Mayıs temel niteliğiyle işçi sınıfının birlik, mücadale ve dayanışma günüdür. Bu gün işçi sınıfının mücadalesinde canlı bir renk, bir semboldür.

Egemenler tarih boyunca emeğin ve işçi sınıfının tüm değerlerine saldırdıkları gibi 1 Mayıs'a da saldırmışlar, onu engellemeye, kana bulamaya çalışmışlardır. Dünyanın pekçok yerinde 1 Mayıs'ın kutlanılması engellenmiş, bugünü özgürce kutlamanın önüne engeller konulmuş ve 1 Mayıslarda sokaklara dökülen işçiler katledilmiş, 1 Mayıs kana bulanmıştır.

Fakat tüm baskı ve engellemelere rağmen 1 Mayıs alanlarda kutlanılmış ve zorlu bir mücadale sonucu dünyanın pekçok yerinde yasallaşabilmiştir.

Bugün 1 Mayıs dünyanın pekçok yerinde yasal olarak kutlanılan bir bayram niteliğindedir. Fakat halen (Türkiye'de olduğu gibi) 1 Mayıs'ın yasak olduğu ülkeler de mevcuttur. 1 Mayıs'ın bugün yasal olarak kutlanıldığı ülkelerde bu hakkın elde edilmesi pek de öyle kolay olmamış, bu hak zorlu bir mücadaleyle kazanılmıştır.

1 Mayıs'ın Öyküsü

1 Mayıs'ın öyküsü kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte başlar. Kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte emek cephesinde biçimlenen açlık, sefalet, yoksulluk, ağır çalışma koşulları ile 16 saatlik işgünü işçi sınıfını insanca bir yaşam için mücadaleye yöneltmiş ve bu mücadalenin sonucunda 1 Mayıs doğmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işçi sınıfı insanca bir yaşam için sesini yükseltmeye başladı. 1874 yılında Avusturalyalı işçiler "8 saatlik işgünü hakkı" talebiyle birtakım eylemlilikler geliştirdi-ler. 1884 tarihinde de Uluslararası İşçi Birliği ile Amerikan İşçi Federasyonu ortaklaşa eylem kararı alarak " 8 saatlik işgünü hakkı"nın tanınması için egemenlere 1886 1 Mayısı'na kadar süre tanıdılar.1886 1 Mayısı geldiğinde egemenler 8 saatlik işgünü hakkı konusunda tek bir adım bile atmamışlar, tersine işçilerin öfkesini, örgütlü gücünü engellemek için başta Chicago Meydanı olmak üzere diğer tüm meydanları polislerle doldurarak olağanüstü önlemler almışlardı. Tüm bu engellemelere rağmen Chicago sakaklarında bir yürüyüş gerçekleştirildi ve bunu izleyen günlerde büyük bir miting düzenlendi. Miting sonrasında egemenler polisleri ve ajanprovakatörleri aracılığıyla miting yerinde bir katilam gerçekleştirdiler. Birçok işçi katledildi, yüzlerce işçi gözaltına alındı, bir o kadarı da tutuklandı.Tutuklananların bir bölümü müebbet hapse mahkum edilirken August Spiens, Adolp Fischer, Albert Parsons ve George Engel adlı işçi önderleri hakkında idam kararı çıkartılarak bu karar 11 Kasım 1887 tarihinde infaz edildi.

21 Temmuz 1889 da Paris'te toplanan II. Enternasyonal'in 1. Kongresi 1890 1 Mayıs gününü, katliamları protesto etmek ve 8 saatlik işgünü hakkı doğrultusunda verilen mücadaleyi yüksetmek amacıyla gösteri ve eylem günü olarak ilan etti. 1891 de toplanan II. Enternasyonal'in 2. Kongresi de geçen 1 Mayıs gösterilerini gözönünde bulundurarak her yılın 1 Mayıs gününü işçi sınıfının birlik, mücadale ve dayanışma günü olarak ilan etti.

İşte o gün bu gündür 1 Mayıs tüm dünyada işçi sınfının ve ezilen hakların birlik, mücadale ve dayanışma günü olarak kutlanılmaktadır.

Türkiye'de 1 Mayıslar

Türkiye'de 1 Mayıs, işçi sınıfının nitelik olarak cılız bir konumda bulunmasından dolayı uzun bir süre kutlanılamadı. Türkiye işçi sınıfı ancak 20. yüzyılın ilk çeyreğinde sosyalizmle, 1 Mayıs'la tanışabildi. 1909 yılında işçi sınıfı arasında sosyalist dünya görüşü doğrultusunda çeşitli çalışmalar başgösterirken, işçi sınıfının sosyalizme olan ilgisi de bu dönemde artmaya başladı. 1909 'dan 1912'ye kadar 1 Mayıslar çeşitli küçük etkinliklerle kutlanılırken, Balkan Savaşları ve bunu izleyen yıllarda 1.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine 1 Mayıs günü 1920'li yıllara kadar gündem dışı kaldı.

Türkiye'de 1 Mayıs ilk kez kitlesel bir şekilde 1921 yılında İstanbul'da çeştili eylem ve grevlerle kutlanıldı. Anadolu'nun işgal alında bulunuğu 1922 yılında bu kutlamalar İstanbul'un yanısıra Ankara ve İzmir'e de yayıldı. Bu dönemlerde kutlanılan 1 Mayıs'ın temel niteliği işgal kuvvetlerini protestoya yönelikti, bu yüzden 1 Mayıs kutlamaları işgalci kuvvetlerin engellemeleriyle karşı-laşmıştı. Fakat, işgal kuvvetlerinin ülkeden kovulduğu 1923 yılında 1 Mayıs, işgal kuvvetlerine karşı bir eylem olma niteliğini yitirerek işçi sınıfının Kemalist iktidara yönelik taleplerini dile getiren bir gün olma niteliği kazandı. Daha önceleri işgalci kuvvetler tarafından engellenen 1 Mayıs kutlamaları, bu kez Kemalist iktidar tarafından engellenmeye başlandı. 1923 yılında İstanbul, Ankara, İzmir ve Adapazarı'nda gerçekleştirilen 1 Mayıs kutlamaları, Kemalist hükümetin

baskı ve engelemeleriyle karşılaştı. Birçok insan gözlatına alındı. Egemenlerin çıkarlarına bağlı kalan Kemalist iktidar 1923-24 1 Mayıslarını da benzeri engellemelerle karşıladı. Nitekim 1924 yılında çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu'yla Kürdistan'da Kürtlerin ve Batıda da Türk işçi ve emekçilerinin en doğal demokratik hakları gaspedildi, ülke bir bütün olarak baskı altına alındı. Takrir-i Sükun Kanunu'ndan sonra 1 Mayıs Türkiye'de ancak 1926 yılına kadar kutlanılabildi. 1925 ve 1926 1 Mayısları sırasında gözaltılar alabildiğince yaygınlaştı, insanlar tutuklandı, çeşitli işçi dernekleri kapatıldı.

Kemalist iktidarı baskı yasaları 1 Mayıs'ın 1926'dan 1976'ya kadar tam 51 yıl boyunca yasal olarak kutlanmasını engelledi. 1976 yılında başta DİSK olmak üzere çeşitli işçi sendikaları 1 Mayıs'ı görkemli bir şekilde kutladılar. Bu görkem 1977 1 Mayısı'na da yansıdı. Fakat 1977 1 Mayısı kontrgerillanın saldırısına maruz kal-dı. 35 insan Taksim Alanı'nda katledildi. 1978 1 Mayısı önceki yılın katliamını protesto eden bir nitelik taşıdı ve yüzbinler o gün Taksim Meyda-nı'nda işçi sınıfının örgütlü gücünü bütün dünyaya gösterdiler. 79 1 Mayısı gelip çattığında sıkıyönetim uygulaması hüküm sürdüğünden 1 Mayıs İstanbul'da kutlanılamadı. 1 Mayıs günü ilan edilen sokağa çıkma yasağı da 1 Mayıs gösterilerinin önünü kesmek amacıyla alınmıştı.

1979 yılında 1 Mayıs kutlamaları ilk kez Kürdistan'da gerçekleştirilebildi. DHKD ve DDKD'nin ortak girişimleri sonucu 79 1 Mayısı onbinlerin katılımıyla Bitlis'te kutlandı. . Sömürgeci devletin tüm baskılarına rağmen kitlesel bir şekilde, büyük bir disiplinle gerçekleşirilen miting, Kürt halkının özgürlük mücadalesinde atılmış önemli adımlardan biriydi.

12 Eylül Faşist Darbesi'yle 1 Mayıs 1987 yılına kadar alanlarda kutlanılamadı.1987'den itibaren 1 Mayıs kutlamaları tüm engellemelere rağmen tekrar alanlara yayılmaya başladı. 1989 1 Mayısı'nda M.Akif Dalcı katledilirken, 1990 1 Mayısı'nda da Gülay Beceren polisin vahşi saldırısı sonucu sakat kaldı. 1991 1 Mayıs'ında başta İstanbul olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde gösteri ve yürüyüşler gerçekleştirildi.

Yaratılmaya çalışılan şovenizm dalgası öz olarak Türk halkının demokrasi, Kürt halkının özgürlük istemini bastırmaya yöneliktir. Şovenizm dalgasını 1 Mayıs alanlarında halkların kardeşliği şiarıyla geri püskürtmek özgürlük, barış ve demokrasi güçlerinin önündeki en acil görevlerden biridir.

Türkiye'de 1 Mayıslar halen yasaklıdır. Koalisyon Hükümeti de 1 Mayıs'ın yasallaşması konusunda demagojiden öteye tek bir laf etmemiştir. Dün Newroz gösterilerini kana bulayanlar, şimdi tıpkı Newroz öncesinde olduğu gibi " 1 Mayıs'ı herkes istediği yerde istediği biçimde kutlayabilir, kimsenin burnu bile kanamayacaktır" demagojisiyle kitleleri aldatmaya çalışıyorlar. Onlar dün Newroz öncesinde de aynı türküyü söylemişlerdi. Ama Newroz gösterileri gelip çattığında 50'ye yakın insanı acımasızca katledenler de yine onlardı. Dün Newroz gösterilerinde katliam tavrı sergileyenlerin bunu yarın 1 Mayıs'ta da gerçekleştirmeyeceklerinin garantisi yoktur. O yüzden Koalisyon Hükümetinin bu konuda söyledikleri de demagojiden, yalandan öte birşey değildir

1 Mayıs'ta Halkların Kardeşliği Şiarını Yükseltelim

1992 1 Mayısı yaklaşırken egemenlerin ötedenberi Kürt ve Türk halkları arasında ekmeye çalıştıkları düşmanlık tohumları da geliştirilmeye çalışılıyor. Son dönemlerde Kürt halkının ulusal demokratik mücadelesi karşısında köşeye sıkışan egemenler, Kürt halkının özgürlük mücadalesini yeni bir şovenizm dalgasıyla boğmak istiyorlar.

Türkiye'de yeni bir şovenizm dalgası yaratılmak, her iki halk birbirine düşman edilmek isteniyor.. Şovenizmin azgın bir şekilde Türk halkı içinde canlandırılmaya çalışıldığı şu günlerde özgürlük, barış ve demokrasi taraftarlarına düşen görev egemenlerin gerçekleştirmek istediği bu kirli oyunu boşa çıkarmaktır.

İşte, işçi sınıfının birlik, mücadale ve dayanışma günü 1 Mayıs'ın yaklaştığı şu günlerde egemenlerin yaratmaya çalıştıkları şovenizm dalgasına karşı halkların kardeşliği şiarını ön plana çıkarmak, bunu yüksek sesle haykırmak, halkların düşman değil, kardeş olduğunu anlatmak egemenlerin oyununu boşa çıkarmak doğrultusunda atılacak onurlu bir adım olacaktır.

Halklarımız birbirlerine düşman değildir. Zonguldak'taki Türk işçisiyle Hakkari'deki Kürt köylüsünün alıp veremediği hiçbirşey yoktur. Egemenler halklarımız arasında düşmanlık tohumları ekerek kendi kirli ve karanlık emellerini gerçekleştirmek, ülkeyi bir kez daha karanlığa boğmak istiyorlar. Ülkenin bir kez daha karanlığa boğulmasını istemiyorsak Kürt ve Türk halklarının kardeşliğini haykıralım, bu şiarı 1 Mayıs alanlarında yükselterek egemenlerin oyunlarını boşa çıkaralım.

Kürt halkı özgür olmadan Türkiye'ye demokrasinin gelmesi mümkün değildir. Her iki halkın yazgısı ortaktır. Yaratılmaya çalışılan şovenizm dalgası öz olarak Türk halkının demokrasi, Kürt halkının özgürlük istemini bastırmaya yöneliktir. Şovenizm dalgasını 1 Mayıs alanlarında halkların kardeşliği şiarıyla geri püskürtmek özgürlük, barış ve demokrasi güçlerinin önündeki en acil görevlerden biridir

BİLİM-İDEOLOJİ KAVRAMLARI VE RESMİ İDEOLOJİNİN İKİ ÇARPIK BİLGİSİ ÜZERİNE

C. KAYGUSUZ

Kürt sorunu son yıllarda yakıcı bir biçimde Türkiye'nin gündemine oturdu. Aslında 1940-60 yılları arasındaki kısa bir dönemi bir kenara bıraksak, (ki bu dönemde de Kürt insanı üzerinde uygulanan yoğun baskılar, siyasi çıkar sağlamak amacıyla da olsa, Türkiye parlamentosuna kadar yansımış ve gündem oluşturmuştur. Örneğin General Muğlalı Olayı, ya da 33 Kurşun), Türkiye'nin gündeminden Kürt sorunu hemen hemen hiç kalkmadı, gündemdeki yerini hep korudu. Hatta Osmanlı İmparatorluğu döneminde de, özellikle 1800'lü yıllardan itibaren Kürt sorunu hep gündemdeydi. Sorunu daha gerilere götürmek ve 1514 yılındaki Osmanlılarla İran Safevi Devleti arasındaki Çaldıran Savaşı sonlarından başlatmak da mümkün. Bu savaş sonrasında, Osmanlılarla İranlılar arasında paylaşılan Kürt topraklarının, süreç içerisinde, bu iki devletin de başını sıkça ağrıttığı bilinmektedir. Bu denli uzun bir geçmişi olan ve bu denli köklü olan Kürt Sorununu ayrıntılarıyla incelemek bu yazının boyutlarını çokça aşmaktadır. Ancak bugün gelinen noktada Kürt sorunu ile ilgili ayrıntılı ve geniş incelemelere şiddetle ihtiyaç duyulduğu da bir gerçektir. Kürtler ile ilgili olarak resmi ideoloji tarafından üretilen ve yayılan "olgusal olmayan bilgilerin" gerek bu ülkede, gerekse Kürtlerin yaşadığı diğer ülkelerde, nelere mal olduğu bilinmektedir. *Kürtlerin olmadığı, tarihte Kürt diye bir ırkın, bir kavmin yaşamadığı; Kürtlük adına ayaklananların emperyalistlerin kışkırtması sonucunda bu eylemlere giriştikleri, bunların bir avuç vatan haini olduğu ve emperyalistler tarafından sürekli "maşa" olarak kullanıldıkları* doğrultusunda üretilen bilgiler, bugün bizzat bu bilgileri üretenler tarafından bile inandırıcı görül-memektedir.

Ayrıca bugün, Kürt Sorunu yalnızca Türkiye'yi ya da Kürtlerin yaşadığı diğer devletleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkarak, bütün dünyayı ilgilendiren bir insanlık sorunu haline gelmiştir. Tam da bu noktada Kürtlerle ilgili "bilimsel bilgi"lere daha fazla ihtiyaç olduğu açıktır. Onlarca yıldır gerçekle hiçbir ilişkisi olmayan "ideolojik bilgiler" gerek Kürt, gerek Türk halkının kafasına işlenmiştir. Bu gerçek olmayan bilgiler yüzündendir ki, Kürt halkı uzun yıllar kimlik mücadelesine girişmiş; kim olduğunu kendine sormuş ve bu sorgulamalar sonucunda el yordamıyla da olsa kendine çıkış yolları aramaya koyularak, birçok eksiklikleri içinde barındırıyor da olsa, onlarca kez ayaklanmalara girişmiştir. Bu arayışlar sonucunda giriştikleri ayaklanmalar, onbinlerce insanın kanına-canına mal olmuştur. Türklerle ilişkilerin ortaya çıkardığı sorunların çözülmesi için, aydınların bu sorunların kaynağını araması; bu sorunlara neden olan faktörleri saptaması ve uygun çözüm önerileri sunması gerekirken, Kürt Sorunu ile ilgili olarak aydınların çoğunlukla resmi ideoloji tarafından üretilen bilgileri yayma, bu "ideolojik bilgileri" toplama ve empoze etme görevini üstlendiği de ne yazık ki açık bir gerçektir. Bu durum hala geçerliliğini belli oranlarda korumaktadır. Tüm bu olup bitenler, insanların kafalarında yanlış şekillenmelere yol açmış, insanlar arasında iyi ilişkilerin azalmasında, hatta yer yer birbirlerine düşmanca eğilimlere girmesinde rol oynamıştır.

Bugün bulunduğumuz noktadan olaylara baktığımızda, Türkiye'deki yetkili ağızların "Kürt Realitesi"ni kabul ettiklerini görmekteyiz. Ne var ki, "Kürt Realitesi"nin en yetkili ağızlar tarafından bile kabul edilmesine; yetkili ağızların "Kürt Realitesi"ni kabul ettiklerini açıklamasına rağmen, pratikte, devlet kurumlarının (mahkemelerin, işyerlerinin, okulların, parlamentonun vs.) kabul edilen bu gerçeğe uygun davranmadıklarına; hala Kürt kimliğini açıklayan insanların bu kurumlarda kınandığına, alaya alındığına, aşağılandığına, hatta ceza tehditlerine maruz kaldıklarına da tanık olmaktayız. Onlarca yıldır "resmi ideoloji" tarafından üretilen ve çeşitli ideolojik aygıtlar aracılığı ile (basın-yayın, TV, okullar vs.) ve çoğu kez ceza tehditleri ve uygulamalarını da devreye katarak yayılan Kürtlerle ilgili yalan yanlış

bilgilerin insanların kafasında oluşturduğu yanlış şekillenmelerin kolay kolay silinemediğini de bugün içinde yaşadığımız gerçeklik aracılığı ile öğrenmekteyiz. İnsanların kafasında oluşturulan bu yanlış şekillenmelerinin bir türlü silinememesinin en önemli nedeni, onlarca yıldır "resmi ideoloji"nin ürettiği ve yaydığı bilgilerdir. Son zamanlarda Kürtlerle Türkler arasında iyi ilişkilerin gitgide bozulması ve bu iki ulusun birbirlerine yönelik olumsuz tutum ve davranışlara yönelmesinin arkasında, bu insanların kafasında birbirlerine karşı oluşturulan bu yanlış imajların etkisinin çok önemli oranda rol oynadığını öne sürmek, abartılı bir değerlendirme olmasa gerek Bu olumsuz tutum ve davranışların silinmesi için, teoride "Kürt Realitesi"nin kabul edildiğinin açıklanmasının yeterli olmadığını, bugün yaşadığımız gerçekler aracılığı ile görmekteyiz. Bu nedenledir ki, Kürtlerle ilgili olarak açıklanan "realite"nin kabulü, devletin bütün kurumlarında yansımalarını bulabilmeli; Kürtlerle ilgili olarak ideolojik kaygılardan uzak "bilimsel bilgiler"in üretilmesine yoğun çaba harcanabilmeli ve üretilen bilgilerin topluma yayılması önündeki engeller kaldırılmalıdır. Geçmişte çoğunlukla üniversitelerdeki aydınlar aracılığı ile üretilen ve bugün geçerliliğinin olmadığı resmi çevrelerce de açıklanan "ideolojik bilgiler"in yerine doğru, "bilimsel yöntem"aracılığı ile elde edilen "bilimsel bilgiler"in yine bu kurumlar ve elbette kendine aydınım diyen herkes tarafından üretilebilmeli ve yayılabilmelidir.

Yukarda açıklanan bakış açısıyla ele alınan bu yazıda, genel olarak, Kürtlerle ilgili "resmi ideoloji" tarafından üretilen ve yayılan bilgilerin (birçoğu bugün geçerliliğini yitirmiş olsa da) ne denli doğru olduğu gözden geçirilmiş, bu bilgilerin doğru olmadığı durumlarda, niçin bu tür bilgilerin üretilmeye çalışıldığı; bir başka deyişle, bu bilgilerin fonksiyonlarının neler olduğu ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Kürtlerle ilgili olarak üretilen bilgilerin aydınlarda nasıl yansımalar bulduğuna da çok genel hatlarıyla değinilmiştir. Bugün, bu sorunun çözümünde aydınların üstlenmesi gereken sorumluluklar üzerinde de kısaca durulmuştur.

Kürtlerle İlgili Olarak Üretilen Bilgiler Üzerine:

Tarihsel süreç içinde Kürtlerle ilgili olarak üretilen bilgilere baktığımızda, bu konuya ilişkin üretilen bilgilerin sürekli olarak zikzaklar çizdiğini; bu bilgilerin sürekli olarak tutarsızlıklar içinde olduğunu görürüz. Kürtler, bu ülkede, bazen din kardeşi olarak görülmüş ve Türklerle birlikte emperyalizme karşı mücadele ettikleri söylenmiştir. Bazen "vatan haini" olarak görülmüş Kürtler; emperyalistlerle birlikte ülkeyi ve milleti bölmeyi amaçladıkları iddia edilmiş. Bazen "dil bilmez dağlı" olmuşlar bu ülkede Kürtler. Bazen de "Türklerin öz kardeşi". Yer gelmiş Kürtler, Türkiye'nin sırtında kambur olarak algılanmışlar, yer gelmiş ülke ekonomisinin dinamosu olarak görülmüşler. "Dağ Türkleri" olarak adlandırılmış Kürtler çoğu kez, çoğu kez de "emperyalizmin maşası". Gün olmuş Türkiyedeki sosyalistler tarafından "devrimin dinamosu" olarak görülmüşler Kürtler, gün olmuş aynı sosyalistler tarafından "Kürtçe şarkı söylediler" diye şövenist olarak değerlendirilmişler. Zaman zaman kıyımlarına seyirci kalınmış Kürtlerin bu ülkede, zaman zaman kıyımlardan geçirilmişler... Kürtlerle ilgili olarak öne sürülen görüşler tarih içinde sıkça değişse de, Kürtlerin kaderi hep aynı kalmış, hiç değişmemiş; yasaklı toplum olmuşlar Kürtler hep. Dilleri yasaklanmış, kültürleri yasaklanmış, adları yasaklanmış Kürtler bu kaderi yalnızca Türkiye'de değil, İran'da, Irak'ta, Suriye'de hatta Sovyetler'de de paylaşmış. İran'da *Sami* olmuşlar Kürtler, Irak ve Suriye'de *Arap;* Türkiye'de *Türk* denilmiş onlara onyıllar boyunca.

Bunca değiştirme niye? Kürtlerle ilgili olarak sürekli yenilenen ve çoğunlukla da gerçekle hiçbir ilişkisi bulunmayan bunca bilginin üretilmesinin nedeni ne? Yüzbin nüfuslu toplumların bile en azından kültürel kimliklerinin tanındığı dünya ölçeğinde, milyonlarca Kürdün yaşadığı ülkelerde Kürtlerin kimliğinin bile reddedilmesinin arkasındaki toplumsal, ekonomik ve siyasal faktörler neler? Bu ve benzeri soruların bilimsel yöntemlerle araştırılması ve bu türden sorulara sağlıklı cevapların üretilmesi, özellikle günümüzde, çok büyük bir öneme sahiptir. Bu ve benzeri sorulara sağlıklı cevaplar bulunmadığı sürece Kürt sorununun gerek Türkiye'de, gerek Kürtlerin yaşadığı diğer devletlerde, gerekse dünyada çözüme kavuşturulmasının güç olduğu açıktır.

Kürtlerle ilgili olarak Milli Mücadele yıllarında ve takip eden dönemlerde uygulanan inkarcı politikalar, Türkiye'de yükselen ve onyıllarca devam eden muhalefete ve dünyada meydana gelen ekonomik ve sosyal değişmelere paralel olarak yumuşadı ve bilindiği gibi, son zamanlarda da iflasın eşiğine geldi. Bu yüzden, Kürtlerle ilgili olarak onyıllardır üretilen bu bilgilere *karşı bilgi* üretilmesine izin verilmeyen "Kürtlerin Türk olduğu ve Türklerin dağlık bölgelerde yaşayıp; karlar üzerinde gezerken, çıkarttıkları kart-kurt seslerinden dolayı bu Dağ Türklerine Kürt adı verildiği" şeklindeki uyduruk tarih tezleri üzerinde durmanın ve bu

teze karşıt tez oluşturma çabasına girmenin fazla anlamı yoktur. Yukarda da değinildiği gibi bu tez bugün kesin bir biçimde iflasın eşiğine gelmiştir. Ancak, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında uygulanan bu inkarcı politikaların, bu uyduruk tarih tezlerinin, gerek Kürtler gerekse Türklerin kafalarında meydana getirdiği yanlış şekillenmelerin üzerinde önemle durulması gerekiyor. Çünkü, bugün bu iki halkın iyi ilişkilerini koparma noktalarına gelmesinde bu tezlerin çok büyük etkisi vardır. Kürtlerin Türk olduğu doğrultusunda oluşturulan ve Kürt kimliğini reddeden bu inkarcı politikaların toplumda yoğun bir biçimde propaganda edilmesinin genç beyinlerin kötürümleşmesinde önemli oranda rol oynadığını tekrar tekrar vurgulamak gerekmektedir. Bu politikalar, çok daha gerilere gitmekle birlikte, özellikle 1930'lu yıllarda sistemleştirilmiştir. Bu yıllarda "milli devlet" temasına uygun düşecek "millet olma" bilincinin yayılmasını amaçlayan ve bu arada Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan diğer etnik grupların/ulusların Türk olduğunu kanıtlamaya girişen resmi ideolojinin önemli sözcüleri (Prof. Afet İnan, Prof. Sadri Maksudi, Prof. İsmail Hakkı İzmirli vs.) Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu, çeşitli dergiler ve toplantılar aracılığı ile haykırmışlardır. Bununla da kalmayıp; dünyadaki medeniyetlerin hepsinin Türk medeniyetinden türediğini, hatta bütün dillerin Türkçe'den türediğini, yoğun bir biçimde yayma çabasına girmişlerdir. Peygamberlerin soyunun Türklere dayandığı, dolayısıyla semavi dinlerin yayılmasında Türk soyunun önemli görevler üstlendiğini iddia eden dönemin tarihçileri, Türk Tarih Kongreleri aracılığı ile bu görüşlerini herkese kabul ettirmeye çalışmışlardır. Öyle ki bu tarihçilerin bir kısmı, bırakın *Türkiye'de yaşayan halklardan bir kısmının Türk olmadığı* şeklinde görüş bildirmeyi, *dünya medeniyetlerinin bazılarında Türklerin rolünün olmadığını* söyleyenleri bile acımasızca eleştirmişler ve neredeyse "vatana ihanetten" yargılanmaları gerektiğini savunmuşlardır. (1)

Hiçbir bilimsel temele dayanmayan bu iddiaların önemli fonksiyonlar üstlendiği bir gerçektir. Bu denli temelsiz iddiaların sırf "gelecek kuşaklar bize gülsün" mantığıyla savunulduğu düşünülemez. Açıktır ki, bu iddiaların "milli devlet"in işine gelmesi, "milli devletin milli ideolojisi"ni yaymasında ona destek sağlaması gerekir. Bu iddiaların ortaya atılmasıyla birlikte giderek artan Kürt isyanlarının bastırılmasının meşru nedenlerini oluşturmayı, yani insanların gözünde Kürt kıyımlarının meşru temellerinin *var olduğunu yaymayı amaçladığı açıktır. Öyle ya, madem ki bütün medeniyetler Türkler aracılığı ile dünyaya yayılmıştır. Madem ki, diğer diller, kültürler... Türk dilinden ve Türk kültüründen türemiştir, üstelik peygamberler bile Kürt soyundandır. O halde Türkiye'nin Doğu'sunda ve Güneydoğu'sunda meydana gelen olaylar Türk'ün yücelmesini engellemeye yöneliktir. Sadece bu kadar da değil, madem ki Türkler dünya medeniyetlerini kurmuşlar, o halde bu ayaklanmalar Türk medeniyetine ve hatta dünya medeniyetlerine karşı girişilen eylemlerdir. Demek ki, bu isyanların temelinde "medeniyet düşmanlığı" yatmaktadır. Medeniyet düşmanlığı yapan bu bölgelerin temizlenmesi sadece Türklük açısından değil dünya medeniyetlerinin kurtarılması açısından da oldukça önemlidir...* türünden düzinelerce mantıksal çıkarımlar yapılarak, sonuçta Kürt kıyımlarının meşru zeminlerinin oluşturulmaya çalışılması, bu tezler aracılığı ile yapılmıştır. Nitekim Kürtlerin medeniyet düşmanı olduğu bilgisi, çok kısa bir süre içinde yansımasını o dönemde bulmuştur. Bunun en iyi örneklerinden biri, 1930 yılında başlayan Ağrı ayaklanması sırasında dönemin gazetelerinde iddia edilen görüşlerdir. Ağrı ayaklanması sırasında dönemin Cumhuriyet gazetesinde Yusuf Mazhar imzasıyla yayınlanan yazı dizisinde, Kürtlerin "medeniyet düşmanlığına" ilişkin önemli aktarmalar göze çarpmaktadır. Yusuf Mazhar *"Ben isyan eden bu Kürtlere bir vatan evladı olmak hissiyatıla, uğrayacakları akibetten dolayı hiç acımam. Hatta hükümetin bunlar hakkında ihsan ve merhametle hareket etmesini münasıp görmem... Çünkü bunlar-tarihin şehadeti ile sabittir ki-Amerikan Kırmızı derililerinden fazla kabiliyetli oldukları halde, ziyadesiyle hunhar ve gaddardırlar. Dessas ve bedii hislerden, medeni temayüllerden tamamile mahrumdurlar."*(2) demektedir. Yusuf Mazhar dönemin önemli gazetecilerinden biri olan Cumhuriyet gazetesi aracılığı ile Kürtlerin medeniyet düşmanı olduğunu, bunlara devletin merhamet göstermemesi gerektiğini hararetle haykırmaktadır. "*Bunlar asırlardan beri ırkımızın başına bela kesilmişlerdir."*(3) diyen Yusuf Mazhar, daha önce gezdiği yöreler hakkındaki izlenimlerini de şöyle aktarmaktadır: *"Bunlar ayrık otları gibi sardıkları toprakları intişar eder, fakat bastıkları yere zarar verir mahluklardır... Biraz evvel bir tabur asker buraları taramış, şakileri kaçırmış idi ise de kirli sinekler gibi kovuldukları yerlere hücum eden bu haşaratın tekrar buralara saklandıklarından şüphe yoktur..."*(4). Yusuf Mazhar "haşarat","kirli sinek" gibi deyimleri ile Kürtleri insan olmayan mahluklar olarak değerlendirmek ve

bu insanlık düşmanı mahluklara derslerin verilmesi gerektiğini, *"Bu Kürt kitlesinin karanlık ruhu, kaba hissiyatı, hunhar temayülati kırmak mümkün olmadığına kaniim. Bunu uzun bir tekamülden beklemek, bunların zaman zaman böyle isyanlar çıkararak yahut memlekette asayişi bozarak veyahut hırsızlık ederek hükümetin daima meşgul olmasına, halkın mütamadiyen mutarrız olmasına sebep olur"* (5) şeklinde ifade etmektedir. Yani, Bu Kürtler adam olmaz. Bunlar zaten aşağılık mahluklardır. Onun için, isyan etmelerini bile beklemeden bunların bir an önce yok edilmesi gerekir. Görüldüğü gibi "resmi ideoloji" tarafından oluş-turulan ve hiç bir bilimsel temeli bulunmayan Türk tarih tezi, üstlendiği fonksiyonu hemen yerine getirmektedir. Profesörle-rin,bütün medeniyetlerin Türk-ler tarafından yayıldığını açıkla-malarına paralel olarak, Kürt isyanlarının bastırılmasında basın kendisine verilen rolü hemen kabullenmiş ve Kürtlerin bir an önce işlerinin bitirilmesi gerektiğini, çünkü bunların "aşağılık yaratıklar" olduğunu, bunların "medeniyet düşmanlığı yaptığını kamuoyuna yaymaya başlamıştır. Sürekli bu tür bilgiler tarafından beslenen beyinlerin, bugün bulunduğumuz noktada da Kürtlerle ilgili olarak, onların basılıp yok edilmesi beklentisi içine girmelerini çok fazla yadırgamamak gerekir. Çünkü geçmişte "ideolojik bilgiler" aracılığı ile ekilenler, bugün biçilmektedir.

Kürt isyanlarının nedenleri konusunda hiç bir araştırmaya gerek görmeden, bu isyanı çıkaranların hemen "halledilmesi" gerektiğini söyleyen yalnızca Yusuf Mazhar değildir. Ağrı ayaklanmasının tahlilleri yapılırken, Resmi ideoloji" tarafından üretilen *herkesin Türk olduğu* bilgisi, dönemin gazetelerine hemen yansımaktadır. Yunus Nadi 13 Temmuz 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Ağrı ayaklanmasını değerlendirirken, *"Evvela Kürt İsyanı... Bizim telakkimize göre hadiseye böyle bir isim vermeye cevaz yoktur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde yaşayan insanların ırk ve din farkı olmaksızın Türk olduğunu unutmamağa mecburuz"* (6) demektedir. Oysa çok değil, daha on yıl önce, yurtdışı ilişkileri ile ilgili olarak Lozan'da, Musul'da "Biz Türkler ve Kürtler..." diye başlayıp devam eden kayıtlar haraetle savunulmaktaydı. Aradan on yıl bile geçmeden Türkiye'de *"ırk ve din açısından herkesin Türk olduğunu unutmamaya mecbur olduğumuz"* iddia ediliyor ve ekleniyor. *"Bu düşünce Cumhuriyet düşüncesidir... Eşkiyaya eşkiya demek kafidir"(7).*

Yunus Nadi, Ağrı ayaklanmasını Kürt ayaklanması olarak görmemekte ve fetva vermektedir *"Cumhuriyet düşüncesine göre... buna cevaz yoktur"*. Ve Ağrı ayaklanmasını isimlendirmektedir. Bu bir eşkiya haraketidir. Sonraki yıllarda ve günümüzde aynı bakış açısı sürekli tekrarlanagelmiştir. Kürtlerin en basit demokratik eğilimleri bile hemen aynı biçimde damgalanmıştar. "Bunlar eşkiyadır, bir avuç çapulcudur..." Burada bir parantez açmak ve "ideolojik bilgiler"in aydınların yürüttüğü mantığı nasıl darmadağın ettiğini görmek; aydınların "ideolojik bilgiler"e *"biat etmeleri"* nedeniyle en ilkel bir biçimde dahi mantık yürütemediklerine değinmek gerekir. Bir an için Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde gerçekten de sadece Türklerin yaşadığını varsayalım. Bu sınırlar içinde ayaklanma oluyorsa, bu ayaklanmaların Türkler tarafından yapıldığının kabulü gerekmektedir. . *"Eşkiya"* diye bir millet tarihte olmadığına göre, bu ayaklanmalara nasıl eşkiya ayaklanması gözü ile bakılabilir? Nasıl olur da, insanların öne sürdüğü istemler "eşkiya istemi" diye nitelenebilir? Kendi dillerini kullanmak, kültürel faaliyetlerine izin verilmesini istemek, nasıl olur da "eşkiya istemi" olarak değerlen-dirilebilir? Ancak, bu tip soruların sorulması "resmi ideologlar'a göre gereksizdir. Bir kez işin içine "dogmatizm" girince bu türden sorular hep "bölücüdür" artık, hatta artık bu tipten sorular hep "eşkiya sorularıdır". Yunus Nadi örneği, bir kez ideolojik kaygılar ön plana çıkınca, aydınların ne denli olgulardan kopuk bilgiler ürettiğinin önemli bir göstergesi. Bu örnek, aynı zamanda, ideolojik bilgilerin düşünce sürecini nasıl kötürümleştirdiğinin, düşünce sürecini nasıl tutarsızlaştırdığının da önemli bir göstergesi olarak ele alınmalıdır.

Tüm bu nedenlerdır ki, Kürtlerle ilgili olarak üretilen ve bugün hala bazı çevrelerce hararetle savunulan düşüncelerin, "insan bilinci"nde oluşturduğu tahribatları görmek ve bu bilgilerin yerine sağlıklı bilgileri üretmek gerekmektedir. Tüm bu nedenledir ki, bugün bile bazı çevrelerce haraetle savunulan bilgilerin doğru olup olmadığının açıklığa kavuşturulması özel bir önem arzetmektedir. Bu yüzden, bu yazının boyutları içinde ayrıntılı olarak ele alınması mümkün olmasa da, "resmi ideoloji" tarafından geçmişte çok yoğun kullanılan ve bugün hala bazı çevrelerce savunulan bilgilerin tarihsel kökenleri üzerinde, kısa da olsa durulmuş ve bu bilgilerin doğru olup olmadığı gözden geçirilmiştir. Bunun Kürt sorununun bugününü anlamada faydalı olacağına inanılmaktadır. Ve yine bu nedenledir ki bu yazıda, Kürtlerle ilgili gerek Osmanlı Dönemiyle gerekse, Cumhuriyet Dönemiyle ilgili üretilen bilgiler ele alınmış ve bu bilgilerin "bilimsel" olup olmadığı üzerinde durulmuştur.

Resmi İdeolojinin Osmanlı Döneminde Kürtlerle İlgili Ürettiği Bilgiler Üzerine:

Kürtlerle ilgili olarak üretilen bilgilerden bir kısmı, "Kürtlerin, Türk ırkından gelmeseler bile, yüzyıllardır Türklerle birarada yaşamaları sonucunda Türkleştikleri, bu süreçte, Türk medeniyetlerinin nimetlerinden faydalandıkları, bu sürecin Osmanlı Döneminde başladığı ve gönüllülük temelinde oluştuğu ve Osmanlı döneminde Kürtlere baskı uygulanmadığı" şeklinde özetlenebilir.

Bu görüşün doğru olmadığı üzerinde ileriki satırlarda durulacağı için, burada,öncelikle bu görüşün fonksiyonlarının ne olduğuna değinilecektir.

Bu görüşün en temel fonksiyonu; Osmanlı döneminde gönüllü olarak Türkleşen ve yüzyıllardır Türklerle birarada yaşayan Kürtlerin, artık Kürt kimliği ile ortaya çıkmamaları gerektiğini topluma empoze etmek; böyle bir amaçla ortaya çıkanların, bir anlamda "bölücü","kandırılmış" olduğunu topluma yaymaktır. Madem ki , Osmanlılar Döneminde gönüllü olarak Kürtler Türklerle birarada yaşamıştır ve madem ki, Kürtler bu süreçte Türkleşmiştir, üstelik madem ki, atalarınız buna böyle karar vermiştir ve bu süreçte Türk kültürünün nimetlerinden faydalanmıştır, o zaman, siz de Türk olduğunuzu kabul edin ve ilişkileri Türk egemenlerinin kurduğu biçimde götürün, denmek istenmektedir.

Acaba gerçekten Kürtler Osmanlılarla kaynaşmış mıdır? Acaba -kısmi- kaynaşma olsa bile, bu gönüllülük esasına mı dayanmıştır? Acaba Kürtler gerçekten Osmanlı yönetiminden memnun mudurlar? Eğer bu sorulara hayır cevabı veriliyorsa, bu durumda, bu bilgiler niçin üretilmektedir? sorularına bu başlık altında genel hatlarıyla cevap aranmıştır.

Daha öncesinden de Türklerle ilişkileri olan Kürtlerin, Osmanlı Devleti ile ilişkileri 16. yüzyılda yoğunlaşmıştır. Bu dönem, Osmanlılar ile İran Safevileri arasında çetin savaşların olduğu bir dönemdir. Bilindiği gibi, bu savaşlardan biri 1514 yılında yapılan Çaldıran Savaşı'dır. Kürtlerin yaşadığı bölgelerde gerçekleşen bu savaş sonrasında, Kürt toprakları, Osmanlılar ile Safeviler (İranlılar) arasında bölüşülmüş ve sonraki süreçte Kürtler zaman zaman Osmanlılar ve Safeviler tarafından taciz edilmiştir. Kürtlerin Türklerle gönüllü olarak birleştiğini savunan aydınlar, bu savaş sırasında Kürt emirliklerinden biri olan Bitlis Emirinin (İdrisi Bitlisi'nin), Bitlis eyaletinin anahtarını Osmanlı Sultanı Yavuz Selim'e teslim etmesini örnek olarak göstermektedirler.

Dönemin Osmanlı İmparatorluğu'na baktığımızda, bu devletin yayılmacı politikalarını açık olarak görürüz. Doğu sınırlarını güvenceye almak, Kürt bölgelerinde Safevilerin yayılmasını engellemek ve bu arada kendi yayılmacı politikalarını Kürdistan'da da uygulayabilmek için Yavuz Selim'in güçlü ordularının sürekli olarak bu bölgeye seferler yaptığı bilinmektedir. Bu dönemde, Yavuz Selim'in Mısır' a kadar uzandığı gözönüne alındığında, bu gerçek açıkça görülür. Aynı dönemde, Kürtlerin beylikler (aşiretler-emirlikler) halinde yaşadığı ve çoğunlukla göçebe ve yarı göçebe bir hayat sürdükleri de bilinmektedir. Kendi aralarında (göçebe yaşam tarzları nedeniyle) anlaşamayan ve yüksek yaylalarda çoğunlukla hayvancılıkla uğraşan Kürtlerin, yayılmacı Osmanlı orduları karşı-sında zaman zaman çok zorlu savaşlara girseler de, sonuçta çok fazla tutunamayacakları açıktır. Çoğunlukla (dönemin iktisadi koşullarına bağlı olarak) devletleşme eğiliminde olmayan Kürtlerin, kendi yaşam tarzlarına önemli oranda zarar vermedikleri ve toprakları üzerinde doğrudan hükümranlık hakları iddia etmediği sürece, gerek Osmanlı Devleti ile, gerekse Safevilerle savaşmaya yanaşmamaları da doğaldır. Bu dönemde, bu sosyal gerçeklikler içerisinde Kürtlerin Safevilerden ziyade Osmanlıların yanında yeralmaları ise, önemli oranda dinsel durumlarıyla ilgilidir. Osmanlıların Sünni olması ve Kürtlerin de önemli oranda Sünnilik Mezhebi'ni kabul etmiş olmaları, Osmanlılarla Kürtler arasındaki yakınlaşmayı sağlayan önemli bir gerçekliktir. Aynı dönemde Safevilerin Şii olduğu gözönüne alındığında, Kürt-Osmanlı yakınlaşmasında dinsel öğelerin ne denli önemli rol oynadığı daha açık görülür. O dönemde Osmanlıların egemenlikleri altına aldığı toplumlar için uyguladığı siyasa da, Kürtlerin Osmanlılara çok fazla direnmemesinin önemli nedenleri arasında sayılabilir. Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti egemenliği altında tuttuğu toplumları ekonomik ve siyasi açıdan kendine bağladıktan sonra, o toplumların yaşam tarzlarına (kendi yayılmacı politikalarına ters düşmediği sürece) karışmamaktadır. Kürtler için de uygulanan bu politika, Kürtlerle Osmanlıların karşılaştığı ilk dönemler için, büyük savaşların meydana gelmemesinin önemli bir nedenidir. Bu dönemde, Kürtlere diğer toplumlardan daha fazla özerklik de sağlanmıştır. Bu durum, önemli oranda, Kürtlerin dağlık bölgelerde yaşamasından, bir başka deyişle Osmanlıların Kürtleri kendilerine bağlayabilecek coğrafi avantajlara sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumun önemli nedenlerinden biri de, Osmanlılar ile Safeviler arasında 120 yıl boyun-

ca süren savaşlardır. Bölgede bulunan bu iki güçlü devletin birbirleri ile yoğun bir biçimde savaşmaları; bu iki devletin de bu savaşta galip çıkmak için Kürt Beylikleri'nin desteğine ihtiyaç duydukları gözönüne alındığında, Osmanlıların Kürtlere fazla dokunmamalarının ve bu durumdan memnun olan Kürt Beylikleri'nin de Osmanlılarla savaşmamalarının nedenleri daha açık olarak görülür. Bu sosyal gerçeklikler nedeniyle birbirleriyle çok yoğun olarak çatışmayan Kürtler ile Osmanlıların çatışmamasını, Kürtlerin Kürt kimliklerini inkar ederek Türkleştikleri anlamında yorumlayamayacağımız gibi, Kürtlerin Türklerle gönüllü birliktelik oluşturduğu şeklinde de yorumlayamayız. Nitekim, bu dönemde Kürtlerin bulundukları yörelerinden göç ettirilmelerine yönelik Osmanlı politikaları, Kürtlerin yoğun tepkileriyle karşılaşmıştır.

Tarihin bize öğrettiği bir gerçek vardır: Hiçbir toplum sürdürdükleri yaşam tarzlarının hızlı bir biçimde değiştirilmesine yönelik girişimleri kolay kolay kabul edememektedir. Bu gerçeği görmek için çok gerilere gitmek ve ayrıntılı tahlillere girişmek gerekmemektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca, Osmanı-İslam geleneklerinin değiştirilmesine yönelik girişimlerin Türk toplumunda çeşitli tepkilerle karşılaştığını gözönüne aldığımızda bile, bu gerçek açık olarak görülür. Sadece geleneksel yapılarda meydana getirilmeye çalışılan bazı değişiklikler nedeniyle bile, insanlar çeşitli tepkiler geliştirmeye çalışıyorsa; birbirlerinden dilleriyle, kültürleriyle, yaşama tarzlarıyla oldukça farklılaşan Kürt ve Türk toplumlarının Osmanlı Devleti içinde tepkisiz bir biçimde kaynaştığını ileri sürmek, gülünç bir iddia olmanın ötesinde bir anlam ifade etmemektedir.

Yukarıda sıralanan olgular dışında, özellikle 19. yüzyıldan itibaren Kürtlerle Osmanlı yönetimi arasında başgösteren ve çoğunlukla Kürtleri ayaklandıran anlaşmazlıklar gözönüne alındığında, Kürtlerin Osmanlılarla barış içinde birarada yaşamadığı; Kürtlerin Osmanlılar döneminde Türkleşmediği daha açık olarak görülür. Kendi rızasıyla Osmanlı Devleti'yle birarada yaşayan ve Türkleşen bir halkın, sadece 19. yüzyıl boyunca onlarca ayaklanmaya girişmesi düşünülemez. Gerçekten de Kürtler, bu dönemde Osmanlılara sürekli başkaldırmışlardır. Bu gerçeklik karşısında, bazıları, sürekli olarak, Kürt isyanlarının arkasında Çarlık Rusyası'nın parmağı olduğunu savunarak, Kürtlerin kendi kimliklerini kazanmak ve ulus olmak özlemlerini gizlemeye çalışmaktadır. Örneğin H. Yılmaz bunu, "Osmanlıların hakimiyeti yıllarında Doğu'da hiçbir problem yok" demekte ve eklemektedir; (Kürtlerin-C.K.) devlete karşı yegane mükellefiyetleri var: Vergi. Bir de sefere asker göndermek. Osmanlı Devleti'nde bugünkü manasıyla olmasa da, Kürt meselesi, İmparatorluğun zaafa düştüğü devrede ciddiyet kazanır. Gözü, sıcak denizlerde olan Çarlık Rusyası'nın istismar ettiği Kürt ve Ermeni meselesi..." (8) şeklinde açıklama yapmakta ve bu açıklamalarla Kürt meselesinin Osmanlı döneminde de olduğunu kabul etmekle birlikte, bunu Çarlık Rusyası'nın "emellerine" bağlamaktadır. Aynı konuya ilişkin bir diğer görüş ise T. Erer'den gelmektedir. Erer, "Osmanlı'yı çökertmek için Çarlık Rusyası büyük bir gayret sarfetmekteydi. Ruslar, Rumeli topraklarımızda Pen Helenizm, Pan Slavizm, Anadolu topraklarında da Ermenicilik ve Kürtçülük cereyanlarını yaratmaya girişmekteydi"(9) diyerek Kürt Sorununu Çarlık Rusyası'nın "emellerine" bağlamaktadır.

Güçlü ülkelerin, güçsüz ülkeleri bölmeye, parçalamaya çalışması ve bu yollarla kendi çıkarlarını genişletmeyi amaçlaması bir gerçektir. Ancak, bu politikanın yalnızca Osmanlı Devleti'nin parçalanması için dönemin güçlü devletleri tarafından uygulanmadığı da bir gerçektir. Bir yandan Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını ve bu devletten doğan devletlerin emperyalist kışkırtmalar nedeniyle meydana geldiğini savunurken, diğer yandan Osmanlıların uyguladığı aynı politikaları görmezden gelmek ve bu arada bölünen/parçalanan Kürdistan gerçeğini görmemek te, aydınlarımızın ürettiği bilgilerin etkisinden çıkamadığını ve "çifte standartlı" davrandığını ortaya koyan bir başka gerçektir. Bu olgular, aydınların başkalarına yapılanları görmeden taraflı bilgi ürettiğini; taraflı bilgi üretme sürecinde ise, kalemlerin "bilimin" değil "ideolojinin" hizmetinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bir imparatorluğun çöküş sürecini tek faktöre (emperyalizmin birbirlerini kışkırttığı faktörüne) bağlamak; dönemdeki dünyada ortaya çıkan gelişmeleri görmemek, dünyada ve imparatorluklarda meydana gelen, ekonomik, sosyal ve siyasal değişiklikleri gözönüne almadan bilgi üretmek "bilim yönteminin" mantığı değildir. Bu bilgiler sorun çözücü olmayacağı gibi, sorunları arttırıcı rol de oynamaktadır.

Osmanlılar döneminde Kürtlerin, özellikle 19. yüzyıldan başlayarak ayaklanmalara giriştiğini yukarıda ele almıştık. Bu ayaklanmaların Çarlık Rusyası'nın parmağı aracılığıyla olmadığını; ya da bu ayaklanmalarda döne-min güçlü devletlerinin rolü de olmasına rağmen, ayaklanmaların tek nedeni olarak bunların görülmemesi gerektiğini daha iyi anlayabilmek için, dönemdeki gelişmelere gözatmak gerekmektedir.

Bilindiği gibi, 19. yüzyıl Batıda ticaret burjuvazisinin geliştiği ve Batı toplumlarındaki feodal yapılarla gelişmeye başladığı yıllardır. Bu yıllarda, Fransa'da meydana gelen 1789 Devrimi'nin Avrupa'yı ve diğer ülkeleri önemli oranda etkilediği de bilinmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan ulusal devletler, Osmanlıların Avrupa'da gerileme sürecine girmesinde başrol oynamıştır. Bu süreç, Osmanlıların Doğu'ya sıkışmasına, bir başka deyişle, feodal ilişkilerin yoğunlukla hüküm sürdüğü bölgelere sıkışmasına yolaçmıştır. Osmanlılar Batıda meydana gelen uluslaşma eğilimleri ile Doğu'ya sıkışırken, savaşlar sonucunda kaybettikleri topraklarda daha önce elde ettikleri ve artık kaybettikleri gelirlerin yükünü de Doğu toplumlarına (Ermenilere, Araplara ve Kürtlere) yansıtmaya ve imparatorluk bütçesini Doğu toplumlarından denkleştirmeye çalışmışlardır. Bu yüzden Doğu toplumlarıyla ilişkileri farklılaşan Osmanlı Devleti ile, bu toplumlar arasında eskiden çok fazla görülmeyen sürtüşmeler artmış ve önemli çelişkiler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Osmanlılar tarafından daha fazla vergiye bağlanmak istenen Doğu toplumları, merkezi otoritenin aldığı kararlara karşı çıkmaya başlamış ve merkezi otoriteyi tanımamaya yönelmişlerdir. Ekonomik anlamda güçsüzleşen Osmanlılar, kendilerini tanımayan bu toplumlara savaş ilan etse de, bu durum çoğunlukla, Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünü Doğu toplumlarının gözlerinin önüne sermiş ve sonuçta merkezi otorite ile egemenliği altında tuttuğu toplumlar arasındaki çelişkiler derinleşmiştir. Bu süreç, Kürt toplumu için de işlemiş ve Kürtler, artan Osmanlı baskıları karşısında direnmeye ve yer yer bağımsızlık mücadelelerine girmeye başlamıştır. Bu süreçte, Avrupa'da meydana gelen burjuva devrimlerinin, Kürtlerin bağımsızlık taleplerini ön plana çıkardığı, özellikle Fransız Devrimi'nin Kürt aydınlarını önem-li oranda etkilediğini savunan görüşlere de rastlanmaktadır. Bu görüşleri savunanlardan biri Y. Küçük'tür. Küçük şöyle demektedir: "Avrupa'da Almanlar ve İtalyanlar ulusal birliklerine ulaşırken, başka ülkeler bir yana, Avrupa'nın doğusunda Helenler, Bulgarlar bağımsızlıklarını sağlarken, daha doğuda Ermeniler, Türkler ve Kürtlerde çeşitli derecelerde olmak üzere ulusçu akımlar filiz vermektedir."(10)

Osmanlı döneminde Kürt Beylikleri'nin zaman zaman merkezi otoriteyi tanımadığını; Kürt Emirlikleri'nin kendi adlarına vergi toplayıp sikke bastırdıkları da bilinmektedir. Ayrıca bazı Kürt Beylikleri'nin aşiretleri toplama ve bağımsız bir Kürt devleti kurma çabalarına giriştikleri de dönemi inceleyen araştırmacılar tarafından öne sürülmektedir. Kürt Beylikleri'ni birleştirmeyi amaçlayan en önemli hareket, 1810'lu yıllarda başlayan ve yaklaşık olarak 20 yıl süren, Osmanlı Devleti'nin defalarca üzerine ordu göndermesine rağmen Kürt Beyliklerinde etkisini sürdüren Mir Muhammed Ayaklanması'dır. Bu ayaklanmayı takip eden yıllarda, Botan Bölgesi'nde Bedirhan Bey Ayaklanması başlamış, bu tarihlerden sonra Kürt beyliklerinin ayaklanmalarının ardı arkası kesilmemiştir.(11)

Tüm bu olup bitenler "Osmanlı döneminde Kürtlerin Osmanlılarla gönüllülük temelinde birarada yaşa-dığı ve bu dönemde Kürtlerin Türklerle iyi ilişkiler kurarak Türkleştikleri" yolunda üretilen "ideolojik bilgileri" yalanlamaktadır. Bu tür bilgilerin doğru olmadığını, Kürtlerin Osmanlı yönetimi altında kaldıkları dönemlerde de, kendi yaşam tarzlarının değiştirilmesine, kendilerinin Osmanlılar tarafından "haraca bağlanmasına" karşı çıktıklarını yukarıdaki olgular göstermekte-dir. Kısaca ele alınan bu olgulardan da anlaşıldığı gibi Kürtler, Osmanlı hegemonyası altında zorla tutulmaya çalışılmışlardır. Dönem dönem Kürtlerle Osmanlılar arasında görülen iyi ilişkiler ise Kürtlerin Osmanlı yönetimini gönüllü olarak kabul etmelerinden değil, Osmanlıların yayılmacı politikalarını sürdürebilmek amacıyla Kürtlere verdikleri kısmi bağımsızlık politikalarından kaynaklanmaktadır. Yani, tamamiyle iki ulus arasındaki beklenti dengelerinin bir ürünüdür.

KAYNAKÇA VE AÇIKLAMALAR

1- Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Beşikçi. İ., Türk Tarih Tezi Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu, Yurt Kitap Yayın, 1991, Ankara
2- Cumhuriyet Gazetesi, 17 Temmuz 1930. (Akt. Karaca, E., Ağrı Eteklerinde Ateş, Alan Yayıncılık,1991, İstanbul. S. 69.)
3- Cumhuriyet Gazetesi, (Akt. Karaca, E., age. S. 69)
4- Cumhuriyet Gazetesi, (Akt. Karaca, E., age. S. 74)
5- Cumhuriyet Gazetesi, (Akt. Karaca, E., age. S. 78)
6- Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1930. (Akt. Karaca, E., age. S. 61)
7- Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1930. (Akt. Karaca, E., age. S. 62)
8- Yılmaz. H., Doğu Gerçeği ve Müslüman Kürtler, Timaş Yayınları, 1991, İstanbul. S.37.
9- Erer. T., Kürtçülük Meselesi, Boğaziçi Yayınları, 1990, İstanbul, S. 18.
10- Ayrıntılı bilgi için bkz. Küçük. Y., Kürtler Üzerine Tezler. Dönem Yayıncılık, 1990, İstanbul.
11- Ayrıntılı bilgi için bkz. Celil. C., 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler, Öz-Ge Yayınları, 1992, Ankara

ÖZGÜRLÜK UĞRUNDA 40 YIL MÜCADELE

İran Kürdistanı Demokrat Partisi Tarihinden Kısa Bir Özet / 4

Dr. Abdurahman Kasımlo

(1947-1953)

ÖNSÖZ

Değerli okuyucular,

Büyük öğretmen, şehit Dr. Abdurrahman Kasımlo'nun kaleme aldığı "Özgürlük Uğruna 40 Yıl Mücadele" adlı kitabın ilk cildi, 1985 yılında basıldı. Bugüne kadar 2. baskısı yapılan ve her baskısından binlercesi dağıtılan bu kitap, Kürt okuyucuları ve İran Kürtlerinin özgürlük mücadelesinin tarihini bilmek isteyenler arasında sıcak bir ilgi gördü. Dr. Kasımlo, sözkonusu kitabını 3 cilt halinde, İran Kürdistanı Demokrat Partisi'nin 40. kuruluş yıldönümü olan 16 Ağustos 1985 tarihine kadar tamamlamak niyetindeydi. Ama ne yazık ki karşılaştığı bazı engeller ve yoğun işlerinden dolayı, kitabını tamamlamaya fırsat bulamadı ve 1989 yılında şehit edildi.

Bundan bir müddet önce Şehit Kasımlo'nun özel arşivinde, "Özgürlük Uğruna 40 Yıl Mücadele"nin 2. cildinin 1. bölümü bulundu. Kendisinin de 1. cildin başında belirttiği gibi, 2. cild 4 bölümden oluşacaktı. Ama biz, arşivde bulunan 2. cildin bu tek bölümünün yayınlanmadan elde kalmasını istemedik.

İKDP tarihinin en önemli kesitindeki olayları ve İran halklarının kurtuluş mücadelesindeki bir dönemi açıklayan 2. cildin bu dörte birlik bölümünün, 1. cilt gibi tüm okuyuculara faydalı olacağını umut ediyoruz. Aynı zamanda, şehit Kasımlo'nun yarım asırlık parti tarihinin özetini oluşturan çalışmasının, önümüzdeki dönemlerde, parti militanlarına ve gelecek nesillere yazılı olarak ulaştırılmasını arzu ediyoruz.

Öğretmen ve büyük yazar Kasımlo'ya bin selam, ulusal hedeflerine başarı, yürüdüğü yolda mücadeleye devam...

İran Kürdistanı Demokrat Partisi
Propaganda Komisyonu, 1991

www.mersivakfi.org

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Cumhuriyet'in Yıkılmasından 19 Ağustos Darbesine Kadar

1 - Geri Çekilmenin İniş Ve Çıkışları

Azerbaycan Milli Hükümeti ve Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılması, Tudeh'in yenilmesi, demokratik hareketin tüm İran'da gerilemesine neden oldu. Bu, aynı zamanda İran gericiliğinin, ilerici harekete karşı rüyasında dahi göremediği ve böylesine kolay elde etmeyi düşünmediği büyük bir başarısıydı. Öte yandan bu, İngiliz ve Amerikan emperyalistlerinin ortak politikasının, Sovyetler'in İran politikasına karşı kazandığı bir zaferdi.

Kızıl Ordu'nun İran'a girmesi ve özellikle 2. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin faşizme karşı zafer kazanmasından sonra, İran halklarında Sovyetler Birliğine karşı sevgi ve sempati oluşmuştu. İran'da demokratik hareketin bastırılmasından sonra bu sempati büyük oranda sarsıldı. Sovyetler Birliği'nin demokratik hareketi askeri yönden korumaması (dediğimiz gibi böylesi bir savunmayı beklemek yersizdi) ve hatta harekete ciddi bir siyasi destek vermemesi, geçmişte Sovyetler Birliği'ne güvenen bir kısım halk yığınlarında, bu ülkenin politikasına karşı bir güvensizlik yarattı.

Doğrusu, demokratik hareketin yenilgisi ve gericiliğin başarısı, İran halklarına pahalıya mal oldu. İran genelinde yaklaşık 20 bin kişi, gerici çeteler tarafından öldürüldü, idam edildi. Binlerce insan hapislere tıkıldı. Azerbaycan ve Kürdistan'dan binlerce aile, İran'ın öteki bölgelerine sürüldüler. Tüm İran'da belirli bir süre için baskı ve zulüm ortamı tekrar oluştu. Halk yığınlarının cesareti kırıldı. Umutsuzluk ve kendine güvensizlik ülkeyi kaplamıştı. Rıza Şah dönemindeki gibi, karanlık bir diktatörlüğün tekrar oluşacağı ve bu diktatörlüğün uzun bir süre devam edeceği korkusu yaşanıyordu.

Demokratik hareketin geri çekilmesi tüm İran'da aynı değildi. İran genelinde, her ne kadar siyasi yönden geri çekilmenin biçimi bir idiyse, halk yığınları demokratik hareketin gelişmesinden umutsuzdularsa da, örgütsel yönden durum farklıydı. Tudeh Partisi özellikle Tahran'da, çok kısa bir zamanda örgütlerini canlandırmayı başardı.

Azerbaycan Milli hükümeti ile Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından ve hareketin İran genelinde gerilemesinden sonra, Tudeh Partisi yöneticileri arasında görüş ayrılıkları başgösterdi. Tudeh'in bir kısım yöneticileri, demokratik hareketin yenilgisinden, parti yönetimini ve Sovyetler Birliği'nin dış politikasını sorumlu görüyorlardı. Bir müddet devam eden tartışmalardan sonra, Parti yöneticilerinden Halil Meliki ve Enver Hameyi, bir grup parti kadrosuyla birlikte Tudeh'den ayrıldılar ve "Enşıhabi" (Bölünme, ayrılma) adıyla anıldılar. Tudeh'den ayrılanlar sosyalist parti adında bir başka parti kurmak için çaba gösterdiler. Ama iki nedenden dolayı bu işi başaramadılar: 1- Tudeh Partisi üyeleri ve sempatizanları onlarla birlikte değildi. 2- Her ne kadar Sovyetler'in politikası İran'da yenilgiye uğradıysa da, Tudeh üyeleri, sempatizanları ve hatta partiden ayrılanların arasında, Sovyetler'in nüfuzu vardı. Sovyetler Birliği, Moskova Radyosu ve basın vasıtasıyla, ayrılanlara saldırdı. Ve neticede "Enşıhabi"ler başarılı olamadılar ve kendi partilerini kuramadılar.

"Enşıhabi"lerin başarısızlığa uğramasından sonra Tudeh Partisi saflarını sıklaştırdı ve 26 Nisan 1949 tarihinde 2. Kongresini topladı. 118 delegenin katıldığı bu kongrede, 1945 - 1946 Azerbaycan hareketi teyid edildi ve haklı bir hareket olarak değerlendirildi. Ama Tudeh Partisi'nin bu kongresi, yenilginin, Sovyetler Birliği'nin politikası ve Tudeh yöneticileriyle ilgili olan bölümünü tesbit etmedi. Gerçeklerin üstünü örttü. Aslında Tudeh, geçmişine karşı eleştirici bir yöntem izlemedi.

Tudeh Kongresi, "Enşıhabi"leri hain olarak değerlendirdi ve mahkum etti. Tudeh üye ve taraftarlarınca desteklenmemeleri ve Sovyetler Birliği'nce mahkum

edilmelerinden dolayı, "Ensıhabi"ler yavaş yavaş dağılmaya yüz tuttular, örgütlü bir güç olarak siyaset sahnesinde rol oynayamadılar. (*)

Azerbaycan Hareketi'nin geri çekilmesi darmadağınık bir biçimde gerçekleşti. Dediğimiz gibi bu bir geri çekilme değil, tam bir teslim olmaydı. Yöneticiler, halkı, partinin üye ve sempatizanlarını bırakarak kaçtılar. Halktan, üye ve sempatizanlardan binlerce kişi öldürüldü. Bu durum; bir yandan halkın bir bölümünün ADF yöneticilerine kin ve öfke duymasına, öten yandan ise halk arasında umutsuzluğun oluşmasına neden oldu. Halkın ADF'ye olan güveni sarsıldı. İran gericiliği ve 1945 - 1946 demokratik hareketinin bastırılmasında asıl yönetici olan İngiltere ve Amerika, Sovyetler Birliği'ni bu durumun suçlusu olarak göstermek için çok çaba sarfettiler ve görüşlerini halk arasında güçlendirmeyi başardılar.

ADF'nin örgütleri tamamiyle çözülmüş, dağılmıştı. Azerbaycan'da bu örgütten herhangi bir iz kalmamıştı. ADF yöneticileri ve birkaç bin üye, Sovyet Azerbaycanı'na geçmiş, orada örgütlerini oluşturmuştu. ADF birkaç yıl burada çalışmalarını yürüttü, gazete çıkardı, gizli radyo yayını yaptı. Parti'nin yönetimi vardı, toplantıları yapılıyordu, sözde "parti çalışması" yürütülüyordu. Ama o zamandan beri ADF, İran Azerbaycanı'nda tutunamadı. Yani teslimiyet, İran Azerbaycanı'nda hem siyasi, hem de örgütsel yönden tamdı. Böylelikle Azerbaycan demokratik hareketine büyük bir darbe vurulmuş oldu. Ne yazık ki bugün bile bu darbenin izleri hissediliyor. O dönemden bugüne kadar birçok kez ezilen Azeri halkının haklarını ele geçirmesi için fırsatı geçti. Ama Azerbaycan'da bugüne kadar ulusal bir hareket gelişemedi. Bunun nedenlerinden biri de, hiç kuşkusuz 1946 yılındaki teslim olmadır.

Kürdistan'ın durumu, hem Azerbaycan'ın, hem de İran'ın öteki bölgelerinden farklıydı. Kürdistan'da ne düzenli bir geri çekilme ne de tam bir teslim olma vardı. İki olay teslim olmanın etkilerini azalttı: 1- ADF yöneticilerinin aksine, Kadı Muhammed ve İKDP yöneticileri, genelde ülkeyi terketmediler ve halkla birlikte kaldılar. Kadı Muhammed'in kalıp şehit olması, O'nun, partinin ve halkın amaçlarına vefadar kaldığını gösterdi. Bu tavır, ADF yöneticilerinin tavrından çok farklıdır. Bununla birlikte Kürdistan'da İKDP yönetici ve üyelerine saldırı düzenleyip, Azerbaycan'daki katliamın benzerini yapacak bir grup da yoktu.

Öte yandan Barzanilerin yiğitçe direnmeleri ve Azerbaycan'ın işgal edilmesini ve demokratik hareketin bastırılmasını tarihi bir zafer olarak değerlendiren burnu havada İran Ordusuna darbeler vurması, Kürdistan'da halkın moralini yükseltti.

Bu olaylar Kürdistan'daki siyasi yenilginin, Azerbaycan'dakinden çok farklı olmasına, halkın aşırı bir umutsuzluğa düşmemesine neden oldular. Ama örgütsel yönden durum, Azerbaycan'dan daha iyi değildi. Örgütsel yapının tam anlamıyla teslim olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekte, Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra, Parti teşkilatı adını taşıyan hiçbir şey kalmamıştı. Çünkü, ADF'nin tersine çok az sayıda İKDP üyesi ülke dışına çıkmıştı. Bu nedenle yurtdışında da İKDP'nin örgütleri oluşmadı.

Büyük başarı kazanan koyu gericiliğin, uzun bir dönem için İran'da, katı bir diktatörlük kurma gücünde olmadığı çabuk açığa çıktı. Kürdistan Cumhuriyeti ve Azerbaycan Milli Hükümeti'nin yıkılmasının üzerinden birkaç ay geçmeden, Tudeh ve diğer bazı muhalefet partileri, Tahran ve öteki büyük şehirlerde legal mücadeleyi başlattılar. Kürdistan'da durum olumsuzdu. Çünkü böylesi fırsat ve özgürlükler Kürdistan'da oluşmamıştı. Ama yine de Kadı Muhammed'in şehit olmasından bir yıl sonra gençler, Mahabat bölgesinde siyasi çalışmayı başlattılar, kendi aralarında ilişki kurdular ve İKDP'in ilk örgütünü canlandırdılar. Birkaç sayı yayınlanan "Rêga" (Yol) adlı dergiyi çıkartılar. Bu dergi, İKDP'nin mücadelesini devam ettirmeyi hedeflemişti ve halkı mücadeleye teşvik ediyordu. "Rê-

(*) *2. Kongre'nin, bu partinin tarihinde önemli yeri vardır. Çünkü hem çok hassas bir ortamda toplandı, hem de yapılan son kongreydi. Yani 1949 yılından bu güne kadar, 39 yıl geçti. Birçok kereler kongre toplanması için şartların müsait olmasına rağmen Tudeh, bir başka kongre yapmadı. Bunun sonucu olarak Tudeh yönetimi çoğu kez bazı kişileri merkez komitesi üyeliğine atıyordu. Hiç bir kongre tarafından seçilmeyen bu tür merkez komitesi üyelerinin büyük çoğunluğu, eski merkez komitesi tarafından belirleniyordu. Şu anda, 1985 yılından beri kendilerini Merkez Komitesi üyesi olarak tanıtanların hiç birisinin, Kongre tarafından seçilmediğini veya Tudeh üyesi olmadıklarını söyleyebiliriz. Parti içi demokrasinin ayaklar altına alınması, Kuşkusuz 1983 yılından sonra Tudeh'in başına gelen felaketin nedenlerinden biridir. Hem Tudeh'in tüm örgütlenmesi polis tarafından açığa çıkartıldı, hem de parti halk yığınları nezdinde itibarını yitirdi. (Y)*

ga"nın yayınlanması gençler üzerinde iyi bir etki yaptı.

Partinin eski yöneticilerinden hiç biri, İKDP örgütlerinin canlandırılmasına katılmadılar. Parti'nin mücadeleci kadrolarının büyük bölümü ya idam edilmişler ya da hapisteydiler. Bir başka bölümü ise görüşlerini koruyorlardı. Ama ülkede tutunamadıkları için ülke dışına çıkmışlardı. O dönemdeki İKDP yönetici ve kadrolarının büyük bölümü, yani tutuklanmayan, idam edilmeyen ve yurtdışına çıkmayanlar ise, politikadan vazgeçmiş, kendi işlerinin peşine düşmüşlerdi. Kürdistan Cumhuriyeti döneminde bile, değişik biçimlerde Şahlık rejimi ile ilişki kuran parti sorumlusu birkaç aşiret reisi, başlangıçta öyle olmasa bile, daha sonra Kürdistan Cumhuriyetine karşı mücadele etmekle övünen diğer bir kısım insanlar, hemen renklerini belli ettiler. Şah'ın ve rejimin has adamları oldular, yıllarca gerici şahlık rejimine hizmet ettiler. Parti üye ve sempatizanları kendi etrafında toplayabilecek, parti ör ütlerini canlandırabilecek tanınmış bir parti yöneticisi kalmamıştı. Partili mücadele deneyimi az olan gençler, mücadele alanına çıktılar, "Rêga"yı yayınlamakla partili mücadelenin yolunu açtılar.

Siyasi tecrübeleri az ve meseleleri bilen birisinin yönlendiriciliğinden mahrum olan bu gençler, bir yol ayrımına varmışlardı. Bunların bir bölümü daha başlangıçtan itibaren, komünist tarzda bir örgütlenmeden yanaydılar. Buna, Kürdistan Cumhuriyet'i sonrası Kürdistan'da oluşan duruma bir tepkiydi diyebiliriz. Bu gençler, "Komeleyê Komunisti Kurdıstan" adıyla mücadelelerini devam ettirmek istiyorlardı. Ama gençlerin büyük çoğunluğu İKDP doğrultusunda kalmadan yanaydılar. Yavaş yavaş azınlıkta olanlar da bu çizgiyi benimsediler ve hepsi birden İKDP'nin adını ve doğrultusunu benimsediler.

Yeni oluşan bu Parti örgütü iki hat üzerinde hareket ediyordu. Hatlardan birisi, Irak Kürdistanı'ndaki örgütlerle ilişki kurma çabasıydı. Ki, bu örgütler o dönemde birkaç parçaya ayrılan Irak Komünist Partisi ve başlangıçda İKDP'nin bir kolu olan ve İKDP'nin kuruluşundan tam bir yıl sonra, (16 Ağustos 1946) bağımsız bir örgüt olarak kurulan Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP)'ydi. Gençler ulusal duygulardan dolayı, Irak muhalefet güçlerinin, özellikle de Irak Kürdistanı'nda aktif olanların yanına, ya yardım almak ya da danışmak için gidiyorlardı. Öteki hat ise, Kürdistan'daki mücadeleyi Tudeh'in mücadelesiyle uyumlu hale getirmek amacıyla, Tahran'daki Tudeh yöneticileriyle ilişki kurmaya çabalıyorlardı. Her iki hat da belirli bir süre varlığını korudu. Çok geçmeden Tudeh, Mahabat'da İKDP ile ilişki kurmaya hazır olduğunu belirtti. O dönemde Tahran'da İKDP ve Tudeh arasındaki ilişkileri sağlayan Sarım Alaaddini Sadık Veziri, Sadık Enciri Azer kanalıyla Mahabat gençlerine yol gösteriyordu.(*)

1948 bahar ve yazında tüm İran'da, demokratik hareket yeniden gelişme gösterdi. Muhalefet güçlerinin çıkarttığı gazeteler çok açık biçimde iktidar aleyhine yazılar yazıyor, devletin yaptıklarını eleştiriyorlardı. Tudeh'in, Tahran ve İran'ın öteki yerlerinde, özellikle büyük şehirlerde, 1945-1946 yenilgisini telafi etme çabasında olduğu yavaş yavaş açığa çıkıyordu. Tudeh, birçok büyük şehirde birbiri ardından örgütlerini oluşturdu. Tudeh'in nüfuzu gittikçe artıyor, yaptığı propaganda ile, siyasi ortamı etkiliyordu. Bu şartlarda İran gericiliği, demokratik hareketin gelişmesini engellemenin, özellikle muhalefet güçlerinin mücadelesini sınırlamanın, bu güçlerin çıkartmış olduğu yayınları yasaklamanın yollarını aramaya başladı. Heme Rıza Şah'ın başında bulunacağı, Amerika ve İngiliz emperyalizminin çıkarlarını koruyabilecek gerici bir diktatörlük tehlikesi ufukta görünüyordu.

Amerika ve İngiliz emperyalizmi, demokratik hareketin bastırılmasında, Sovyetlerin politikasına karşı mücadele etmede birleşmişlerdi. Ama 1946 yılında demokratik hareketin bastırılmasından sonra, aralarında çelişkiler başgösterdi. İran'ın iktidar organlarında, geçmişten beri büyük bir nüfuza sahip olan İngiliz emperyalizmi, bu nüfuzun azalmasına razı değildi. Ama, 2. Dünya savaşından zaferle çıkan ve uluslararası planda büyük bir devlet olan, gelişmiş

(*) *Sarım Alaaddini Sadık Veziri, Sıneli mücadeleci bir Kürt aydınıydı. Mahabat Cumhuriyeti döneminde, İKDP yöneticileriyle, özellikle de Qazi ailesi ile ilişkisi içindeydi. O dönemdeki Tudeh yönetimi, Kürdistan'da İKDP örgütlerinin hem teşkilat hem de siyasi yönden, Tudeh'in genel doğrultusuna bağlı olması gerektiği düşüncesindeydi. Yani İKDP örgütlerinin, Tudeh'in bir parçası olması, ama Kürdistan Demokrat Partisi adını koruması, bu adla mücadelesini yürütmesi, ki pratikte de bu biçimde oldu.*

Sadık Enciri Azer, Kürdistan Cumhuriyeti'nin aydın bir kadrosuydu. Mahabad'lı gençleri yakından tanıyordu. Cumhuriyet'in yıkılmasından sonra, Kürdistan'ı terkedip Tahran'a yerleşti. (Y)

ekonomik gücüne ve elinde bulundurduğu atom tekeline güvenen Amerika, güçler dengesinin kendi lehine değiştiği ve yaşlı İngiliz emperyalizminin eski gücünü yitirdiği inancındaydı. Bu nedenle sadece Ortadoğu ve İran'da değil, tüm dünyada yer tutmak istiyordu. Böylece İmparatorluğunu kolayca koruyacak gücü kalmayan eski sömürgeci İngiltere ile, onun yerini alma gücünü kendinde gören Amerika arasında sert bir rekabet başladı.

Ne İran üzerinde büyük bir etkisi olan İngiliz emperyalizminin nüfuzu, İran devletinin zayıf yapısına uygundu, ne de Amerikalıların İran'daki az nüfuzu, bu ülkenin dünya ölçeğinde ulaştığı ekonomik, siyasi ve askeri gücüne cevap veriyordu. Ekonomik ve stratejik açıdan önemli olan İran'da, iki emperyalist devlet arasındaki çelişki, kendini göstermeye ve bu ülkenin siyasi yapısını etkilemeye başladı. Her iki devlet de, sözkonusu ülkenin yönetiminde söz sahibi olan kişiler arasında kendine bağlı insanlar bulmuşlardı. Ve bu insanlar veya kendileriyle işbirliği yapan güçler vasıtasıyla, birbirlerini yenmeye çalışıyorlardı. Ama dediğimiz gibi, demokratik ve ulusal güçlerin bastırılmasında, bu iki emperyalist devlet arasında çelişki yoktu, bu konuda birleşmişlerdi.

4 Şubat 1949 tarihinde Tahran'da, Üniversite'nin açılış törenine katılan Heme Rıza Şah'a ateş açıldı ve Şah hafif yaralandı. Ama bu saldırı muhalefet güçlerinin, özellikle de Tudeh'in tüm çalışmalarını yasaklamak için bir bahane oldu. Tudeh yasaklandı, saldırıdan 4 gün sonra yani 8 Şubat'ta, devlet alehine yayın yapan tüm basını yasaklayan kanun kabul edildi. Bu kanunda şöyle deniyordu: Şah ve ailesine karşı saygısızlık yapan herkes tutuklanır. Heme Rıza bu durumdan yararlanıp kurucu meclis oluşturdu, anayasayı kendi lehine değiştirdi, hakimiyetini arttırdı.

Daha sonra Şah'a ateş açan Nasri Fehrayi'nin, General Rezim Ara'ya yakın bir kişi olduğu açığa çıktı. Rezim Ara, o dönemde genel kurmay başkanlığını yürütüyordu ve İngilizlerle çok iyi ilişkileri vardı. Öyle anlaşılıyor ki, İngilizlerin Şah'ın öldürülmesindeki amaçları, Rezim Ara'yı iktidara getirerek İran'da askeri bir diktatörlük kurmak ve tüm yönetimi ellerine almaktı. İngiliz politikası, -eğer Şah sağ kurtulsa bile saldırı diktatörlüğün kurulmasına bahane yaratacak - ki bu durum da İngiltere'nin çıkarınadır- biçimindeydi. Aynı zamanda gittikçe Amerika'ya yanaşan Heme Rıza Şah'a bir gözdağı verilmiş olacaktı. O dönemde İran ekonomisi çok kötü bir vaziyetteydi ve devlet, İran'da petrol çıkaran İngiliz şirketinden, petrol gelirlerindeki payının arttırılmasını istiyordu. Çünkü gerçekten de petrol gelirlerinin çok az bir bölümü İran'a veriliyordu. İngilizler; ekonomik durumun düzelmesi için İran hükümetine, Amerika veya Dünya Bankası'ndan borç almasını nasihat ediyorlardı.(!) Siyasi durumun düzelmesi için ise, askeri bir diktatörlük hedefini önlerine koymuşlardı.

Amerika ve kontrolündeki Dünya Bankası, İran'a borç vermek istemiyorlardı. İran'ın petrol gelirlerinden daha fazla pay istemesinde ısrar ediyorlardı. Amerikalıların amacı, İran'da İngilizlerin ekonomik ve siyasi nüfuzunun sembolü olan, İran devleti içinde bağımsız bir devlet olarak değerlendirilen, İngiliz Petrol Şirketine darbe vurmaktı. (*)

Amerika'nın, İran'ın İngiliz Petrol Şirketi'nden hakkını almasını istemesi, onun haksever bir ülke olarak haksızlığa uğrayan İran'ı korumasından(!) kaynaklanmıyordu. Amerika'nın amacı, İngiliz Petrol Şirketi'nin almış olduğu imtiyazı bozmak, Amerikan petrol şirketlerinin de ortağı oldukları yeni bir petrol şirketi oluşturmaktı. Amerikan petrol şirketleri gözlerini İngiliz Petrol Şirketi'nin büyük kazancına dikmişlerdi. Oysa onların öteki ülkelerdeki kazançları azdı. Amerika'nın, İran'ın petrol gelirinden daha fazla kar alması doğrultusundaki istemini, anti-emperyalist ulusal güçler onaylıyorlardı. Böylelikle görünüşte bu güçler, İngiliz emperyalizmine karşı, Amerika ile aynı cepheye düşmüşlerdi.

İngiltere devleti tehlikenin farkındaydı. Bu nedenle güvendiği birisinin eliyle, İran'da diktatörlük oluşturmayı zorunlu görüyordu. Rezim Ara'nın bulaştığı Şah'a yapılan saldırıdan amaç, askeri bir diktatörlüğün yolunu açmaktı. Daha sonra ortaya çıkan bazı belgeler Nasri Fehrayi'nin, bir kısım Tudeh yöneticileriyle direkt veya dolaylı yollardan ilişki içinde olduğunu or-

(*) *İngiliz Petrol Şirketi'nin imtiyaz hakkını aldığı tarihten, millileştirildiği tarihe kadar olan geliri, 895 milyon lira idi. Bundan sadece 105 milyon lira, yani gelirin yüzde 11,7'i İran'a verildi. Bu zaman zarfında petrol şirketi ve İngiltere devletinin karı (masrafların çıkartılmasından sonra) 290 milyon liraydı. (İran Petrolünün 50. Yılı, s. 44). İran devletinin 1933 yılında İngiliz Petrol Şirketi'yle imzaladığı anlaşma uyarınca petrol gelirinden aldığı pay, Amerikan petrol şirketlerinin Ortadoğu'daki öteki petrol sahibi devletlere verdiği paydan çok azdı.*

taya koyuyor. Kuşkusuz bir kısım Tudeh yöneticileri, özellikle Dr. Nurettin Keya Nuri, 4 Şubat'ta Şah'a saldırı yapılacağını önceden biliyorlardı. Ve hatta olaya sadece seyirci kalmadıkları yönünde bir izlenim de var. Şah'ın olaydan yaralı olarak kurtulması, bir noktaya kadar Rezim Ara'nın planlarını bozdu. Şah bu olaydan kendi çıkarı doğrultusunda yararlanmak istedi. Başlangıçta Tudeh'i, daha sonra öteki demokratik muhalefeti yasakladı. Şah'ın bahanelerinden biri Nasri Fehrayi'nin Tudeh üyesi veya sempatizanı olmasıydı. Öteki bahanesi ise, Tudeh'in Dr. Taki İrani'nin mezarı başında sözkonusu kişinin ölüm yıldönümü dolayısıyla, 4 Şubat tarihinde birkaç bin kişinin katılımıyla miting düzenlemesiydi.(*) Her ne kadar bu miting, Tahran'ın dışında İmamzade Abdulah'da yapıldıysa da, yine de bahane edildi ve Tudeh'in 4 Şubat'da darbe yapma niyetinde olduğu biçiminde gösterildi. 4. Şubat planının başarısızlığa uğramasından sonra, Şah için uygun bir ortam oluştu. Şah, hem bu saldırıdan sağ olarak kurtuldu, hem de Heme Rıza Şah dönemindeki gibi koyu bir diktatörlüğün, şartları oluşuyordu. Ki, Heme Rıza Şah, uzun bir dönemden beri böylesi bir diktatörlüğü hedeflemişti. 4 Şubat 1949'dan sonra, Tahran'da ve öteki şehirlerde Tudeh ve öteki demokratik örgüt üyesi birçok kişi tutuklandı, sürgün edildi

Kürdistan'da ise mücadeleye yeni başlayan gençlerin üzerine saldırıldı. Aralarında Aziz Yusufi'nin de bulunduğu birçok genç yakalandılar ve 1949 yılında yapılan göstermelik bir mahkeme sonucu 4 yıl hapse mahkum oldular, 1953 yılına kadar hapiste kaldılar.

Heme Rıza Şah, kendisi için uygun olan ortamdan yararlanarak ve süngü gücüyle kurucu meclis "seçimleri"ni yaptı. Meclis 1949 Nisan'ında anayasa'nın 40. maddesini değiştirerek Şah'a, şura meclisi ve senatoyu tek veya birlikte dağıtma yetkisini verdi. Kurucu Meclis'in görevi tamamlandıktan sonra Şah, bu mecliste görev yapan "temsilcileri" çağırıp onlara şöyle dedi: "Bu beylerin yaptıkları işler, meşrutiyetin yerleşmesi içindir. Böylelikle meşrutiyeti düştüğü kötü durumdan kurtarmışlardır."(**) Böylece anayasanın yeni 48. maddesine göre Heme Rıza Şah, seçilecek temsilcilerden oluşacağı belirtilen şura meclisini, istediği zaman dağıtabilecekti. Anayasanın bu biçimde değiştirilmesi, diktatörlüğün yolunu açıyordu.

Ama, bir yandan ulusal ve demokratik güçlerin direnmeleri, gericiliğin dağınık ve güçsüz olması, öte yandan Amerika ve İngiltere arasındaki çelişkilerden dolayı, diktatörlük o dönemde kalıcılaşamadı. Çok geçmeden baskı ortamı yavaş yavaş ortadan kalktı.

Her ne kadar koyu bir askeri diktatörlük kurma planı başarısızlığa uğradıysa da, belirli bir süre için de olsa tüm İran'da demokratik hareket geri çekilmek zorunda kaldı.

1949 Eylül'ünde 16. Meclis seçimleri başladı. Musaddık ve arkadaşları özgür olmayan seçimleri protesto etmek için, sarayın önünde oturma eylemi gerçekleştirdiler. Bu eylem bir dereceye kadar başarılı oldu ve Tahran'daki seçimlere hile karıştırılmasını engelledi. Neticede Tahran'daki seçimler, hem Musaddık ve arkadaşlarının eylemleri, hem de kamuoyunun karşı çıkmasından dolayı geçersiz sayıldı. Ama Şah, 1949 Ekim'inde, Tahran temsilcilerinin bulunmadığı meclisi açtı. Tahran'da seçimler Şubat 1950'de yapıldı ve Milli Cephe'den Musaddık ve diğer birkaç kişi seçilerek, 16. Meclis'e girdiler.(***)

Seçimlerde Milli Cephe temsilcilerinin gösterdiği başarı, bu örgüte mücadele yolunu açtı. Cephe yavaş, yavaş güçlü siyasi bir örgüt oldu. 1941 yılından bu yana Tudeh'in dışında ilk defa güçlü bir örgüt oluşuyordu. Bu olgu, gelecekte İran'da siyasi durumu tamamiyle değiştirecekti. İşin ilginç yanı, Tudeh, 1949 yılında yapılan 16. Meclis seçimlerini boykot etti. Kuşkusuz bu da Tudeh yöneticilerin yaptığı yanlışlardan biri idi.

Musaddık ve arkadaşlarının meclise seçilmeleri, halk yığınlarını siyasi mücadeleye çekmek için seçimlerden yararlanabilineceğini gösterdi. Milli Cephe'nin kurulmasıyla birlikte bu örgütün politik arenadaki rö-

(*) *İrani'nin ölüm yıldönümü 3 Şubat'tır. Keya Nuri'nin önerisi üzerine bu anma mitinginin 3 Şubat yerine 4 Şubat'ta yapılması dikkati çeken bir noktadır. Nedeni ise, güya 4 Şubat'ın Cuma gününe rastlamasıymış. (Y)*

(**) *Keyhan, sayı 1831, "Gozeşte Çirahe Rahe Ayende Est." (Geçmiş geleceğin çırasıdır.) Tahran 1983, sahife 521'den aktarma (Y)*

***) *Musaddık'ın arkadaşları, Saray önünde oturma eyleminden sonra, bir parti kurma düşüncesine vardılar. Ama Musaddık'ın kendisi, milli görüşlere sahip birkaç örgütle birlikte, bir cephe kurulmasının daha iyi olacağı düşüncesindeydi. Ve neticede 23 Ekim 1949 tarihinde, oturma eylemine katılan 19 kişi, Musaddık'ın evinde toplanarak Milli Cephe'yi kurdular. Milli Cephe zorlu bir mücadeleye başladı. Geniş halk yığınlarını kendi çevresinde toplamayı başardı. (Y)*

lünün değerlendirilmesi, siyasi güç ve partiler arasında çelişki yarattı. Birçok siyasi örgüt Milli Cephe'yi yurtsever bir güç olarak görürlerken, Tudeh'in hem "Merdum" gibi illegal yayın organında, hem de (bu parti tarafından daha sonra basılıp dağıtılan onlarca) legal yayınlarında, Cephe hakkında doğru olmayan, safça tahliller çıkıyordu. Tudeh'in düşüncesine göre, Sovyetler'in 1946 yılında İran'dan çekilmesinden sonra, bu ülkedeki asıl çatışma Amerika ve İngiltere arasında idi. Musaddık ve Milli Cephe taraftarları, Sovyetler Birliği'nin politikasına, özellikle de petrol politikasına hiç bir şekilde uyum göstermediler. (Musaddık 1946-47 yıllarında, İran - Sovyet petrol şirketinin oluşturulmasına karşı çıkanlardan biri idi.) İngiliz politikasına karşıydılar ve o dönemdeki talepleri, Amerika'nın politikasıyla uyuşuyordu. Tudeh'e göre, bu nedenlerden dolayı Musaddık'ın, Amerika'nın adamı olmasa bile, Amerika taraftarı olduğundan kuşku yoktu! Tudeh'in tahlillerindeki yanlışlık, İran halklarının İngiliz emperyalizmine karşı çıkarlarını, İngiltere ve İngiliz Petrol Şirketi'nin İran'daki nüfuzuna karşı olan, Amerika ve Amerikan şirketlerinin çıkarlarından ayırmak istememesinde yatıyordu. Her ne kadar bu tarihi dönemde, bu her iki çıkar biçimsel olarak aynı görünüyorduysa da, bu, geçici bir durumdu. Ve asla her iki siyasi gücün aynı görüşü paylaştıkları ve birlik yaptıkları anlamına gelmezdi. Musaddık ve taraftarlarıyla Amerikan çıkarları arasındaki bu çakışma, Musaddık ve taraftarlarının yurtsever, anti-emperyalist, bazı sınıf ve tabakaların temsilcileri olduğu gerçeğini gizlememeliydi. Tudeh ile görüşleri ayrıydı. Ama ciddi bir biçimde, yabancı sömürüye karşı mücadele ediyorlardı. Ki, o dönemde İran'da yabancı sömürünün sembolü İngiliz Petrol Şirketiydi. Bazı Milli Cephe yöneticilerinin Amerika'ya meyilli olmaları, meselenin özünün değiştirmez. Öyle ise daha başlangıçda, emperyalizme karşı İran'ın ulusal çıkarlarını savunan Milli Cephe, bağımsız bir örgüt olarak değerlendirilmeliydi.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da sınıfsal yapı tamamıyla açıklığa kavuşmamıştı ki, Milli Cephe'nin sınıfsal özü de belirlenebilsin. Musaddık'in kendisi burjuva değil, büyük mülk sahibiydi. Musaddık'la birlikte olan bazı kişiler, feodal ve mülk sahibi idiler. Ama denilmelidir ki, Musaddık'ın en büyük desteği pazar idi. Pazar ise, çıkarları emperyalizm ile çelişen, küçük ve orta burjuvazinin temsilcisiydi. Bu durumda, 1949 -1953 yıllarında kendilerini Tudeh yanlısı ve işçi sınıfının temsilcisi olarak bilen kişiler, hiçbir emperyalist güce bağlı olmadan ulusal mücadelede önemli roller üstlenebilirlerdi, yurtsever olabilirlerdi. Bu, daha başından beri Tudeh yöneticilerinin anlamadıkları, anlamak istemedikleri bir gerçekti. Bu gerçeğin kavranmaması, 1949-1953 demokratik hareketinin yenilmesinde temel nedenlerden biri oldu.

Kuşkusuz, 16. Meclis'in gündemindeki en önemli mesele, petrol sorunu idi. İngiltere devleti ve İngiliz Petrol Şirketi bu sorunu, Amerikan'ın bu şirkete ortak olmasını engelleyen ve petrol gelirinden İran'a daha fazla pay vermeyen bir biçimde çözmek için, çok çaba harcadı.

Amerikalılar ve özellikle de petrol uzmanları, İran'ın petrol gelirinden daha fazla pay alma hakkının olduğunu, değişik biçimlerde dile getiriyorlardı. Örneğin, Said hükümetinin petrol uzmanı olarak görev verdiği Amarikalı Curtis, İngiliz Petrol Şirketi'nin önerisi üzerine şöyle diyordu: "İngiliz Petrol Şirketi'nin İran'a vermek istediği pay azdır." Venezuella'yı örnek gösteren Curtis, "Bu ülkede Amerikan petrol şirketleri, geliri yarı yarıya paylaşma ilkesini kabul etmişlerdir. Petrol gelirlerinin yarısı Venezuella devletine veriliyor. İran da bu ilkede ısrarlı olmalı, ve daha aşağısına razı olmamalıdır" diyordu.

Ama İngiliz Petrol Şirketi taviz vermeye yanaşmadı ve neticede birçok görüşmenin sonucunda 17 Temmuz 1949 tarihinde, İngiliz Petrol Şirketi'nin önerisi üzerine İran devleti ve İngiliz Petrol Şirketi arasında, 1933 anlaşmasına ek bir anlaşma, imzalandı. (*)

Anlaşma, imzalandıktan iki gün sonra 15. Meclis'e sevkedildi. Ama 8 günlük ömrü kalan 15. Meclis, bu anlaşmayı kabul etmedi. Sonuçta petrol sorununu çözme 16. Meclise kaldı. Birçok görüşmeden sonra bile İngilizler, petrolden elde edilen karın % 20'sinden fazlasını İran'a vermeye razı değillerdi. Bu nedenden dolayı sadece milli güçler değil, aynı zamanda bir kısım yöneticiler de, hem ülkenin kötü ekonomik koşulları, hem halkın baskısı ve hem de Amerika'nın

(*) *Böylelikle 1933 anlaşması kalıyordu. Sadece bu anlaşmaya "Qarardadi Elhaqi" (Elhaki Anlaşması) denilen ek bir anlaşma eklendi. (Y)*

kışkırtması yüzünden, bu anlaşmanın onaylanmasını istemiyorlardı.

Milli Cephe üyelerinin 16. dönem seçimlerinde başarı kazandıklarını belirtmiştik. Musaddık ve 6 arkadaşı -5'i Tahran'dan biri ise Kaşan'dan olmak üzere- meclise girdiler. Milli Cephe'nin listesinde yeralan Ayetullah Kaşani de, Tahran'dan seçilenlerin arasındaydı. Bu başarı Milli Cephe'nin prestijini arttırdı. Dediğimiz gibi Milli Cephe, büyük bir siyasi güç oldu. Halk yığınları, petrol sorununun çözümü konusunda bu örgütün yapacaklarını bekliyordu. Bilinçli, yetenekli bir politikacı olan Dr. Musaddık, bu ortamdan en iyi biçimde yararlandı ve kendisiyle yapılan bir röportajda açıkça şöyle dedi: "16. Meclis'deki Milli Cephe Grubu'nun programı, önerilen petrol anlaşmasına karşı çıkmak, siyasal ve toplumsal özgürlükleri savunmaktan ibarettir."

Başbakan Abdul Hüseyini Hejir'ın öldürülmesinden sonra Başbakanlığa getirilen Saidi Mareğeyi, Milli Cephe'nin karşı çıkması sonucu bu görevi bıraktı. Daha sonra Ali Mansur, kabinesini oluşturdu. O da petrol anlaşmasını sonuçlandıramadı. İngiliz emperyalizmi, petrol sorununu çözmek için en yetenekli ve nüfuz sahibi politikacılardan birini, General Rezim Ara'yı, başbakanlık görevini üstlenmesi için seçti.

Rezim Ara, 27 Ağustos 1950 tarihinde başbakan oldu. Daha önce de belirttiğimiz gibi Rezim Ara, Genelkurmay Başkanı olduğu dönemde ordu içinde büyük bir nüfuza sahipti, İngilizlerle yakın işbirliği içindeydi ve Şah'ın gitmesinen sonra İran'da askeri bir diktatörlük kurmaya hazırlanmıştı. Ki, bu amacına ulaşamayıp İran'ın tek hakimi olamayınca, başbakan olmaya hazırdı. İngiltere, petrol sorununun kendi çıkarları doğrultusunda çözülmesinde, tüm umudunu Rezim Ara'ya bağlamıştı.

Rezim Ara'nın görüşlerinin açık olmasına, İngilizlere yakın ve onların İran'daki çıkarlarını savunan birisi olduğu bilinmesine rağmen, Tudeh yöneticilerinin Rezim Ara'nın başbakan olmasından pek rahatsız olmadıkları söylenebilir. Rezim Ara döneminde birkaç Tudeh'li tarihi Qasri Qecer hapishanesinden kaçtılar. Olay şöyle oldu: Birkaç Tudeh'li, askeri elbise giyerek bir otomobille Qasri Qecer hapishanesinin önüne geldiler. Tutukluları başka hapisheneye götürmeye geldiklerini söylediler ve sahte olan bir mektubu gösterdiler. Böylece Tudeh'li olan bazı görevlilerin yardımıyla, hapiste olan 10 Tudeh yöneticisini kolayca kaçırdılar.

Bu kaçma olayı büyük bir yankı uyandırdı ve Tudeh'in prestijini biraz daha yükseltti. Ama Tudeh, siyasi planda Rezim Ara'ya büyük bir düşmanlık duyan Milli Cephe'ye karşıydı. Sonuç olarak pratikte Tudeh, Milli Cephe'ye karşı Rezim Ara ile aynı cephede mevzilendi.

Rezim Ara zamanında Kürdistanı da ilgilendiren bir konu gündeme geldi. O da "Ülke Yönetimi Sistemi" adlı bir kanun tasarısıydı. Bu tasarı Rezim Ara tarafından meclise getirildi. Tek maddeden oluşan bu tasarı şöyleydi: "Anayasanın 91. 92. 93. maddeleri uyarınca, bu tarihden itibaren bölgelerde, halkın genel çıkarlarını ilgilendiren toplumsal işler, bölge encümenleri tarafından idare edilir ve ülkenin kimi bölgelerinde böylesi encümenler oluşturulur."

Bazıları bunu otonomi kanunu(!) olarak adlandırdılar. (*) Oysa bu kanun tasarısı, otonominin temel taleplerinden hiç birini karşılamıyordu. Sadece merkezi hükümet tarafından yönetilemeyen bazı toplumsal işlerin idaresinde, şekil değişikliği getiriyordu. İl ve Eyalet Encümenleri Kanunu, eyaletlere bundan daha fazla hak tanıyordu. Ama yine de Milli Cephe temsilcileri, bu kanun tasarısına karşı çıktılar. Onlara göre kanunun kabul edilmesi İran'ın dağılmasına, parçalanmasına neden olacaktı.(**) Sonuçta bu tasarı komisyona gitmedi ve daha sonra da kabul edilmedi. Bu tavır, daha başından itibaren Milli Cephe üyelerindeki şovenizmin düzeyini gösteriyordu. Onlar sadece İran'daki ezilen halkları resmen ve ayrı bir halk olarak tanımamakla, bu halkların ulusal haklarını itiraf etmemekle kalmadılar, aynı zamanda İran'ın bazı yörelerinde, bölge encümenlerinin oluşmasına da karşı çıktılar. Bu encümenler, sadece toplumsal işlerin yönetilmesinde yetkili olsalar bile...

(Sürecek)

(*) *Dr. Enver Hameyi'nin hatıratı, "Ez İnşihab ta Kuduta" (Bölünmeden Darbeye Kadar) s. 250, 1984 2. Baska.*

(**) *Musaddık, 16. Meclis'de yaptığı konuşmada, Rezim Ara'nın sunduğu kanun tasarısını, İran'ın dağılması ve eyaletlerde otonominin kurulması tasarısı olarak değerlendirdi. "Milli Cephe ülkenin dağılmasına, (..) neden olan her kanuna karşı duracaktır." Yani o dönemde Musaddık ve Milli Cephe için otonomi ve dağılma aynı anlama geliyordu. (Musaddık'ın 16. Dönem Meclisindeki konuşmaları) Musaddık ve Nehseti Milli, s. 75-76, 1978. (Y)*

DEĞİŞİK YÖNLERİYLE DERSİM AYAKLANMASI

(II. Bölüm)

B. Şilan

"Değişik Yönleriyle Dersim Ayaklanması" başlıklı araştırma yazısının 3 bölümünü, geçmiş sayılarımızda yayınlamıştık. Yazının 2. ve son bölümünü aşağıda yayınlıyoruz.

DENG

1938'e Girerken: Büyük Fırtınaya Doğru Adım Adım

1937 yılı sonlarında, mevsim koşullarının güçleşmesi nedeniyle askeri birlikler geriye çekilmiş, daha uygun yerlerde konaklamışlardı. Zaman zaman bazı noktalarda Dersimli silahlı güçlere karşı harekata girişmeye kalkışıyorduysalar da, bu çabalar hemen daima başarısızlıkla sonuçlanıyordu. O günlerde askeri birliklerin yanında bulunmuş ve yolgöstericilik yapmış olana Alan aşiretinden Dersimli Ali, bu tarzdaki arama-tarama işi üzerinde dururken şunları aktarıyor:

"Kış günü. Dağlarda bir, belki de iki adam boyu kar var. Komutan bizi çağırdı, dedi ki 'Tulık köyüne doğru yola çıkacağız. O bölgede eşkiyalar barınıyormuş'. Bu haber bizi şaşırttı. Kendisine kış günü oralara gitmenin güç olduğunu, gitsek bile bir şey yapamayacağımızı anlatmaya çalıştık ama, dinlemedi. 'Gideceğiz' diye tutturdu. Mecburen yola koyulduk. Yürüdük yürüdük, asker perişan hale geldi. Alışık değiller tabi. Sonra birden nasıl olduysa silah sıktılar bize. Eh Demenanlar saklı, biz ise açıktayız. Bir şey gelmedi tabi elimizden. Bir süre sonra geriye dönerek, kaça kaça oradan uzaklaştık. Böyle şeyler bir kaç kez oldu."

"Peki gitmeseydiniz ne olurdu? Asker sizi yol göstermeye zorlar mıydı?

"Zorla götürülen çok oluyordu. Onun için de milisler askere yardımcı olmak istemiyorlardı. En azından bir çoğu öyleydi. Ben de şahsen hiç memnun değildim. Slü Ağa aşiret reisiydi, 'git devlete yardımcı ol' dedi, ben de gittim. Kaldı ki türkçe bile bilmiyordum. Türkçe bilen tek tük insan vardı, onlar tercümanlık yapıyorlardı. Neyse bir süre sonra zaten gittim, Slü Ağa'ya rica ettim, hastalığa vurdum kendimi de, o işten kurtuldum."

Ocak ayına girerken Ovacık bölgesinde sessizlik birden bozulmaya başladı. Yer yer askerle halk arasında çatışma çıkıyor, ölenler, yaralananlar oluyordu.

O. Köyünden Memed, bunun nedenini şöyle açıklıyor:

"Seit Rıza asıldıktan sonra asker her tarafa daldı, askere götürmek üzere milleti toplamaya başladı. O kadar çok insana 'git' diye tebligat yapıldı ki şaşkına döndü herkes. Nerdeyse köyler tamamen erkeklerden boşaltılıyordu. Tabi halk tepki gösterdi. Bir çok insan askere gitmek istemeyince de bu kez kaçak duruma düştü. Asker işini gücünü bırakmış, habire onları kovalıyor, oraya buraya baskın düzenliyordu. Öyle olunca da yer yer çatışma, adam öldürme olayları da meydana geldi tabi".

Köse Usê (Huseyin)in söyledikleri de yine ondan

www.sivakurd.org

farklı sayılmaz:

"Önce bıyık yasak, onu keseceksiniz gibi emirler verdiler. Sonra da birden bire çok sayıda insana "haydin askere" dediler. Düşünün ki o güne kadar bu yöreden insanlar askere hiç gitmemişler. Kimse dil bilmiyor. Son bir sene içerisinde Dersim'de büyük çatışmalar meydana gelmiş. İnsanlar kurşuna dizilmiş, insanlar asılmışlardı. Kimse evinden uzaklaştıktan sonra başına neler geleceğini kestiremiyordu. Asker ise çok sertti. Ne dersen de laftan anlamıyordu. Komutanlar gökten inmiş allah gibiydiler."

Ocak ayının ilk günlerinde, Ovacık bölgesinde meydana gelen en önemli olaylardan biri de kuşkusuz Dıztaş Karakolu'nun basılmasıydı. Köy halkından silahlı bir grup Ocak ayı başında sabahleyin erkenden karakol binasını kuşatmış ve orada bulunan jandarma müfrezesinden teslim olmalarını istemişti. Durumdan haberdar olan Seykemal'lı Er Mustafa hemen olay yerine giderek köylülerle konuşmuş, uzun çabalar sonucu teslim olmaları koşuluyla askerlere dokunulmayacağına dair söz almıştı. Bu arada askerlerle de görüşerek onları teslim olmaya ikna etmişti. Dersim'de iyi bilinen bu olaya ilişkin olarak da Köse Hüseyin'in anlattıklarının özeti şöyle:

"Ben Ağdat'taydım. Birden dediler ki astsubay geliyor. Az sonra da kapıda göründü. Rengi kül gibiydi. 'Hayrola komutan beg' diye sordum. 'Sorma Diztaşlılar karakolu kuşatmışlar, askerlerimizi öldürecekler' dedi. 'Kim söyledi?' diye sordum bu kez. Zeynel'in karısı haber almış. Komutan bir süre odada gezindi, sonra da 'gitmemiz gerekiyor' dedi. 'Nereye komutan beg?' diye sordum. 'Ya Deşt'e ya da Ovacık'a!' 'Kış günü bir yere gidilmez. Her yeri kar kapatmış' diye itiraz ettim. Ama dinlemedi beni. 'Ne olursa olsun gideceğiz' dedi. Baktım olacak gibi değil, ikimiz Ovacık yoluna düştük. Çok zorluk çektik tabi. Bir gün bir gece yürüdükten sonra nihayet oraya vardık ve doğruca karargaha gittik. Komutan üstleriyle konuşmaya giderken, ben de gözaltında tutulan Zeynel Top'u gördüm, olan biteni anlattım. Çok tedirgindi. Zeynel ama ne yapacağını da bilemiyordu. Aradan biraz zaman geçti. Diztaş'a gitmek üzere bir bölük askerin yola çıkacağı haberi alındı. Çok yorulmuştuk ama yine de biz üç Dersimliyi yanlarına aldılar. Bir kol önde gidiyordu. Biz onun içerisindeydik, karı yarıyor yol açıyorduk. Tipi vardı. Her yeri duman kapatmıştı. Bir ara yolun yakınında bir mezra göründü. Komutan 'gidin ordan bir iki köylü çağırın gelsinler bakalım' dedi. Yanımdaki öteki iki arkadaş gitti ve az sonra iki kişiyle birlikte geldiler. Köylüler bizleri evlerine buyur ettiler. Komutan onlara sordu, dedi ki, 'iz var. Köye kim gelip gitti?' Onlar bilmediklerini söylediler. 'Köy yerinde iş için gelen-giden olur. Yolcu olur' dediler. Komutan mutlaka eşkiya gelmiş, siz de ekmek vermiş, barındırmışsınız diye ısrar etti. Köylüler ise hep böyle bir şey olmadığını anlatmaya çalıştılar. Sonra komutan tabancasını çıkardı ve içlerinden birine doğrulttu 'Doğruyu söylemezsen öldürürüm seni' diyerek tehdit etti. Adam yine aynı şeyi tekrarladı, 'birşey bilmiyorum' dedi. Komutan ateş etti ve adamcağızı orada öldürdü. Şaşırmıştık. Biz ona bakadururken komutan bu kez silahını öteki köylüye çevirdi. Aynı soruyu ona da sordu, 'doğruyu söylemezsen seni de öldürürüm' dedi. Köylü 'bilmiyorum ki ne söyliyeyim. Şimdi ben kimin günahını alayım, kime iftira edeyim' dedi. Tabi konuşmalar hep yanımızdaki tercüman vasıtasıyla oluyordu. Sonra ona dokunmadı komutan, yolumuza devam ettik. Arkasından tipi nedeniyle yolumuzu kaybettik. Komutanla ben yalnız başımıza kaldık. İçimden onu öldürmek geldi ama Zeynel Ovacık'taydı intikamını ondan alırlar diye karışmadım. Üstelik de donmaktan kurtardım. Kinim, o zavallı köylüyü öldürmesineydi. Sonra tesadüfen bir köye geldik. Köylüler bize, Er Mustafa'nın askerleri kurtardığını ve o sabah Ovacık'a götürdüğünü söylediler. Hepsi kurtulmuştu. Yalnız Dursun isminde onbaşı 'ben Kürde teslim olmam' diyerek el bombasının pimini çekmiş ve intihar etmişti.

Diztaş olayı böyle meydana geldi. Nedeni de askerin hal ve hareketiydi. Bana sorarsan onlar halka çok kötü davranmasalardı öyle olmazdı? Öyle olmuştu ki herkesin gözü önünde kadınların, kızların yolunu kesiyor, sarkıntılık ediyorlardı. Çocuk yaştaydı askerler, töre nedir, gelenek nedir pek anlamıyorlardı. Birine askere git dediler mi sanki tanrı buyruğuydu. Adamın işi var, kendisine zaman lazım, çoluk-çocuğunun geçimini düşünmek zorunda, diye aklına gelmiyordu komutanların".

İlkbahar yaklaşırken de kış nedeniyle geriye çekilmiş olan askeri birlikler, takviye edilmiş olarak Dersim içlerine doğru yeniden sevkedilmeye başlandı. Ayrıca hükümet ve ordu yetkilileri de mesajları ve emirleriyle sonraki aşamalarda Dersim'de yapılması düşünülen şeylerle ilgili ipuçları veriyorlardı. Örneğin, İçişleri Bakanlığının 4. Genel Müfettişliğe verdiği 19 Şubat tarihli emirde şunları belirtiyor:

"Muhalefet gösteren aşiretlerin çabaları ve kendilerine taraftar kazanmak için yapmakta oldukları toplantı ve propagandaları nitelik bakımından bölge üzerinde uyanık bulunmanın önemini ortaya koyduğunu, özellikle ilkbaharda daha çok uyanık olmanın ve tasarlanan harekatın plan ve programlarının şimdiden hazırlanması gerektiğine işaret etmekte ve Müfettişliğin bu konudaki düşüncesini istemekte idi" (23 GK.Bşk. age s. 413)

Genel Kurmay Başkanlığının 21 Mart 1938 tarihli emrinde ise:

"Bu yıl Haziran'dan itibaren Tunceli'de geri kalan tenkil ve silah toplama harekatı yapılması hükümetçe karar altına alınmıştır.." deniliyor.

"1938 harekatı için her şey hazırdı. Öyle ki, harekatın artık basılı bir 'kılavuz kitabı' bile vardı. 1938

yılında Elazığ Turan Matbaası'nda Tunceli Vali ve Kumandanları tarafından bastırılan kitapçığın adı şöyleydi: "Tunceli bölgesinde yapılan eşkiya takip hareketleri köy arama ve silah toplama işleri hakkında kılavuz". (NOKTA ag. sayı)

Yaygın ve Yoğun Çatışmalar Yeniden Başlıyor

Her şey önceden planlandığı gibi gerçekleşti ve kar erimeye başlar başlamaz askeri birlikler yetkililerin deyimiyle "temizlik" harekatına devam etmek üzere yeniden çemberi daraltmaya başladılar. Harekatın ağırlık merkezi Ali Boğazı (Dersim'in Batısında yer alıyor) -Hozat-Ovacık ve Nazimiye hattı üzerinde yer alan bölgeydi.

Silahlı çatışmaların asıl merkezini ise kuşkusuz Demenan (Demenû) bölgesi oluşturmaktaydı. Ancak Alan (Alû) ve Areyan (Arêzû) aşiretlerinden sonra Yusufan (Usıvû) aşiretinin de devletten yana tavır alması onların durumunu daha da güçleştirmiş bulunuyordu. Bu yüzden de Harçik vadisini hemen hemen tümüyle terketmiş, daha batıya ve yoğunlukla da Munzur nehri tarafına çekilmişlerdi. Demenan kuvvetleriyle askeri birlikler arasındaki çatışmalar aralıksız devam ederken, peşisıra meydana gelen bir dizi yeni gelişme, Dersim'de endişe ve korkunun daha da artmasına neden oldu. O güne kadar hükümetle anlaşmış olan bazı aşiret ileri gelenleri de artık tehlikeyi sezinlemeye başlamışlardı. Hele de birliklerin onların bölgelerini kuşatmaya almaları ve eskisinden çok farklı olan davranışlara yönelmeleri, adeta bardağı taşıran son damla olmakta idi.

"Herkes büyük bir tedirginlik içerisindeydi. Birden haber geldi, dediler ki 'Asker bu sabah şafak vakti Sırpatan'ı aştı. Zeynel fazla şaşırmadı ama çok kızdı. Deneyli adamdı tabi, bunun ne anlama geldiğini biliyordu. 'Olur mu? Tümen Komutanı ile ortak toplantı yaptık ve anlaştık. Biz kendi yöremizde olay çıkmasına engel olacak, devlete yardım edecektik, onlar da askeri Sırpatan'dan buyana geçirmeyeceklerdi. Peki şimdi ne oldu da sözlerinde durmuyorlar? Anlaşılıyor ki, bunlar kötülük peşindeler' diye söylendi" diyor Köse Usê, bir yıl önce Alişer'i öldürten Zeynel Top'un tutumunu açıklarken.

Seid Rıza'nın yeğeni Zeynel, askeri harekatın gerçek amacını öğrenme peşinde iken birlikler aniden komşu aşiret Kalan bölgesine karşı hücuma kalktılar.

Bu olayın başlangıcını, 1983 yılında evine giderken yolu kesilerek katledilen Seit Rıza'nın torunu (Bra İbrahim'in oğlu) Alirıza, daha önceki bir görüşmemizde şöyle aktarmıştı:

"Birden silah sesleri geldi ve hepimiz aynı anda kapıya fırladık. Bir de baktık ki karşı taraftaki Merxo'dan toz duman yükseliyor. Toplar köyün altını üstüne çevirmişti. Eşikte bir süre bekledikten sonra Zeynel beni de yanına aldı ve evin biraz ilerisine gittik. Oradan herşey daha iyi gözüküyordu. Zeynel uzun uzadıya Merxo'nun yanıp yıkılışını izledi. Top sesleri kesilince de bu kez piyadeler hücum etti. Kalan silahşörleri ise o sıra karşı koymaya başlamış, çatışmalar başlamıştı. Akşama doğru asker artık köydeydi. Zeynel o gün çok üzgündü. Onu hiç o kadar kötü görmemiştim doğrusu. Sonra Kalan aşiretinden kendisine haber geldi, yardım istiyorlardı. Zeynel hemen kabul etti. Daha doğrusu onlar yardım talebinde bulunmasalardı bile, o kendiliğinden başlayacaktı. 'Başka çeremiz kalmadı. Bizi aldattılar' diyordu aralıksız. Hemen arkasından yanına bir miktar silahşör alarak Qendil Dağı çevresinde askere karşı koymaya başladı. Çatışmalar devam ederken, birden haber geldi, dediler ki; 'Bir tabur asker Munzur'u geçmiş Ağdat'a doğru ilerliyor'. Zeynel, onların arkadan kendilerini kuşatmalarına fırsat vermeden Ağdat'ı geçti ve Tujik Baba tarafına mevzilendi. Tujik Baba'nın kuzey kesiminde Kalan ve Keçelanlar, batı yakasında ise Zeynel ve arkadaşları bulunuyordu. Çok şiddetli çatışmalar vardı. Top ve uçaklar, gecegündüz Dersimlilere ait mevzileri bombalamaktaydılar".

Kalan, Şexhesenan ve Demenan arasındaki bölgede meydana gelen sözkonusu çatışmalar yine Genel Kurmay kaynaklarında da yer alıyor:

"24 Haziran 1938'de:

'... Aynı gün 17'nci Tümen bölgesinde; 17. Tümen bütün kuvvetleri ile Dojikbaba (Tujik Baba B.N.)-Bedikan-Keçerekbaba-Fatgar-Aşkirik'in 4 km. batısındaki Mahmunut gediği hattına karşı taarruza başladı. Bu arada Bedikan, Delak bölgesindeki haydutların yan ve gerisine etki yapmak üzere sürülen bir müfreze Dojikbaba'nın 6 km. batısındaki Kızıltepeyi müsademe etmek suretiyle işgal ettiği sırada Kaçkerekbaba batısındaki Aktaş köyü de işgal edilmişti..

'17'nci Tümen bölgesinde; 62. Alay Koz dağını işgal etmiş. Erzincan Tugayının merkez ve sol kolları fazla bir mukavemete maruz kalmadan Mareşa ve Bobyezbaba'yı işgal etmişlerdi. Sağ kol ise; Kirgan ve Boduk bölgesinde haydutların esaslı direnmesi ile karşılaşmış ve akşama doğru bu direnme gittikçe artmıştı. *Bir kısmı silahlı ve bir kısmı da balta ve kürekli olmak üzere* (italikler bize ait) 70 kadar haydutla pek yakından çarpışmalar olmuş ve haydutlara önemli miktarda zayiat verdirilmiş ve cıvardaki Ali, Midrik, Mitgel, Hotar, Arıki, Tenkali, Meraş, Mezrai, Hikü ve Keçeler köyleri yakılmıştı.." (Gen. Kurmay Bşk. a. g. em. s 430-431)

Yine aynı günlerde Batı Dersim'de Ali Boğazı çevresinde bulunan Kozu (Koç Uşağı) aşireti de 1937 yılında sürdürdüğü sessizliği bozmuş ve ayaklanmaya katılmış bulunuyordu. İlk iş olarak Usıv (Yusuf) Ağa ve Qopo Usê (Hüseyin) silahlı bir grupla birlikte aşiretin merkezi köyü durumundaki Amutka'da bu-

lunan karakolu basmış, Hozat'la bağlantıyı sağlayan telefon hattını kesmişlerdi. Genel Kurmay kaynaklarında her ne kadar karakolun direndiği ve 21 Haziran'da Hozat'tan gönderilen 62. Alay'ın çetin muharebelerden sonra köye kadar ilerlediği belirtilmekte ise de görgü tanıkları buna katılmıyor ve özetle şunları söylüyorlar:

"Usıv ağa ile Qopo karakolu çevirdiler. Bir süre direndikten sonra Karakol komutanı başçavuş başta olmak üzere askerlerin hepsi teslim oldu. Arkasından sofra kuruldu, karınlarını doyurdular ve yanlarına verilen birkaç klavuz Koçanlı eşliğinde Hozat'a gönderildiler. 62. Alay da aynı günlerde hucüma kalktı. Somoşi sırtlarında, Zeynel Tepe yöresinde şiddetli çarpışmalar vardı. Bu arada uçaklar gelip Amutka'yı bombaladılar. Ama bunun öyle fazla bir etkisi olmadı. Zaten halkın çoğunluğu evini terkederek Ali Boğazı'ndaki mağaralara, yaylalara çekilmişti. Yalnız Amutka değil öteki Kozu köylerinin halkı da aynısını yaptı. Derken Usıv Ağa vurularak öldürüldü. Onun ölmesi aşiret üzerinde çok olumsuz etki yaptı. Moral bozuldu. Qopo ve öteki öncü silahşörlerin çabaları yeterli olamadı ve Dersim kuvvetleri geri çekildiler, asker Amutka'ya girdi. Bir grup köylü evlerini terketmemişti. Askerlerin yaptığı ilk iş onları kurşuna dizmek oldu. Komutan Cevdet(*) pek gaddar biriydi. Çatışmalar orda burda, kimi zaman şiddetli, kimi zaman ise hafif biçimde sürdü gitti."

Nazimiye-Pülümür arasında ve Harçik çayının Batı yakasında yerleşik olan Haydaran aşireti de yine 1936 yılında devletle uzlaşmaya varan ve silah tesliminde bulunan aşiretlerden biriydi. 1937 yılının başından, yani son harekatın fiilen başlamasından sonra ise Hayderanlar genellikle sessizliği korumuş, herhangi bir çatışmaya girmemişlerdi. Ne var ki 1938 yılı yaz mevsiminde meydana gelen olaylar onları da harekete geçirdi. Haydaranlı Ali, bu işin başlangıcını şu cümlelerle dile getiriyor:

"Mazra köyünden Haydaranlı Hemed, o sıra Nazımiye'de inşa edilmekte olan kışla inşaatında çalışıyordu. Bir gün aniden çıkıp geldi ve dedi ki, 'asker Zel Dağı'na tırmanıyor. Bu haber herkeste şaşkınlık yarattı. Öyle ya ortada herhangi bir neden yokken asker ne diye oraya çıksındı? Bu işin arkasında mutlaka bir kötülük yatıyor olmalıydı. Bunun üzerine silahı olan az sayıdaki adam karşı koymaya giderken, geri kalanlar ne yapacaklarını tartışmaya başladılar. Tabi, silahlı Haydaranlılar askeri durduramadılar ve bir de baktık ki asker çadırlarını Zel tepesine kurmuş. Habire top atışı yapıyorlardı oradan. Önce Zel'e yakın köyler, sonra ötekiler evlerini, ekinlerini, bahçelerini terkederek ormana sığındılar."

Koçan ve Haydaran aşiretlerinin zayıf biçimde de olsa fiilen çatışmaya katılmaları, cepheyi daha da genişletmişti. Böylece çatışmalar yaklaşık 100 km. uzunluğunda bir alana yayılmış bulunuyordu. Arazinin son derece dağlık olması, umulanın tersine direnişin bir türlü kırılamaması ve giderek de yaygınlaşması bölgeye yeni askeri birliklerin sevkedilmesine neden oluyordu:

"4'ncü Genel Müfettişlik ayrıca, Koç'luların haydutlara katılması dolayısıyla harekatın süratle sonuçlandırılması için yeni bir tugay karargahı ile takviyeli iki alayın Tunceli'ye gönderilmesini İçişleri Bakanlığı ile Genel Kurmay'dan istemişti.

"4'ncü Müfettişliğin harekat bölgesine yeniden iki alay daha gönderilme isteği, genel kurmay başkanlığınca dikkate alınmış ve Yozgat'ta bulunan 93'ncü Alay'ın trenle sevkedileceği Müfettişliğe bildirilmişti. Genelkurmay ayrıca 63'ncü Alaydan bir taburun çok kısa zamanda Elazığ'a gönderilmesini emretti.

Öte yandan Tujikbaba Dağı çevresinde günlerdir süren çatışmalarda, durum giderek askeri birliklerden yana dönüyordu. Nihayet 7 Temmuz günü, kuzey cephesi yarıldı ve asker Tujikbaba'ya tırmanmaya başladı.

"17.'nci Tümen bölgesinde; Dojikbaba ve güneyindeki 2570 rakımlı tepe hattını elde etmek üzere tümen emrindeki birlikler bu sabah saat 07 00'de taarruza geçtiler. Batıdan taarruz eden 62'nci Alay 2570 rakımlı tepenin 1 km. batısındaki tepeye ve kuzeyden taarruz eden 3'ncü Tugayın sağ kolu da Dojikbaba zirvesinin 500 metre kuzeyine kadar yaklaştılar. Haydutlar muhtelif gruplar halinde direnmelerine devam ediyorlar, kıtalar ise son derece arızalı arazide haydutlara karşı takdire değer şekilde saldırıyorlardı. Akşama doğru saat 19.30'da 2570 rakımlı tepe, saat 20.30'da da Dojikbaba sivrisi çok çetin bir muharebeden sonra zapt ve işgal edildi. Yapılan bu harekat bir tayyare filosu tarafından desteklendi ve bu yerler bombalandı. Bu günkü taarruzda 4 şehit, 17 er, 1 subay yaralı verilmişti. Haydutların zayiatı 40'dan fazla idi. Üç haydut da kendilerini uçurumdan atarak parçalandı." (G. Kurmay Bşk. age. s. 433)

Zeynel'le birlikte çatışmalarda yer alan Köse Usê ise bu durumu şöyle anlatıyor

"Bizim bulunduğumuz yere taarruz batıdan; yani Ağdat üzerinden geliyordu. Ama yalnız piyade değil, uçaklar ve toplar da bulunduğumuz bölgeyi sürekli bombalıyorlardı. Topların bir kısmı Ağadat tarafına, bir kısmı ise Munzur'un batı kısmına kuruluydu. Buna rağmen uzun süre direndik ve bir tek askerin dahi Tujik'e tırmanmasına izin vermedik. Bu çatışma sırasında sadece Bako isminde arkadaşımız öldürüldü. Bir gün sabahleyin Zeynel bir de baktı ki asker Serê Kemer (Kayabaşı) denilen yere tırmanıyor. Tabi çok acemice bir şeydi bu. Çünkü bir tek geçiş yeri vardı ve birisi orayı tuttumu da insanın kıpırdaması mümkün olamıyordu. Nitekim Zeynel de çabucak öyle yaptı. O gün asker orada çok kayıp verdi. Ne var ki akşama doğru gelen haber, hepimizin

(*) Köylüler komutanın Cevdet Sunay olduğunu söylüyorlar.

moralini alt üst etti. Kuzeyden taarruz eden 3. Tugay Kalan cephesini yarmayı başarmıştı. Hakkını inkar etmemeli, çok iyi savaşıyordu Kalanlılar, ama piyade tüfeği ile koca Tugaya karşı daha uzun süre dayanamadılar tabi. Bazıları ölmüş, bazıları gerilere çekilmiş, bazıları ise esir düşmemek için kendilerini uçurumlardan aşağıya atmak suretiyle parçalanmayı tercih etmişlerdi. Bu şekilde hareket edenlerin sayısı bir hayliydi. Yine bu arada Beytanlı Hesen ağa ile Zeynel de artık orada kalamayacakları sonucuna vardılar ve Munzur nehrini aşıp karşı yakaya mevzilendiler. Tujikbaba'nın düşmesi kuşkusuz herkesten çok, evini barkını terkederek onun çevresine gizlenmiş olanları etkiliyordu. Başka çareleri kalmayınca onlar, halen kurtarılmış bölge durumunda olan Demenan yöresine doğru yola koyuldular. Bunu farkeden askeri birliklerin karşı önlem almaları da elbet fazla gecikmedi:

"2 Temmuz 1938'de; Mameki Dağ Tugayı bölgesinde, Dojikbaba taarruzunu ateşle desteklemek ve Karasakal, İksor doğu sırtlarını tutarak haydutların doğuya kaçmalarına mani olmak üzere takviyeli bir tabur Aziz Abdal'dan hareket ederek bu yerleri tutmuş..." (Genel Kurmay Bşk.age. s 433)

Sonuçta da yola çıkmış bulunan kadın ve çocukların bir bölümü açılan ateş sonucu öldü, bir bölümü yine askerin eline düşmemek amacıyla kendilerini İksor uçurumlarından aşağıya attı, geriye kalanlar ise her şeye rağmen Demenan bölgesine ulaşmayı başardılar.

Bu arada Demenanlar Kuzey ve Güney olmak üzere iki ana cephede mevzilenmişlerdi. Kuzey Cephesi Petere Ezizevdal Dağı, Anawar tepesi, Güney cehpesi ise Kırmızı dağ cıvarıydı. Haziran-Temmuz ayları çatışmaların en üst derecede yoğunlaştığı aylardı. Askeri birlikler bir an önce harekatı başarıya ulaştırma çabası içerisinde iken, Dersimliler yönünden bu bir ölüm-kalım meselesiydi. Vur-kaç taktiğini son derece başarılı biçimde uygulayan Demenan kuvvetlerinin sağladıkları başarılar, askeri birliklere yalnızca maddi yönden kayıp vermekle kalmıyor, moral bozucu etki ve korku da yaratıyordu. Yoksa bu kadar uzun süre tepeden tırnağa modern silahlarla donatılmış bu ölçüde büyük bir askeri güce karşı durmak zaten mümkün olamazdı.

Yeri gelmişken burada İvisê Sêykali (Seykali oğlu İvis), Hesê Gewe (Gewe'nin oğlu Hasan), Hemê Cıvê Kêj (Cıvo Kez'ın oğlu Ahmet), Qemerê Hesên (Hasan oğlu Kamer), Hesê Kalê Gonc (Kali oğlu Hasan), Aliyo Qız (Küçük Ali), Sılê Pêt, Mirzo gibi silahşörlerin ender rastlanır derecedeki çaba ve başarılarına değinmek gerekir.

Demenanlar sırf son iki-üç ay içerisinde tam yedi büyük askeri hücumu durdurup püskürttüler. Çatışmalar sırasında az sayıdaki Dersimlinin koca birlikleri bozguna uğrattığı çok oldu. İvisê Sêykali iki kez topçu bataryalarını ele geçirerek, topları uçurumlardan aşağıya yuvarlamak suretiyle parçaladı. Ele geçirilen makinalı tüfek sayısı bir hayliydi. Bunların bir bölümünü ağır makinalılar oluşturmaktaydı. Ne var ki cephanesi olmadığı için Dersimliler bu silahları kullanamıyorlardı. Sadece Hemê Cıvê Kêj, sık sık hafif makinalı kullanıyordu.

Demenanların savaşa ilişkin değerlendirme ve sağladıkları başarılar şu halk türküsünde yeter açıklıkta dile getiriliyor:

İvis xo sano Pulê Pil Xatune,
Hem dano pero, hem qeyda vano,
Gostê vengê İvis yêno
Şerê mı hala savano.
Vano: "to hire ordi ontê ma serde.
Axırı din islamo
Destê heqi dame pêro,
Ordiyê to ra nefer nêverdame..."

Bra pêrodê na qewxa aşire niya,
Mırevê Kırmancan û zalımanê Tırkano,
Destê xo ra xo mecêrê,
Sar marê qolaye vanoy,

Çê aşironê xayina bırjiyo
Qırkerdena ma da rısvet û perê
Sıma ke teseliya xo ma ra gurete,
Meste biro halê sıma jê halê Ermeniyano.

Ma do pêro.
Hefê xo hat bedeli gureto,
Merdena koy persenê
Marê salteneto.

"Ordiyê hokmati zafo,
Çeyê welaxe ma nêdona.

Ma zuvini qırkeme,
Çemê Muzır i cendeg û leso ano.

"Pepûg bêro bıniso cêncunê marrê bıwano.
Qemerê Hesen verê mıxara de gıno waro,
Malo şêrê mın û berano!
Hesê Kali kuno qewxa.
Besuvo goşt grano
Hemê Cıvê Kêj persenê.
Xısmê orduya tabûrano!..

Hükümetin ordusu çok,
Aman vermiyor bize,
Birbirimizi kırıyoruz,
Munzur Irmağı ceset taşıyor.

İbibik kuşu gelip konsun, ötsün gençlerimiz için,
Qemerê Hesên mağaranın önünde vurulmuş,
Vah benim yiğidim aslanım.
Hesê Kal kavgaya giriyor,

Yiğit yapılıdır,
Hemê Cıvê Kêj sorarsan
Orduların, taburların dengidir.

İvis tutmuş Büyük Hatun Tepesini,
Hem savaşıyor, hem türkü söylüyor,
Dinleyin İvis'in sesi geliyor,
Yiğidim ne diyor hele.

Diyor: "Çevirdin bizi üç orduyla,
Ne de olsa islam dinindeniz,
Savaşacağız tanrının izniyle,
Ordudan tek nefer bırakmayacağız."

Döğüşün kardeşler! Bu aşiret kavgası değil,
Kürtlerle zalim Türklerin hesaplaşmasıdır bu,
Ellerinizi bağlayıp durmayın,
Herkes küçültücü sözler söyler bizim için.

Hayin aşiretlerin evi yansın,
Para ve rüşvet karşılığı ölümümüze razı olmuşlar
Ama biz ortadan kalkınca,
Yarın öbür gün sizin haliniz Ermenilerin halidir.
Döğüştük,
Aldık yedi kuşağımızın öcünü,
Dağda ölümü sorarsan
Bizim için saltanattır.

Bu arada şunu da belirtmek gerekir savaş sadece cephede değildi. Enaz onun kadar önemli ve aynı zamanda güç olan cephe gerisindeki mücadele de aralıksız sürmekteydi. Önceleri değişik yerlerde barınan kadın ve çocuklar, birliklerin çemberi daraltmaları üzerine giderek Laç Deresine, oradaki mağaralara yığılıyorlardı. Öteki yörelerden gelenlerle birlikte sayıları binleri bulmuştu. Onca insana ölmeyecek derecede de olsa yiyecek bir şeyler temin etmek, su taşımak vs. elbet kolay değildi. Üstelik asker tüm yolları, geçit yerlerini tutmuş, dışarıyla bağlantıları neredeyse tümden olanaksız hale gelmişti. İşte bu büyük ve zor görevin üstesinden gelmek kadınlara düşüyordu. Onlar gerektiğinde silah kullanmakla birlikte asıl olarak cephede savaşan erkeklerle gerideki binlerce insanın bakımını üstlenmişlerdi. Gizliden, henüz yakılıp yıkılmamış olan köylere gidiyor, un ve benzeri şeyleri sırtlayarak getiriyor, orda-burda armut, elma türünden meyve ile yenilebilecek otları topluyor, terk edilmiş köylerde yanmaktan kurtulmuş ekini biçiyor, yanlarında bulunan az sayıdaki keçiyi sağıyor, su taşıyor, ekmek pişiriyor, sonra da cepheye gidecek olanını cepheye götürüyor, geriye kalanını ise mağaralardakiler arasında bölüştürüyorlardı. O günleri iyi hatırlayan pek çok görgü tanığı ve öteki insanlarımız, Kürt kadınlarının büyük riskleri göze alarak gösterdikleri çabayı, sağladıkları başarıyı bugün de unutmuş değiller. Bunlardan biri olan Demenanlı H. konuya ilişkin bilgi verirken:

"O günleri, o günlerde kadınların yaptıklarını kelime bulup anlatmak kolay değil doğrusu. Şu an bile olanları hatırladıkça inanmakta güçlük çekiyorum. Sanki ortada olağanüstü bir güç vardı da herşeyi düzenliyordu. Nasıl anlaşıyor, nasıl gidip geliyor, işleri nasıl yapıyorlardı, şaşıyorduk. İnanılmaz bir şeydi anlayacağın.. Bu işleri yaparken bir çoğu da telef oldu gitti" sözleriyle durumu ifade etmeye çalışıyor.

Bütün bu nedenlerden ötürü de Laç Deresi direnişin simgesi haline gelmişti. Dersim'in yüreği orada atıyordu sanki.

"Dersim isyanının meydana geldiği yıllar, aynı zamanda İspanya İçsavaşının da sürdüğü yıllardı. O zaman Cumhuriyetçi güçler, faşistleri Başkent Madrid'e sokmamak için güçlü bir direniş gösterdiler, destansı kahramanlıklar yarattılar. İşte Laç Deresi de Kürt halkı açısından Başkent Madrid'di. Bir farkla ki Cumhuriyetçilerin "No Pasaran" (Geçemezler) sloganı tüm dünyaca duyulurken, Dersim'de aylarca yankılanan "Laç Deresine Giremezler" sloganını dağlardan, vadilerden, kayalıklardan başka duyan olmadı". (50. Yılında Dersim Ayaklanması, TKSP Yayınları).

Elbet harekatı sürdüren ordunun başındakiler de bunun farkındaydılar. Bu yüzden Laç Deresinin ele geçirilmesinin onlar bakımından özel bir yeri vardı. Harekatı en iyi savunulan ve düşürülmesi en güç olan o yörede noktalamak onlar bakımından bir hedefti.

4. Genel Müfettişlik, yayınladığı 14 Temmuz tarihli ve ayrıntılı taarruz emrinde bu yöndeki planı şöyle açığa vuruyordu:

"Haydutlar en son olarak Laç Deresinde imha edilecek ve imha hareketi haydutların kaçmalarına fırsat ve imkan vermeyecek şekilde sürat ve şiddetle yapılacaktır. Eğer 15 Temmuz günü akşamına kadar bir sonuç alınamazsa, kıtalar vardıkları hatlarda güvenlik tedbirleri ile kalmalı ve ertesi günü harekata devam olunmalıdır." (G. Kurmay Başk. age. s.434).

Bu emir tüm cephede yeni ve çok şiddetli bir hücumun daha başlangıcı oldu.

Ve Nihayet Laç Deresi Düşüyor

Demenanlı C. bu konuya değinirken önce İvis'in ölümüyle başlıyor söze:

"İvis o günlerde, kuzeyde 25. Alay'a karşı savaşıyordu. Yakınında ise Hemê Cıvê Kêj vardı. Tabi onlar hem çarpışıyor, hem de birbirlerini kolluyorlardı. Bir ara Hemed bakıyor ki İvis'in silahının sesi kesik. Merak ediyor ve onun bulunduğu yere gidiyor. Biraz aradıktan sanra da cesedini buluyor İvis'in. İvis ölmüştü. Tabi onun ölümü sıradan bir şey değildi. İvis, savaşkanlığı ve cesurluğu ile bir sembol olmuş-

tu. Sesi de çok güzeldi. Savaşırken türkü söylemesiyle ün yapmıştı. İnsanlar ona büyük umut bağlamışlardı. Bu nedenle o ölünce umut da söndü.

Herkesin eli ayağı buz tutmuş, kimse birşey yapamıyordu. Derken baktı ki olacak gibi değil bizzat İvis'in babası Seykali devreye girdi. Morallerini o derece bozdukları için kızdı silahşörlere, moral verdi kendilerine. 'Siz her biriniz birer İvis'siniz' gibi şeyler söyledi. Arkasından savaşçılar kalkıp yeniden cepheye yöneldiler. Yönelmesine yöneldiler ama tadı tuzu da kalmamıştı işin".

İşte bu koşullar altında kuzey cephesinde ani bir bozgun başlamış ve birlikler hızla ilerleyerek dereyi çevreleyen sırtlara varmışlardı. Bir topçu bataryası mağaranın tam karşısına mevzilenirken ne deredekilerin, ne de güney cephede çarpışanların haberi olmuştu. Görerek nişan alan topçunun ilk ateşi ise tam isabet kaydetmiş, mermiler mağara kapısına birikmiş olan kalabalığın ortasına düşmüştü:

"Orada tam 72 ceset sayıldı. Ölenler arasında Qemerê Hesên de vardı. Qemer, arasıra mağaradaki işleri gözetlemeye geliyordu", diye bu olayı özetliyor M. köyünden Usê (Hüseyin).

Çok geçmeden de haber Kırmızı Dağ cephesindeki Demenanlılara ulaşıyor. Onlar bunun üzerine, cepheyi bırakıp derhal geri geliyorlar ve karanlıktan yararlanarak askeri çemberi yarıyor, mağaraya ulaşıyorlar. Bundan sonrasını ise yine M.'lu Usên'den dinleyelim:

"Hemê Civê Kêj, Hesê Gewe ve Mirzo gibileri gelince insanlar azıcık da olsa morale kavuştular. Bu arada konuşuldu ve herkes serbest bırakıldı. 'İsteyen çıkıp gider, isteyen burada kalır' dendi. Çünkü her iki halde de işin ucunda ölüm vardı."

Sonrasını anlatırken de:

"Ben o zaman 12-13 yaşlarındaydım. Biz mağaradan ayrılmaya karar verdik. Babam nasıl hareket etmemiz gerektiği konusunda bizleri sıkı sıkıya tembihledikten sonra çıktık. Asker çevrede bir çok yerde büyük ateşler yakmıştı. Yine sık sık top sesleriyle birlikte gökte ışıklar parlıyor, ortalığı gündüze çeviriyordu. Tam da cehennemin ortasına düşmüş gibiydik. Top mermileri düşüyor , makinalılar susmuyordu. Tabi ateş nedeniyle ölen çok oluyordu. Nasıl oldu bilmiyorum, biz sonunda çemberin dışına çıkarak kurtulduk." diyor Demenanlı C.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra mağarada bulunanlar daha büyük bir tehlike ile yüzyüze geldiler. Mağaranın üstü delinmiş, bombalar içeriye düşüyordu. Dersimliler tavanın delinmesinin top mermilerinin düşmesi sonucu olduğunu söylerken, Genel Kurmay kaynakları bunun tahrip kalıpları yerleştirilerek gerçekleştiğini belirtiyorlar. Gerisini yine görgü tanıklarından dinleyelim:

"Gece, Mağarada göz gözü göremiyor. birden tavan deliniyor ve içeriye bombalar düşmeye başlıyor. Tabi bir çırpıda onlarca, belki de yüzlerce kişi yaşamını yitirdi. Ortalığı kan ve barut kokusu kaplamıştı. Öyle bir çığlık vardı ki, tanrı kimsenin başına getirmesin. Mağaranın arkasında bir boşluk vardı. O itişme, kakışma sırasında bir çok insan da oraya düştü. Kimileri de bile bile attılar kendilerini. Sonra Hesê Gewe ve öteki silahşörler dışarıya çıktılar. 'Biz askere ateş açıp oyalarken, sizler de dışarıya çıkın ve dereye doğru gidin' dedikten sonra gitmişlerdi. Onların peşinden mağarada bulunanlar dışarıya fırlayarak dereye doğru indiler. Tabi grup grup yapıyorduk bunu. Ne var ki çok kayıp verildi. Top ve makinalı ateşi bir yandan, uçurum bir yandan pek çok insanın yaşamını yitirmesine neden oldu."

Bunlar Demenanlı M.'nin anlattıkları. Sonrasını ise M. köyünden Usên tamamlıyor:

"Sabah olduğunda asker bizi kurşun yağmuruna tuttu. Bunun üzerine insanlar biraz aşağıdaki Munzur nehrine yöneldiler. Tek çare, gidip kendimizi suya atmaktı artık. Tam suya bir duvar gibi dik inen uçurumun başına geldiğimizde ateşle karşılaştık. Bunun üzerine yan tarafa döndük ve nehre doğru koşmayı sürdürdük. Ona ulaşmamıza az kalmıştı ki birden makinalı tüfek benim bulunduğum yeri taradı. Çok sayıda insan yığıldı kaldı. Tabi yara falan almamıştım ama ben de düştüm. Ölü ve yaralıların altında kalmıştım. Bir fırsatını bulup baktım, karım ve iki çocuğum kendilerini Munzura bıraktılar. Su onları alıp götürdü. Ben de ancak dördüncü gün cesetlerin altından çıkabildim. Çünkü asker ancak üç gün sonra oradan ayrılmıştı".

Genel Kurmay belgelerinde ise bu olay şu şekilde yer alıyor:

"21 Temmuzda; Laç Deresi mansabındaki haydutlara karşı Erzincan Tugayı ile kuzeyden, Mameki Tugayı ile güneyden, Laç Dere Müfrezesi ile de doğudan yapılan taarruz sonucunda haydutların şimdiye kadar olan inatla direnmeleri kırılmış, şaşkınlık içerisinde mağaralara, kayalıklara ve ağaç diplerine sığınmışlardı. Haydutların sığındığı, ağızları mazgallı taş duvarlarla kapatılmış mağaralar, cesur askerlerimiz tarafından kuşatılmış top ve makineli tüfek ateşinden başka 25'nci Alaydan gönderilen istihkam müfrezesi tarafından tahrip kalıpları atılmak suretiyle mağaralar tahrip edilerek içindekiler öldürülmüş, can havli ile dışarıya fırlayanlar da ateşle imha edilmişti. Böylece tarama sahası içindeki mağaralarda toplam olarak 216 haydut imha edilmiş, ayrıca 12 haydut cesedi Munzur suyu üzerinde görülmüştü. Bu kadar kanlı boğuşmaya rağmen hala direnmekte olan bir mağara vardı." (G. Kur. Bşk. age. s.436)

Bu arada Hesê Gewe ve beraberindekiler o gece kuşatmayı yarmayı başarmış, daha ötelerde yeni bir mağaraya sığınmışlardı. Ne var ki hemen ertesi gün yapılan bir ihbar sonucu askeri birlikler yerlerini saptayarak yeniden çembere aldılar kendilerini. Orada iki gün iki gece direnen Dersimliler, cephaneleri bitince de teslim oldular. Arkasından Kırmızı Dağ'a gö-

türülüp öldürüldüler. Hesê Gewe'ye günlerce tüyler ürpertici işkence yapıldı.

Yine ondan kısa bir süre önce Zeynel Top da Ağdat bölgesinde, Munzur çayının batısında bir çarpışma sırasında yaralanmış, birkaç gün sonra ise ölmüştü.

Laç Deresinin düşmesinden hemen sonra, askeri birlikler Haydaran bölgesindeki operasyonları da yoğunlaştırdılar. Amaç, evlerini terkederek ormanlarda gizlenmekte olan halkı ele geçirmek yani resmi literatürdeki deyimle "temizlik" yapmaktı.

"1 ağustos 1938'de; üzerlerine harekat yapılmakta olan Haydaran haydutları kuşatma çemberinden kaçamayarak Darboğaz'ın sarp olan batı yamaçlarında ve dere tabanındaki mağaralara sıkışmılardır. Mameki ve Erzincan Tugayları bölgesinde yapılan taramada 100'den fazla haydut imha edildi.

2 ve 3 ağustosta da aynı şekilde mağara ve kaya kovuklarının aranmasına devam edildi ve ele geçirilen bir hayli haydut ve hayvan imha edildi. Birliklerimizle haydutlar arasında yer yer müsademeler devam ediyordu. Haydaranlı Aşireti Reisi Hıdır'ın Suhari Mezriasında gizlendiği haberi üzerine sabit jandarma birlikleri ile Pülümür'deki 7 nci Alayın 2 nci Taburundan takviyeli iki bölük Tabur Komutanı emrinde bu haydudu imha işi ile görevlendirildi. Buradaki haydutlarla yapılan müsademede birçokları imha edilmiş ve ertesi gün Suhari köyü sarılmış ve yakılmışsa da Hıdır ve yakın avanesinin gece Miçi Mezriası istikametinde kaçtıkları anlaşılmıştı." (G. Kurmay. Başk.lığı age s. 440)

Haydaranlı Ali ve öteki bazı görgü tanıkları da bu konuda şunları söylüyorlar:

"Tabi bizim bölgede öyle çatışma falan kalmamıştı. Zaten silah ve cephane kalmamıştı ki çatışma da olsun. Asker etrafımızı sarmış, bizleri yakalamaya çalışıyordu. O günlerde ele geçen herkes öldürülmekteydi. Bu yüzden de insanlar ne olursa olsun ele geçmemeye çabalıyorlardı. Ne gecemiz vardı, ne de gündüzümüz. Hiç bir yerde bir günden fazla kalamıyorduk. Ama bu arada çok sayıda kişi ele geçti ve katledildi. Bir keresinde dar bir vadide sıkıştırılan yüzden fazla insan öldürüldü. Başka bir keresinde de ele geçirilen yetmişin üzerinde insan süngülendi. Bunun dışında da her gün bir sürü insan orda burda yakalanıyor ve katlediliyordu. Ne bileyim bir fırtınaydı işte."

Bu arada 1936 yılında silah tesliminde bulunan aşiretin ünlü Ağası Hıdır Ağayı (Xıdê Alê İsme) yakalamak için de yoğun operasyonlar sürüyor, konağı bombalanıyordu. Hıdır Ağa pişman olmuştu ama artık zaman çok geçti. Onun pişmanlığı, "Dersim" türküsünde kendi dilinden şu şekilde ifadesini buluyor:

De way way keko bra way,
Bo Xıdır vano:
"Kor a ke mar'e ame',
Ma çeke' xo ke'rdi top i
Bêrdi Nazmiya de têslim kerdi day"
Vano:
"O sırede têde jar û dari
Têde ma ra hereday".

Vano bra na zalım i ma qırkêrdime
Cendegê me têde kêrdu ve ra tijj
Bra Xıdır vanı:
"Na kelepurê ma wertê Kırmanciye de
Çıra honde ybiyo uciz."

Ey vah vah vah,
Kekom kardeş vah,
Kardeş, Hıdır diyor "körlüğümüze bak ki,
Topladık silahlarımızı götürdük,
Teslim edip verdik Nazimiye'de"

Diyor: "Onu yapar yapmaz
Tüm ziyaretler ve melekler küstü bize"

Diyor: "kardeş bu zalim kırdı bizi,
Cesetlerimizi güneşte bıraktı,"
Kardeş! Hıdır diyor ki "talan edilen mal-mülkümüz,
Neden bu kadar ucuzladı Kürtlerin arasında."

Planın Yeni Bir Aşamasına Geçiliyor

Dersim'de silahlı direniş esas itibariyle kırılmıştı. Gerçi değişik bölgelerde büyüklü-küçüklü gruplar, şu veya bu şekilde ve çoğu kez de ölmemek amcıyla direnmeye devam ediyorlardı ama bu durum, gerçeği değiştirmeye yetmiyordu. Ne var ki devlet bakımından yine de Dersim sorunu çözümlenebilmiş değildi. Sömürgeci rejim için, yıllarca öncesinden hazırlanmış planın yeni bir aşamasının daha gerçekleştirilmesi gerekmekteydi. Harekat herhangi bir şekilde ayaklanmaya katılmayanları da kapsayarak devam ediyordu.

"Bu hududun tespitinde, senelerden beri Cumhuriyet Hükümetinin şefkat ve geniş ölçüdeki sosyal ve kültürel yardımlarından ve şimdiye kadar yapılan askeri harekatta uslanmayan, hükümet kuvvetleri karşısında sinen ve fakat alışmış olduğu şekaveti yapmaya fırsat bekleyen haydutların oturdukları bölgelerin ve ayaklanmalarında daima faydalandıkları arazi kısımlarının tarama hududu içine alınması göz önünde tutularak hudut şuralardan geçirilmişti:" (G. Kurmay Bşk. age s. 443)

Görüldüğü gibi burada açıkça halk potansiyel suçlu olarak kabul ediliyor ve ileride yeniden ayaklanabileceği varsayımından hareketle yeni bir harekata girişilmesi zorunlu görülüyor. Ayrıca Türk hükümetinin Dersim'e gösterdiği "şefkat" ile yaptığı "geniş ölçüdeki sosyal ve kültürel yardımlar"ın ne olduğu

ise doğrusu merak konusudur. Aklı başında bir tek insan bile, devletin bu alanda o ana kadar herhangi bir çaba içerisine girdiğini söyleyemez herhalde.

Yeni harekata göre Dersim yedi bölgeye ayrılıyordu. 1 ve 2. bölgeler 9. Kolurdu; 3 ve 7, bölgeler 8. Kolordu; 4, 5 ve 6. bölgeler ise 7. Kolurdu komutanlıkları emrine verilmekteydi. Harekatta fiilen görev alan tümen sayısı yedi olarak belirlenmişti. Bölgede bulunan tugay, alay ve bağımsız tabur düzeyindeki öteki bazı birlikler de gerektiği zaman yardımda bulunmak üzere hazır bekletiliyorlardı.

3. Ordu Müfettişliği yeni harekatın ilk aşamasına ilişkin olarak verdiği emirde, harekatın yapılış tarzına ilişkin şöyle diyordu:

"Ordu bu görevi, bölgenin her tarafında birden harekete başlamak üzere kısa zamanda kesin, şedit, seri ve en etkili bir şekilde, haydutların herhangi bir yere saklanmasına veya tarama başlangıcında ve süresinde bölge dışına çıkmasına meydan vermeyecek şekilde yapacaktır."

Dersim'de taş taş üstünde bırakılmaz ve tarihin en zalimce katliamlarından biri sürerken, 24 Ağustos tarihli günlük gazeteler de Başbakan Celal Bayar ile Dışişleriri Bakanı Tevik Rüştü Aras'ın, "manevraları" yerinde izlemek üzere Dersim'e hareket ettikleri yazılıyordu. Aynı günlerde Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak da yeniden Dersim'e gelmişti. Devlet yöneticileri Dersim'de arz-ı endam ederken, o güne kadar yapılanlar yeterli görülmemiş, harekatın şiddeti daha da arttırılmıştı. Ele geçirilen ve çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu yüzlerce dersim kürdü gruplar halinde Harçik kenarında kurşuna dizilirken, Celal Bayar ile yanındakiler de biraz öteden olanları seyrediyorlardı. Son iki yıldır varını yoğunu devlete adayan, ona hertürlü desteği vermekten geri kalmayan Alan aşiret resi ve Çuxur Ağası Slü Ağa, Başbakanı konağında ağırlamak üzere hazırlık yaparken evi kuşatıldı, kendisi Celal Bayar'ın gözleri önünde, öteki aile bireyleri ise götürüldükleri Mazgirt Gediği (Kertê Mazgêr)'nde kurşuna dizildiler. Aileden geriye bir tek kişi bile kalmamıştı.

Çuxur Ağaları için söylenen türküde Celal Bayar'ın durumu ile ilgili şu satırlara rastlıyoruz:

"Ax ondêra Çuxure.
Lemın sono gavano.
Celal Bayar amo.
Emsun mare meymano.
Xon sola ma newano.
Ma de xayin nadano.
Vano zerê mı terseno.
Az mı ra neverdanı."

"Ah meret Çukur,
Lemın gidiyor çetin geçit,
Celal Bayar gelmiş,
Konuktur bu akşam bize,
Ekmeğimizi tuzumuzu yemiyor,
Haince bakıyor bize,
Diyor korkarım ki,
Soyumuzu tüketsin bu bizim"

Ancak Başbakan Bayar'ın katliamdaki rolünü anlatan türküler bununla sınırlı değil. Başka bir çok türküde de aynı konuya değiniliyor ve her zaman ondan olumsuz olarak bahsediliyor:

"Ya de dina dina, bra vera hêgay,
Bra Mıst i fermanê Dersim veto,
Dora destê teresê Celal Bayar i,
Bra kard i da wertê Dersim ro,
Zalım onceno jê mal û gay,
Axlerê koyê Dersim qırkêrdi qedenay,
Feqirê ke verê dêsude mêndi,
Kêrdi makna hokmati vorde rusnay."

Hey dünya dünya, kardeş aşağıda tarlalar,
Kardeş, Mısto Dersim için ferman çıkarmış,
Vermiş teres Celal Bayar'ın eline,
Kardeş o da çalıyor Dersim'e bıçağını,
Davar ve sığır keser gibi çekiyor zalim.
Dersim Dağının ağalarını öldürüp bitirdiler
Duvar diplerinde kalan yoksulları da,
Hükümetin makinalarına koyup aşağı yolladılar.

30 Ağustos yaklaştığında, Dersim'de sağlanan "başarıdan" ötürü kutlama mesajları birbirini izliyordu. 30 Ağustos "Zafer Bayramı" nedeniyle Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a gönderdiği telgrafta M. Kemal şöyle demekteydi:

"Ordumuzun yüksek ve her zaman olduğu gibi milletin güvenine cidden layık kıymet ve kudretle dolu manevrasının, çok faydalı safhalar göstererek bittiğini bildiren telgrafınızı aldım.

Türk Ordusunun yarattığı zaferin bu yıldönümü günlerinde kalbim orduya karşı takdir ve şükran hisleri ile doludur. Sizin ve tercümanı olduğunuz aziz silah arkadaşlarımın hakkımda gösterdikleri samimi ve asil duygular o günlerdeki anılarımı canlandırdı, heyecanlarımı arttırdı. Başta siz olduğunuz halde cümlenize candan sevgi ve saygılarımı sunar, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da daima artan mutlu başarılar dilerim"...

Ne var ki bu kutlamalara rağmen hala da tatmin olabilmiş değildi. Bir yandan Dersim'de o ana kadar ikinci dereceden harekat bölgesi olarak kalmış yerlerde operasyonları tamamlamak, bir yandan da komşu Elazığ ve Erzincan illeri için planlanan bir takım uygulamaları gerçekleştirebilmek amacıyla "manevra"ya devam edildi. Kaldı ki harekatın ağırlık merkezini oluşturan yörelerde bile hala gizlenmekte olan çok sayıda insanın barınmakta olduğu biliniyordu. O güne kadar yakalananların ezici çoğunluğu

öldürülmüştü. Yeni aşamada ise onun yerine sürgün önplana geçiyordu.

".. 3. Bu tarama harekatının hedefi ve maksadı birinci derecede Koçuşağı haydutlarını yakalamak, Koçuşağı bölgesini tamamen temizlemek, bu yasak bölge dışında da hiç bir Koçuşaklı bırakmamaktır.

....

"a. Hudutları evvelce bildirilen yasak bölgeler içinde bulunan halk batıya nakledilmek üzere toplanarak bu bölgeler halktan tamamen tecrit edilecek ve bu bölgeler içinde iskana yarıyacak hiç bir ev, kom ve bu gibi binalar bırakılmayacaktır." (31 Ağustos'tan itibaren Dersim'de yapılacak yeni harekatın yapılış biçimini açıklayan emirden, G.Kurmay Bşk., age. s 468-469)

O günden sonra ise Dersim Kürdünün yaşamında yeni güçlüklere ve sıkıntılara neden olacak yeni bir aşama başlıyor, ele geçen binlerce insan önce Elazığ ve Erzincan'a götürülüyor, oradan da karavagonlara bindirilerek Türkiye'nin batı bölgelerine sevkediliyordu.

Avusturya İstanbul Konsolosu Vinter, 24 Mayıs 1937 tarihinde Dışişleri Bakanı Dr. Gunido Schmidt'e yazdığı yazıda, Dersim harekatı ile ilgili olarak şunları dile getirmişti:

"1925 isyanı ve Şeyh Sait'in idamından sonra da ülkenin doğusunda sürekli karışıklıklara yol açan kürt sorununu tümden ortadan kaldırmak için baskı önlemlerinin en kısa zamanda uygulanacağı söyleniyor. Güvenilir Türk kaynaklarından edindiğim bilgilerin ışığında, dünyada eşine rastlanmayacak derecede bir katliama girişilmesinden korkuyorum."

Ve maalesef 1938 yılının yaz sonlarında, Avusturya Konsolosu Vinter'in korkusu, Kürt sorunu konusunda sağır ve dilsiz dünyanın gözleri önünde gerçekleşti. İşbirliği yüzlercesi içerisinde bir alıntıyla vereceğimiz şu bir kaç örnek de bunu tüm çıplaklığıyla gözönüne seriyor:

"Dersim isyanının yenilgiye uğramasında büyük payı olan Türk hükümetinin "değerli dostu" Rehber Kop 1938'de yaptığı hizmetlerin karşılığında aldığı paraya ek olarak Batı'da vaadedilen çiftliğinin başına gitmek üzere Hozat'ta bulunan Kolordu Komutanıyla görüşmeye gitti. Rehber, komutanın önceki günlerde olduğu gibi kendisine yine "dostça" karşılayacağını umarken hem kendisi, hem aile bireyleri kurşunlanarak öldürüldü, parasına el kondu.

Yazının daha önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi silah tesliminde bulunan ve Türk hükümetiyle anlaşmaya varan Ferhadan Reisi Cemşit Ağa ile Karabalan Reisi Kangozade Mehmed Ali'nin sonu Rehber'inkinden farklı olmadı. Yalnız kendileri ve aileleri değil, aşiretleri bir bütün olarak ağır kayıplara uğradı. Kırgan aşireti de iki yıl boyunca askeri birliklere her türlü yardımda bulunmuşken, 1938 katliamında Şatoğlu Salman ve aile bireyleri Hozat'da kurşuna dizildi. Geriye kalanların ise bir kısmı öldürüldü, bir kısmı sürgüne yollandı. Areyan aşireti de aynı şekilde yaptığı hizmetlerin karşılığını pek çok kurban vermekle ödedi. Aşiret Reisi Mamed Ağa'nın Torunu Usıv (Yusuf) tesadüf eseri canını kurtarabildi.

Hormek aşiretinin Cıvarık köyünde oturmakta olan o yöredeki reisi Bertal Efendi'nin hükümetle herhangi bir çelişkisi yoktu. Üstelik harekat bölgesindeki süvari ve nakliye birliklerine ait hayvanlara yem taşıma ihalesini almış, iki yıl boyunca bu işi yapmıştı. 1938 katliamında kendisi Nazımiye yakınında öldürülürken, köyündeki evi basıldı ve aile çevresinden ele geçirilen 66 kişi kurşuna dizildi.

Kureşanlı Zeynel Çavuş, devletin eşkiyalık diye nitelediği işleri en çok yapanlardan biriydi. 1937 'de askeri harekat başladığı zaman devlet kendisiyle anlaşmış ve yanına almıştı. Zeynel Çavuş, askeri birliklere küçümsenmeyecek ölçüde yardım etti. Ama direniş kırılıp da otuz sekiz katliamı gelince o ve aile bireyleri de kurşunlanmaktan kurtulamadılar.

Halvori köyü halkının hiç bir suçu yoktu. Üstelik köyünün ileri gelenlerinden Mıstê Sure, Demenanlara karşı askerle birlikte savaşmış "değerli" hizmetlerde bulunmuştu. 1938'de Mıstê Sure Hozat'a götürülüp yolda öldürülürken, köy halkı da "Tümen komutanı gelecek, sayım yapılacak ve size azad kağıdı verilip serbest olacaksınız" diye kandırılarak yakındaki Munzur Nehri'nin kenarında bulunan kayalığın başına götürüldü, sonra da kurşunlanıp nehre atıldı. Orada öldürülenlerin sayısı 380 kişiydi.

Bir sabah Heç (Xeç) köyünü kuşatan askeri birlikler köy halkını "sürgüne göndermek" üzere toplayıp götürmüş ve köyün yukarısında kurşuna dizmişlerdi. Burada ölenlerin sayısı ise 370'ti. Heç'lilerden yaklaşık yarım saat kadar önce ve hemen onların yanıbaşında ise Hozat'ın Zımık köyü halkı aynı şekilde katledilmişti. Tavux (Tavuk) köyünün insanları bir uçurumdan aşağı atılarak katledildiler. Lolan Taner'liler evlere doldurulup ateşe verilmek suretiyle yokedildiler. Vartinik'in 17 erkeği Ağdat'ın yakınındaki Eşşek Çukuru denilen yerde bir çukura doldurulup üzerlerine buğday sapı yığılarak ateşe verildi. Haydaranların 70 kadın ve erkeği bir yerde süngülenip katledildi. Ali Boğazı'nda Kurt Mağarası'na sığınmış olan 70 Koç Uşağı'lı (Qozu) tavanda açılan delikten üzerlerine elbombaları fırlatılarak, makinalı tüfekle taranarak katledildiler. İresık (Êresk) köyünden ele geçirilenler ise Derê Çır'da kurşuna dizildiler."

Direniş Neden Yenilgiye Uğradı?

Dersim direnişinin başarıya ulaşamamasının nedenleri, esas itibariyle öteki Kürt ayaklanmalarında görülenlerden farklı değil. Bunları kısaca şu şekilde sıralamak mümkün.

1. Ayaklanmanın meydana geldiği bölge, kısmen

dar bir alanı kapsıyordu. Kuşkusuz eğer O, Kürdistan'ın tamamını değilse bile daha geniş bir kesimini kapsayarak genel bir ayaklanmaya dönüşebilseydi, varacağı sonuçlar çok daha farklı olabilirdi.

2. Ayaklanmanın meydana geldiği bölgede birlik sağlanabilmiş değildi. Ulusal bilincin zayıf oluşu, bitmez tükenmez aşiret savaşları ve kan davaları, birlikte hareket etmeyi engelliyordu. Kimi aşiretler tarafsız kalmaya, yani herhangi bir şeye karışmamayı yeğlerken, kimileri de fırsat çıkmışken rakibini ezme çabası içerisine girerek devletle işbirliği yapıyor, askeri birliklere değişik türden yardımlar sağlıyorlardı. Devlet eliyle yürütülen sistematik propagandanın ve bazı aşiret reisleriyle, Seit ve dedelere sağlanan çıkarların da bunda önemli ölçüde etkili olduğunu belirtmek gerekir.

3- Ayaklanma hareketi merkezi yönlendiricilikten yoksundu. Direnen aşiretler daha çok kendilerini kendi bölgelerinden sorumlu görüyor, ötekilerden kopuk hareket ediyorlardı. Güçlerin ortaklaşa bir yönlendirmeden yoksun oluşu ise elbet yurtsever güçlerin aleyhine olan bir durumdu.

4- Karşı karşıya gelen güçler arasında büyük oranda dengesizlik vardı. Devlet Dersim'e üç kolordu ve ona ek olarak da değişik düzeylerde bir dizi birlik sevketmişti. Her direnme bölgesinde sayıları yüzlerle ifade edilebilecek Kürt silahşörüne karşılık, onbinlerce asker bulunuyordu. Sahip olunan silah sayısı ve niteliği bakımından sözkonusu dengesizlik daha da büyüktü. Bir yandan uçaklar, tanklar, toplar, elbombaları, ağır ve hafif makinalı tüfekler, diğer yandan piyade tüfekleri. Gerçi araziyi tanıma ve ona uyum bakımından Dersim kuvvetleri daha avantajlıydılar ama yine de bu, yukarıdaki dengesizliği giderebilecek bir etken sayılmazdı.

5- Direnişçi güçlerin tecrit edilmişlikleri ve uluslararası planda şu veya bu şekilde destek görmemiş olmaları.

Dersim Harekatına Gösterilen Gerekçeler ve Gerçekler

Bundan 52 yıl önce başlayan Dersim direnmesiyle ilgili olarak, günümüzde hala kamuoyunda bir takım yanlış bilgi ve değerlendirmeler varlığını sürdürüyor. Sömürgeci devletin izlediği Kürt politikasını benimseyen; yani halkımızın varlığını inkar eden, onun en sıradan ulusal ve demokratik hakkına bile saygı göstermeyen ve bu yöndeki istemleri kanla, terörle boğmaya çalışanlar bakımından elbet bunda şaşılacak bir şey yok. Onlar gerçekleri bile bile çarpıtıyor, sömürgeci sloganlara sarılmaktan kaçınmıyorlar. Ne var ki, ilerici ve demokrat çevreler de bu gibi konularda hala netleşmiş değiller. Irkçı-şöven şartlandırmanın etkisi pek çokları üzerinde derece derece kendisini gösteriyor.

Devletin Dersim harekatına gösterdiği ve sözkonusu çevrelerce de benimsenen gerekçeler ana hatları itibarıyle asayiş bozukluğu ile ağalarla aşiret reislerinin Cumhuriyet hükümetince gerçekleştirilmek istenen reformlara karşı direnmeleri şeklindedir.

Burada yeri gelmişken her şeyden önce şu noktayı bir kez daha altını çizerek belirtmek gerekir. M. Kemal yönetimi, Kürdistan'ın öteki yörelerinde olduğu gibi Dersim'de de o güne kadar herhangi bir reformcu çabaya girişmiş değildi. Tersine Türkiye'yi yönetenler, daha ilk günden itibaren Kürt ağaları, aşiret ileri gelenleri, şeyh ve dedeleriyle ittifak politikasını temel aldılar -ki devletin bu politikası günümüzde de aynen devam ediyor. Bu politikanın her iki tarafın çıkarlarına uygun düştüğü açıktır. Dolayısıyla da Kürt ayaklanmalarının asıl nedeninin reformlara karşı çıkma biçiminde gösterilmeye çalışılması, gerçeğin çok kaba bir şekilde çarpıtılmasıdır.

Yine devlet eliyle yapılanların, asayişin korunması tarzında gösterilmek istenmesi de aynı ölçüde temelsiz, temelsiz olduğu kadar da gülünçtür. Elbet bununla Dersim'de bir asayiş sorunu bulunmadığını söylemek istemiyoruz. Dünyanın ve Kürdistan'ın başka yörelerinde olduğu gibi Dersim'de de kan davaları, arazi anlaşmazlıkları ve öteki nedenlere dayalı sürtüşmeler vardı. Türk devletinin bu gibi çelişki ve kutuplaşmalardan memnunluk duyduğu ve elinden geldiğince onları kışkırttığı, teşvik ettiği gerçeği bir yana; onları önlemenin yolu da herhalde orduyu seferber ederek taş taş üstünde bırakmamak, henüz yürümesini ve konuşmasını bile öğrenmemiş, ya da doğmaya fırsat bulamamış anne karnındaki bebekler dahil, yediden yetmişe herkesi "haydut" diye niteleyip süngülemek ve kurşunlamak olmasa gerek. Bunun aynı dönemde Nazi Almanyası'nda Yahudilere yapılanlara bile taş çıkartan bir uygulama olduğu açık değil mi?

Kaldı ki herhangi bir ülkede var olan sorunların çözüme kavuşturulması, orada yaşamakta olanların işidir. Halkların iradesine aykırı olarak birilerinin dışarıdan gelip müdahalede bulunmaları ise hiç bir şekilde savunulamaz. Aksi taktirde ulusların kendi kaderlerini özgürce belirleme hakkını, onlar arasında bulunması gereken eşitlik ilkelerini rafa kaldırmak gerekir. Bu, dünyadaki tüm işgal eylemlerine ve sömürgeciliğe arka çıkmak, onları savunmak anlamına gelir. Bu bakımdan Kürdistan'da karşı karşıya kalınan her türden sorununun çözümü, halkımızın nasıl bir gelişme yolunu seçeceğinin belirlenmesi de onun kendi işidir, sömürgecilerin değil. İngiliz sömürgecilerinin Hindistan ve öteki sömürgelerde şu veya bu görünüm altında yaptıkları ne ölçüde haklı idiyse, ülkemizi ellerinde tutan zorba güçlerin oradaki uygulamaları da o ölçüde geçerli ve yasaldır.

KÜRT HALKI KATLİAMLARLA YOKEDİLEMEZ

ŞEMSETTİN GÜRBÜZ

Koalisyon Hükümeti, bir yandan "Kürt realitesini tanıdık" lafazanlıklarıyla Türkiye, Kürdistan ve giderek de Dünya kamuoyunu uyutma politikası güderken, ne menem şeyse, "tanıdığı" Kürt realitesine bile tahammül edemeyerek, en acımasız biçimiyle onu da katlediyor. Perşembenin gelişi Çarşambadan bellidir. Devlet güçleri, aylardan beridir, tüm planlarını Kürt halkını sindirme, O'na yönelik bir katliam provası yapmaya yönelik olarak hazırlamıştı. Üstelik bu planlarını gizleme gereği bile duymuyorlardı.. En yetkili ağızlardan biri olan ÖZAL, "Baharda Doğu ve Güneydoğu'da (siz Kürdistan anlayın) PKK'lılara karşı (siz Kürt halkına karşı anlayın) büyük bir operasyon (siz katliam anlayın) yapacağız diyordu.

Kürt halkının 2604 yıldan buyana onurunu çiğnetmeden kutladığı Newroz, her kutlanışında Kürdistan'ın dörtbir yanında ulusal mücadelenin şahlandığı gün olarak kendini gösteriyor. 1992 Newroz'u yaklaşırken de Türkiye Kürdistanı halkı ulusal bayramını topraklarının dörtbir yanında her koşulda kutlayacağını söylüyordu. Kürt halkının bu kararlılığı karşısında sıkışan hükümet de, daha Newroz'dan günlerce önce, Newroz'un her yerde "serbestçe" kutlanabileceğini ifade etmeye başladı. Aslında hükümetin bu beyanlarıyla kamuoyuna benimsetmek istediği şey, Newroz'un bir Türk bayramı olduğunu kitlelere "kabullendirmek"ti. Öte yandan, sözümona Newroz'un kutlanmasını "serbest" bırakarak, Kürt halkının, yüzyıllardır büyük bir kararlılık içinde yükselttiği Newroz ateşini de söndürmeyi hedefliyordu. Diğer yandan, Newroz yaklaşırken, insanlarda yoğun bir tedirginlik te oluşturulmaya çalışılıyordu. Newroz yaklaştıkça "ayaklanma" söylemleri alabildiğine fütursuz bir şekilde yayılır; Babıali Basını da bu söylemleri manşetlerinden indirmeyip, sürekli körüklerken, tüm devlet yetkilileri de "baharda Kürt halkına kan kusturacaklarını" söylüyorlardı. Daha Newroz günü gelmeden, lokal düzeyde yaşanan bir çok eylem ve olayda kolluk güçlerinin saldırıları ve Newroz'dan günlerce önce başlayan ve büyük bir yoğunlukla sürdürülen gözaltı furyası, Newroz'da olabilecek daha büyük çaplı kutlama ve gösterilere devlet güçlerinin daha acımasızca saldıracağını ve saldırıların katliam boyutlarına ulaşacağını açıkça gösteriyordu. Ki, 20 Mart 1992 tarihinde, Kürdistan'ın birçok bölgesinde başlayan ve halen de yer yer devam eden olaylar ve sonrasında yaşanan katliam boyutuna varan saldırılar, kay-gıların yersiz olmadığını da gösteriyor.

Newroz süresince yoğun olarak yaşanan ve halen de daha az yoğunlukta olsa da süren olaylarda, özel tim, polis, asker ve korucular tarafından katledilenlerin sayısı, resmi ağızlarca 100 civarında ifade edilirken; Kürdistan'da olayların yaşandığı tüm yörelerde katledilenlerin toplam sayısı, değişik kaynaklardan alınan bilgilere göre en az 300 civarındadır. Çoğunluğunu kadın, çocuk ve yaşlıların oluşturduğu katledilenlerin dışında, halen de kendilerinden haber alınamayan 1000'in üzerinde insan vardır.

CİZRE

Newroz gösterileri ilk olarak 20 Mart günü Cizre'de başladı. Cizre'de öğrenim gören öğrencilerin liselerde başlattıkları Newroz kutlamaları, aynı gün herhangi bir saldırı yaşanmadan son buldu. Özel tim, polis ve askerlerin, Lise bahçelerinde yakılan ateşler etrafında yapılan kutlamalara müdahalede bulunmadığı Cizre'de, İmam Hatip Lisesi'nde okuyan bir öğrenci, ruhsatsız silah bulundurduğu gerekçesiyle gözaltına alındı.

Ertesi gün ise, Cizre'nin değişik yerlerinde toplanan halk, dörtyolda biraraya gelmek üzere bulundukları yerlerden yürüyüşe geçtiler. Yine Cizre'nin değişik yerlerinde toplanan bir kısım insan ise, davullu-zurnalı etkinliklerle Newroz'u kutluyorlardı. Bir yandan kutlamalar devam ederken, yürüyüşçüler, çeşitli merkezlerden Cizre Mezarlığı'na doğru yürüyüşe geçtiler. Ancak yürüyüşçülerin önü kimi yerlerde özel tim, polis ve askerler tarafından barikatlar oluşturularak kesilmeye başlandı. Önlerine barikat kurulup mezarlığa gitmeleri engellenen insanların büyük çoğunluğu, bulundukları yerlerde oturarak eylemlerini sürdürmeye devam ettiler. Henüz bu engellemeler devam ederken, çeşitli kesimlerden silah sesleri de duyulmaya başlandı.

Silah seslerinin duyulmasından hemen sonra ise, barikatlarla önü kesilip mezarlığa gitmeleri engellenen ve mezarlığa ulaşabilen kimi insanlar, özel tim, polis ve askerler tarafından rastgele taranmaya başlandı. Asker ve özel timin bu taramalarına yer yer karşılık verilmesi üzerine de, taramalar yerini karşılıklı sokak çatışmalarına bıraktı. İlk taramalarda ve daha sonrasında devam eden sokak çatışmalarında onlarca insan yaşamını yitirirken, çok sayıda kişi de yaralandı. Yaşamını yitirenler ve yaralananlar arasında çok sayıda kadın ve çocuk ta var.

Olaylar 21 Mart Newroz günü Cizre'de yoğunlaşarak devam ederken, öğlen saatlerinde sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Sokağa çıkma yasağı konulmasına rağmen, Cizre'de silahlar susmadı. 21 Mart'ın hemen ertesinde de devam eden çatışmalar sırasında, aralarında Sabah Gazetesi muhabiri İzzet KEZER'in de bulunduğu 35'e yakın insan yaşamını yitirdi. Gerek özel tim ve polisin gazetecilerin çalışmasını engellemesi, gerekse birçok yerde yoğun sıcak çatışmaların yaşanması nedeniyle ölenlerin sayısını net olarak tespit etmek mümkün değil.

Cizre'de çatışmalar halen de durmuş değil. Devam eden çatışmalar, genellikle şehir merkezinden şehir dışına taşmış durumda. Cizre'de evlerin aranması sırasında özel tim, polis ve askerlerin birçok eve havanlı, roketatarlı saldırılarda bulunduğu, birçok evin yerlebir edilerek kullanılmaz hale getirildiği de belirtiliyor.

ŞIRNAK

Şırnak'ta ise, olaylar yoğun olarak 21 Mart günü başladı. 21 Mart günü Şırnak merkezinde bulunan Cumhuriyet Meydanı'nda Newroz'u kutlamak üzere, aralarında Belediye Başkanı, HEP, SHP İl Başkanları ve HEP Parti Meclisi Üyesi Mesut UYSAL'ın da bulunduğu kitle, değişik semtlerden meydana doğru yürüyüşe geçti. Bu arada Şırnak'ın köylerinden de kutlamalara katılmak üzere gelenler vardı. Yoğun güvenlik önlemleri nedeniyle arabaları şehir içine sokulmayan birçok köylü, çeşitli şekillerde şehir içine girerek kutlamalara katılmak üzere Cumhuriyet Meydanı'na doğru ilerlediler. Özel tim, polis ve askerlerin korucuları da kullanarak yoğun önlemler aldığı Şırnak'ta, kutlamaya katılmak isteyenlerin aranmak istenmesi üzerine birçok yerde özel tim, polis ve askerlerle halk arasında tartışmalar çıkmaya başladı. Bu tartışmalardan sonra görüşlerine başvurduğumuz bazı Şırnaklılar tarafından kitle arasına sızmış provokatörlerin veya bir provokatörün ateş açması üzerine kitlenin devlet güçleri tarafından tarandığı ifade edildi. İşaret olduğu izlenimi uyandıran tek bir el silah patlamasından hemen sonra, kitle yoğun olarak taranmaya başlandı. İlk etapta taramaların hiçbirine kitle içinden karşılık verilmemesine rağmen, özel tim, polis ve askerler, öte yandan yüzleri puşilerle sarılı korucular aralıksız silah patlatmaya, yer yer de kitle içinden hedef gözeterek insanlara ateş etmeye devam ettiler. Daha sonra kitle çeşitli biçimlerde dağılarak evlerine gitmeye başladı. Kitlenin dağılmasından sonra "güvenlik güçleri" operasyonlarını sürdürdü. Bu arada en az 20 insan yaşamını yitirmiş, onlarca kişi ise, çoğu ağır olmak üzere yaralanmış durumdaydı. Yaralıların hastaneye taşınmasının engellendiği, yaralı taşıyan birçok şoförün tartaklandığı, hatta bazılarının timlerin saldırılarıyla öldürüldüğü Şırnak'ta, akşam saat 18-18.30 sularında bir ilkokulun bahçesinde ateş yakılmasının ve silah seslerinin duyulmasının hemen akabinde ise, sokak çatışmaları şiddetini arttırdı. Sokak çatışmaları sürerken, mahalle aralarına giren polis panzerleri

ve hakim tepelere yerleşen tank, havan ve benzeri ağır silahlarla, Şırnak bir bütün olarak ateş altına alındı. En az 50 evin tamamen yıkıldığı Şırnak'ta, aldığımız bilgilere göre 60'ın üzerinde insan yaşamını yitirmiş durumdadır. Olayların başlamasından iki gün sonrasına kadar devam eden çatışmalar ve özel tim, polis, asker saldırılarının dinmesinden sonra Şırnak sokaklarına hakim olan devlet güçleri, 23 Mart 1992 günü çeşitli araçlarla halka çağrıda bulunarak silahlarını teslim etmelerini ve herkesin Emniyet Müdürlüğü civarında bulunan stadyuma toplanmasını istediler. Stadyumda toplananlara hitaben bir konuşma yapan Vali, kitleye tehditte bulunarak herkesi ihbarcılığa ve diğer yandan çatışanları da teslim olmaya çağırdı. Şu anda Şırnak'ta ana cadde üzerinde bulunan işyerlerinin % 99'u tahrip edilmiş durumdadır. Şırnak HEP İl Başkanı Abdullah ÖZCAN'ın işyerindeki maddi hasarın en az 200 milyon lira civarında olduğu söyleniyor.

NUSAYBİN

Nusaybin'deki olaylar ise, 21 Mart Newroz günü Cizre ve Şırnak'ta kitlenin taranarak birçok ölümün meydana gelmesinden sonra başladı. 21 Mart günü herhangi bir provokasyona meydan vermeden, Newroz'u en olgun biçimiyle kutlayan halk, akşam saatlerine kadar şenliğini sürdürdü. Davuzurnalar ve oyunlarla Newroz'u kutlayan, Newroz ateşini durmaksızın güçlendiren Nusaybin halkı, ertesi gün ise Şırnak ve Cizre'deki olayları protesto etmek için şehir içinde bir yürüyüş düzenlemek istedi. Newroz kutlamalarından daha az sayıda bir kalabalığın katıldığı yürüyüş kolu, Çağçağ Köprüsü civarında durdurularak geçişlerine izin verilmedi. Başlangıçta göstericilerin tartaklandığı olaylar sırasında, daha sonra göstericilere panzerlerden ateş açıldı. Köprü üzerinde bulunan kişilerin bir kısmının nehire düştüğü olaylar sırasında en az 10 kişi yaşamını yitirdi.

DİYARBAKIR

Newroz kutlamaları çeşitli biçimlerde Diyarbakır ve ilçelerinde de yapıldı. Diyarbakır ve ilçelerinde yapılan kutlamalarda herhangi bir olay meydana gelmezken, gösteri ve eylemlerin birçoğunda devlet güçleri tarafından müdahalede bulunulmadı. 21 Mart günü Diyarbakır esnafı kepenk kapattı. Diyarbakır'ın kalabalık ve geniş alanlarında çeşitli okullardan öğrenci gençler ve öğrenci olmayan insanlar ateşler yakıp, halaylar çekerek Newroz'u kutladılar. Newroz kutlamalarını stadyumda yapmak için izin başvurusu yapan, ancak başvurusu önce Valilikçe reddedilen, daha sonra Başbakan Süleyman DEMİREL'in talimatıyla yeniden izin verildiği açıklanan HEP'in Newroz kutlaması HEP İl Yöneticilerince iptal edildi. HEP, Newroz'u parti binasında, kabul biçiminde kutlayacağını açıkladı.

21 Mart sabahı, Diyarbakır'da Bağlar-Dörtyol, Şehitlik, Dağkapı, Melikahmet ve Esma Ocak Parkı'nda yapılan halkoyunları gösterilerine polis müdahale etmedi. Ancak yoğun güvenlik önlemleriyle süren gösteriler sırasında topluluktan ayrılan kimi insanlar da gözaltına alındı. Diyarbakır'da Newroz'dan önceki 3 gün içinde gözaltına alınanların sayısının 150'yi bulduğu bildiriliyor.

Diyarbakır merkezi ve ilçelerinde kepenk kapatmalarla yoğun eylemliliğin yaşandığı Newroz eylemlerinde, herhangi bir olay yaşanmazken, Cizre, Şırnak ve Nusaybin başta olmak üzere Kürdistan'ın birçok yerleşim biriminde yaşanan devlet saldırıları çeşitli kuruluşlar tarafından açıklama ve bildirilerle

protesto edildi. Diğer yandan HEP Diyarbakır İl Örgütü'nde, aralarında Diyarbakır Milletvekilleri Hatip DİCLE ve Leyla ZANA'nın da bulunduğu bir kısım demokratik kitle örgütü temsilcisi, iki günlük uyarı açlık grevi yaptılar. Açlık grevine katılanların çağrısıyla 28 Mart 1992 günü Diyarbakır halkı bir günlük sokağa çıkmama ve kepenk kapatma eylemine çağrıldı.

SİLVAN

Silvan'da, yoğun güvenlik önlemleri alınmasına rağmen, 20 Mart akşamı Newroz kutlamaları başladı. Akşam genellikle bütün mahallelerde ateşler yakılarak Newroz kutlanırken, ateşlerin tümünün etrafında kadınlı, çocuklu, erkekli yüzlerce insan yer alıyordu. Yer yer ufak çaplı müdahaleler olmasına rağmen, gösteri ve kutlamalar olaysız sona erdi. Polis, genellikle, sokak aralarında sloganlı olan kutlamalara müdahale etti. 21 Mart günü HEP'in Silvan'da izin alarak düzenlediği Newroz etkinliği yapıldı. Stadyumda halkın yoğun ilgisiyle kutlanan Newroz'da, herhangi bir olay meydana gelmedi. Yerel sanatçıların katıldığı Newroz etkinliği akşam 16.30 sularında bitti.

KULP

20 Mart 1992 tarihinde Kulp'un Merke, Ağaçlı ve diğer köylerinden toplam 38 kişi gerekçesiz olarak gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan isimlerini tesbit edebildiklerimiz şunlar: Çevre Sağlık Memuru Ömer KOÇ, ilkokul öğretmeni soyadını tespit edemediğimiz Sırrı, Selahattin GÜNEŞ, Ziya YILDIZ, Mahmut SEYİTHAN, Emin AY.

VAN

Newroz günü, Van şehir merkezi, özellikle devlet güçlerinin marifetleriyle yoğun olaylara sahne oldu.

Saat 11 sularında, çoğunu çocukların oluşturduğu yaklaşık 100 kişilik bir grup, Cumhuriyet Caddesi'nde türküler söyleyerek govend tuttu. İlk etapta polis olaylara müdahale etmedi. Göstericilerin arasında bulunan kimi kişilerin çevredeki işyeri ve dükkanların camlarını kırmaya başlamaları üzerine, olayların yönü hızla değişmeye başladı. Polis olaylara çok sert ve silahla müdahale etmeye başladı. Göstericilerin herhangi bir silahlı hareketi bulunmamasına rağmen, özellikle özel tim ve polis birimleri rastgele ve hedef gözetmeksizin ateş açmaya başladılar. Bu ateş sırasında 17 yaşındaki Çetin BAYRAM yaşamını yitirdi. Olaylar sırasında 17'si kurşunla olmak üzere 30 kişi yaralandı. Kurşun yarası alan İsmet ARVAS kaldırıldığı hastanede 23.03.l992 günü yaşamını yitirdi. Yaralılardan 7'sinin durumunun ağır olduğu bildiriliyor.

Olaylar sırasında, şehir, tamamiyle polis ve askeri güçler tarafından ablukaya alındı. Cumhuriyet Caddesi boyunca sıraya dizilen askerler, panik ve korku yaratmak amacıyla sürekli havaya ateş ediyorlardı. Bunun yanısıra birçok yerde, göstericilerin taşkınlığına güvenlik güçlerince gözyumulduğu gözlendi. Hatta, silah kullanılmadan rahatlıkla dağıtılabilecek küçük gösterici grubuna özellikle müdahale edilmeyip, olayların daha da büyümesine gözyumuldu. Silahlı bir karşı koyma olmadığı halde, göstericilerin üzerine silahla ateş açıldı. Saat 13.30 sularında, polis arabasından, saat 14'ten itibaren sokağa çıkma yasağı uygulanacağı, herkesin evlerine gitmesi yönünde anonslar yapılmaya başlandı. Anons devam ederken bile polis ve askerler, sürekli havaya ateş ediyor ve halkta, çatışma olduğu izlenimi yaratmak istiyorlardı. Zaten halkın büyük bir bölümü işyerlerini kapatarak çarşıyı boşaltmıştı.

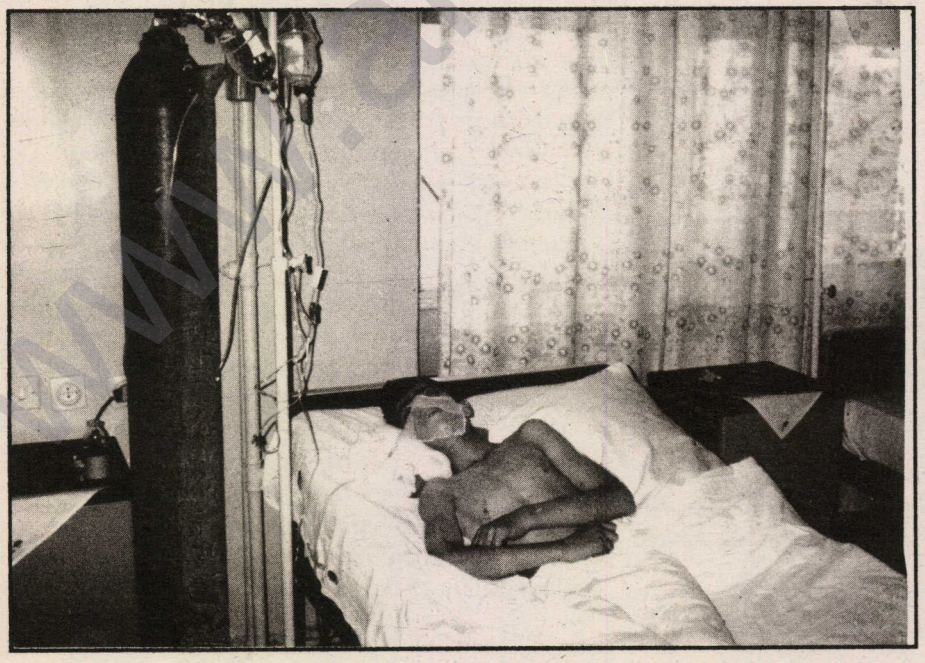

Olayların boyutlarını öğrenmeye çalışan insanlardan başka sokaklarda kimse görünmüyordu. Silahla havaya ateş faslı saat 15'e kadar devam etti. Bu arada caddeler boşalmış, gösterici grubu abluka altına alınmış olmasına rağmen, çarşıda birçok işyerinin camları kırıldı ve tahrip edildi.

Olaylar sırasında 260'a yakın insan gözaltına alındı. Gözaltına alınıp serbest bırakılan insanların verdikleri bilgilere göre, gözaltında bulunan insanlara yoğun işkenceler yapılmaktadır.

Olaylardan çok sonra, sokağa çıkma yasağının sürdüğü ve halkın bu yasağa yoğun olarak uyduğu gecenin geç saatlerinde, birçok ilerici, yurtsever insanın işyerleri, araçları, HEP yöneticilerinin işyerleri, İHD başkanının dükkanı tahrip edildi, yağmalandı. Bu tahrip ve yağmalama olaylarını polisin yaptığı inancı halk arasında yaygın olarak söyleniyor. HEP Van İl Örgütü, 21 Mart günü saat 19'da Kapalı Spor Salonu'nda yapmayı planladığı Newroz kutlamasını, olayların boyutu ve can güvenliğinin olmaması gerekçesiyle iptal etti.

Olaylar sırasında bazı HEP yöneticilerinin ve sorumluluk duyan yurtsever kimi insanların çok yoğun çabalarına ve uğraşılarına rağmen olaylar önlenemedi. Olaylar sırasında Korucubaşı Sadun SAYLAN'ın aşiretine mensup korucuların da göstericilere ateş açtıkları gözlendi. Ayrıca olaylar sırasında Yeni Ülke Gazetesi Van Bürosu'nun kapısı kırılarak içeride tahribat yapıldığı gelen bilgiler arasında.

TATVAN

17 Mart Salı günü, Tatvan Atatürk Lisesi öğrencileri Halepçe Katliamı'nı protesto etmek amacıyla, sabah saat 7.30-08 arası, okul bahçesinde toplanarak, dersleri bir gün süreyle boykot ettiklerini, ayrıca bu günü "ulusal yas" ilan ettiklerini açıkladılar. Okul bahçesinde toplanan yaklaşık 200 kişilik kızlı-erkekli öğrenci, düzenli gruplar halinde okul bahçesini terkederek çarşıya doğru yürüyüşe geçtiler. Öğrenci korteji okulun 50 m. ilerisindeki Tugay Komutanlığı civarında durarak, 1 dakikalık saygı duruşu yaptıktan sonra, "Halepçe Jenosidi"ni yaratanları, günümüzde hala ülkemizde yapılan katliamları, dünyanın tüm ezilen halkları adına kınayarak, protesto ettiler. Protestodan sonra okula giren polisler öğrencilerin adlarını ve numaralarını almakla yetinmeyip, öğrencileri tahrik etmeye çalıştılar. Ancak öğrenciler büyük bir olgunluk göstererek provokasyona gelmediler.

Newroz'un yaklaşmasıyla birlikte Tatvan'da olağanüstü önlemler alındı. 20 Mart'ı, 21 Mart'a bağlayan gece, başta çarşı merkezi olmak üzere

birçok yerde (sokaklarda, evlerin önlerinde) ateşler yakılarak geç saatlere kadar halaylar çekildi. Coşkusunu ertesi güne saklayan kitle, gecenin ilerleyen saatlerinde dağıldı. 21 Mart Newroz sabahı saat 11 sıralarında, "Hizan Durağı" olarak adlandırılan bölgede, yaklaşık 1500-2000 kişilik kitle toplandı. Yolu tamamen trafiğe kapayan kitle lastiklerle yaktığı dev ateş etrafında halay çekerek türküler söyledi. Gösteri sırasında "Geli Kurda Rabın Jı Hevra Bıra Bın, Bıji Newroz, Serhıldan Jiyan e, Mazlum Doğan Ölümsüzdür" pankartları açıldı. Polisin müdahale etmediği gösteri olaysız sona erdi.

Tatvan'da coşkulu Newroz kutlamaları sırasında herhangi bir olayın çıkmamasını ve kitlenin provokasyona gelmeyerek Newroz'u büyük bir olgunluk içinde kutlamasını hazmedemeyen polis ve özel tim, 26 Mart günü Tatvan merkezinde Nedim ÇOLAK'a ait evi bastı. Evde bulunan Nedim ÇOLAK ve eşini gece saat 1.30-2 sıralarında gözaltına alan polis, bu insanlar hakkında herhangi bir bilgi vermiyor. Yakınları, ÇOLAK ve eşinin yaşamlarından endişe duyduklarını belirtiyorlar.

Tatvan ve çevresinde gözaltına alınanların sayısının 100'ün üzerinde olduğu gelen bilgiler arasında.

GÜROYMAK

Newroz günü, çok sayıda özel tim ve polisin geniş önlemler aldığı Güroymak'ta bir günlük kepenk kapatma eylemi yapıldı.

Newroz'u Tatvan'da kutlamak üzere Tatvan'a gelen 4 kişi Tatvan girişinde gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan 3'ünün daha sonra serbest bırakıldığı bildiriliyor. Gözaltına alınanlar arasında, haklarında sürgün kararı çıkmış iki öğretmenin de bulunduğu gelen bilgiler arasında.

DOĞUBAYAZIT

Newroz kutlamaları dolayısıyla, Doğubayazıt'ta da günler öncesinden gergin bir hava yaşanıyordu. Bu gerginlik sonucu insanlar büyük oranda tedirgindi.

Doğubayazıt'ta ilk hareketlilik Sağlık Meslek Lisesi'nde yaşandı. 18 mart Çanakkale Şehitlerini Anma Günü ile ilgili olarak yapılan törende, öğrencilerden biri töreni eleştiren bir konuşma yaptı. Daha sonra lise öğrencileri tören alanını terkettiler. Ertesi gün de öğrencilerin okula gitmemesi okul idaresini harekete geçirdi. İdare, bu olaydan dolayı birçok öğrenciye uyarı cezası verdi.

20 mart günü Doğubayazıt Lisesi öğrencilerinin bir çoğu okula gitmeyerek boykot başlattılar. Okula giden öğrenciler de polis tarafından sorguya çekilerek, dersleri boykot eden öğrencilerin isim ve numaraları alınmaya çalışıldı.

21 Mart günü ise Ağrı merkez, Diyadin ve Doğubayazıt İlçeleri'nde kepenk kapatma eylemi yapıldı. Özellikle Doğubayazıt'ta polisin yoğun önlemler aldığı göze çarpıyordu. Kolluk güçleri; özel timleri, resmi ve sivil polisleri ve panzerleriyle tüm sokakları tutmuştu. İlçede büyük bir gerginlik yaşanıyordu. Saat 9.30-10 sıralarında, şehrin çıkışında bulunan Tugay Komutanlığı civarında silah sesleri duyulmaya başlandı. Sesler öğlen saatlerine kadar devam etti. Öğlenden sonra ilçe merkezinde toplanan yaklaşık 30 kişilik bir topluluk yürüyüş yapmak istedi. Ancak yürüyüş özel tim ve polislerin dipçik ve coplarıyla dağıtıldı. Toplulukta bulunan birkaç yaşlı kadın çok kötü biçimde dövüldü. Akşam saat 18.30 sıralarında Doğubayazıt'ı çevreleyen, yakın iki tepede oldukça büyük iki Newroz ateşi yakıldı. Ayrıca ilçede bulunan kimi evlerin bahçelerinde de Newroz ateşleri yakıldı. Yakılan ateşlerin etrafında toplanan insanlar, zılgıt sesleri ve halaylarıyla Newroz coşkusuna katılıyordu. Polis bu etkinliklere müdahale etmedi. Gecenin ilerleyen saatlerine dek süren şenlikler olaysız sona erdi. Kepenk kapatma eylemi Doğubayazıt'ta Newroz'u izleyen 3 gün boyunca devam etti.

25 mart günü 20 kişilik bir topluluk, mezarlığı ziyaretleri sırasında özel tim ve polis tarafından gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan isimlerini tespit edebildiklerimiz şunlar: Halis ŞAHİN, Mustafa ANDİÇ, Mehmet YILDIZ, Mehmet ÇOKTİN, Mehmet Ali ÖZ. Olaylardan sonra ilçede yoğun gözaltılar yaşanmaya devam ediyor. Gözaltına alınanların sayısının 70 civarında olduğu ve aralarında çok sayıda kadının da bulunduğu gelen bilgiler arasında.

28 Mart pazartesi günü polisin, Doğubayazıt Lisesi öğrencisi Selim KOÇKAR'ı gözaltına alması üzerine, öğrenciler bir kez daha derslere girmeme eylemi başlattılar. Okul bahçesinde toplanan öğrenciler, eylem sırasında okula gelen polislere gözaltına alınan arkadaşları serbest bırakılıncaya kadar derslere girmeyeceklerini söylediler. Polis öğlenden sonra herkesin derslere girmesi, derslere girmeyeceklerin tutuklanacakları tehdidi ile öğrencileri dağıttı. Gözaltına alınan öğrenci ertesi gün serbest bırakıldı.

24 Mart sonrasında şehir genelde sakin. Gözaltına alınan ve tutuklananların ailelerinde ise tedirgin bir bekleyiş hüküm sürüyor. Polis ve özel timler ilçede adeta gövde gösterisi yapıyorlar.

AĞRI

Ağrı'da Newroz günü % 100 katılımla kepenk kapatma eylemi yapıldı. Şehrin kimi mahallelerinde Newroz ateşleri yakıldı. Yakılan ateşler etrafında türkü ve halaylarla Newroz büyük bir olgunluk içinde kutlandı. Aynı gün polis tarafından şehrin merkezi yerlerinde, üzerlerinde "Devlet Gün Ağartır, Eşkiya Gün karartır, Devlet Sizin Güvenliğiniz İçin Sizin Yanınızda, Türk Vatanı Bölünmez Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Bir Bütündür, Batılı Ülkelerin Hedefi Kürdistan'ı Kurmak Değil, O Bölgeleri Üs Yapmaktır, Sen Kendi Milletvekilini Kendin Seçmiyor Musun? Seçen De Seçilen De Senin Hemşehrin Değil Mi? Öyleyse Neden Yeni Bir Meclis Aldatmacasına Kanı-yorsunuz? Önce Türk- Kürt Diye Bölmeye Kalk-tıklar Bizi, Sonra da Zaza-Kurmanc Ayrımı Çıkar-dılar, Şimdi De Sunni-Alevi Diyorlar. Böyie Parçalanmış Bir Türkiye Kimin İşine Gelir" ibareleri bulunan pullama ve kuşlamalar yapıldı.

Newroz sonrası şehir merkezinde yoğun bir gözaltı furyası yaşanıyor. Gözaltına alınanlardan

isimlerini tespit edebildiklerimiz şunlar: Mehmet BİRKAN, Mehmet ÇİFTÇİ, Necmettin EFE. Ayrıca Ayhan AKKUŞ, Kerim YILDIRIM, Nesim ÖZTÜRK, Murat ÜLGEN ve Müdür KAYA ise tutuklanarak Ağrı Cezaevi'ne konuldu.

IĞDIR

Newroz günü, çevre köylerden ilçe merkezine doğru yürüyüşe geçen yaklaşık 4- 5000 kişilik bir kitle, Iğdır'a 8 km. uzaklıktaki Panik (Özdemir) Köyü yakınlarında durduruldu. Kitlenin etrafı polis ve özel timler tarafından sarıldı. Ancak tüm provokasyon girişimlerine rağmen, yarısını rengarenk ulusal giysilerini giymiş kadın ve çocukların oluşturduğu kitle, yaklaşık 5 saat boyunca coşkulu bir biçimde kutlamalarını sürdürdü. Daha sonra kitle sessiz bir biçimde dağıldı.

ARALIK

21 Mart günü çevre köylerde toplanan 500 civarında kişi, davul-zurna eşliğinde ve ellerinde meşalelerle, yaklaşık 15 km.'lik yolu yürüyerek ilçenin girişine geldiler. İlçe girişinde polis ve özel tim kitleyi geri çevirmek istedi. Bazı orta yaşlı köylüler tartaklandı. Kitlenin mezarlığı sessizce ziyaret edip dağılacağını bildirmesine rağmen, kendilerine izin verilmedi. Kendisine yönelik hakaretlere dayanamayan kitleden bir genç kızın, Karakol Komiseri'ne tokat atmasıyla gerginlik iyice yükseldi. Polis tekrar saldırarak kitleden 3 kişiyi gözaltına almak istedi. Ancak kitlenin kararlı direnişi sonucu gözaltına alınmaya çalışılan 3 kişi polise verilmedi. Daha sonra kitle sessizce dağıldı. Köylerde Newroz şenlikleri ise büyük bir coşkuyla gece boyunca sürdü.

ADANA

DENG Dergisi Adana Temsilciliği tarafından yapılan başvurunun kabul edilmesi sonucu, 21 Mart günü Adana'da Newroz şenliği düzenlendi. Ancak şenliğe izin verilmesine rağmen, polis, şenliğin afişlerini asan kahvehane sahiplerini tehdit etti, üzerlerinde şenlik bileti bulunan insanları gözaltına aldı.

Baskı ve sindirme çabaları salon civarında da sürdürüldü. Salonun çevresi ve giriş kapısı polis tarafından adeta kuşatıldı. Gelen davetlilerin üzerleri tek tek arandı. Bahar Sendromu'nun yarattığı gerginlik ve polisin estirdiği teröre rağmen yaklaşık 500 kişilik bir kitle şenliği izledi.

Gece Newroz'un tarihsel özellikleri ve günümüzde kazandığı niteliklerini vurgulayan açış konuşması sonrası yapılan saygı duruşu ile başladı.

Saygı duruşundan sonra HKD Amed ekibi bir gösteri sundu. Daha sonra sahneye çıkan Şanoya Roja Azadi oyuncuları, gecenin özelliğine de denk düşen Dawiya Dehaq adlı oyunlarıyla kitlenin büyük beğenisini kazandılar. Şanoya Roja Azadi'den sonra sahneye çıkan Bıjar, geleneksel Kürt ezgilerinden oluşan repertuarıyla kitleyi adeta Kürdistan'ın dörtbir tarafında gezdirdi. Bıjar'dan sonra sıra 12 Eylül öncesinin değerli sanatçısı Roja'daydı. Kitle, prog-ramı sırasında govendleriyle Roja'ya eşlik etti. Daha sonra Mersin DENG okuyucularının oluşturduğu halkoyunları ekibinin Bitlis yöresinden sunduğu oyunlar kitlenin beyenisini kazandı. Gecede son olarak, sahneye çağdaş yorumları ve marşlarıyla Koma Denge Azadi çıktı. Diyarbakır'da yaşadıkları gözaltı ve işkence uygulamalarına inat, sesleri adeta daha gür çıkan Koma Denge Azadi'yi kitle bağrına bastı. Gece büyük bir olgunluk ve disiplin içinde sona erdi.

A. Hamit TOLUN

DENİZLİ

Denizli'de Newroz kutlamaları coşkulu bir biçimde yapıldı. Newroz gecesi Denizli'de açık alanda büyük bir ateş yakarak Newroz'u kutlayan kalabalık bir kitle, kutlamalarını gece boyunca sürdürdü. "Herkes istediği gibi Newroz'u kutlayabilir" demagoji-leriyle kamuoyunu aldatmaya çalışan hükümet ve onun kolluk güçleri, gerçek yüzlerini sonraki günlerde gösterdiler. 25 Mart günü, Denizli'de yoğun bir gözaltı operasyonu başladı. Gözaltına alınanlara yoğun işkenceler yapıldı. Aralarında DENG Dergisi Denizli Muhabiri A. Hamit TOLUN ve Nusbahattin SABUNCU'nun da bulunduğu birçok kişi gözaltında yoğun işkenceler gördükten sonra, haklarında herhangi bir yasal işlem yapılmadan, emniyetten serbest bırakıldılar. Gördüğü işkenceler sonucu sol yanağı şişen ve alt dudağının sol tarafı patlayan A. Hamit TOLUN ve Nusbahattin SABUNCU, Savcılığa suç duyurusunda bulundular. Muhabirimiz meydan dayağına maruz kaldığını, erkeklik organının copla sıkıştırılarak ezildikten sonra coplandığını, ölümle tehdit edildiğini belirtiyor. Denizli'de yoğun polis terörü ve gerginlik sürüyor.

KÜRDİSTAN KAYNIYOR

F.AYDIN

SİİRT

Siirt Eğitim Fakültesi'nde Halepçe Katliamını ve 1978'de İstanbul Üniversitesi'nde 7 öğrencinin ölümüyle sonuçlanan faşist saldırıyı protesto etmek amacıyla yapılan forumun olaysız sona ermesinden sonra, polis ve özel tim, Siirt Yükseöğrenim Öğrenci Yurdu'nu bastı. Baskında, öğrencilerin eşyaları talan edilircesine dağıtıldı, parçalandı. Baskın sırasında çok sayıda öğrenci, polisin ve özel timin saldırıları sonucu çeşitli yerlerinden yaralandılar. Saldırılarda sağ gözü çıkan ve şu anda hastanede tedavi gören Eğitim Fakültesi öğrencisi Mahmut KÜÇÜKKAYA olayı şöyle anlattı:

"Okulda, Halepçe ve 1978 katliamlarını protesto etmek için olaysız bir forum düzenledik. Forumdan sonra yurda gittik. Bir süre sonra 100 kadar polis yurdu bastı. Beni odaya götürüp ölümle tehdit ederek, dövdüler. Yediğim dayak sonucu sağ gözüm çıktı." Olaydan sonra arkadaşları tarafından D.Ü. Tıp Fakültesi Hastanesi'ne kaldırılan KÜÇÜKKAYA hemen ameliyata alındı. Doktorlar, KÜÇÜKKAYA'nın sağ gözünün görme yeteneğini kaybettiğini belirtiyorlar. Ayrıca, olayda çok sayıda arkadaşlarının gözaltına alındığını belirten öğrenciler, gözaltına alınanların yaşamlarından endişeli olduklarını belirtiyorlar.

DARGEÇİT

18 Mart 1992 günü, Dargeçit'e bağlı Karabayır Köyü'ne yüzlerce asker ve özel tim tarafından yapılan baskın sonucu, 3'ü çocuk toplam 17 kişi öldü, çok sayıda kişi de yaralandı. Edindiğimiz bilgilere göre olay şöyle gelişti: M. Zeki SOY ve Abdullah SOY adlı iki kardeşe ait evin, PKK militanlarının barındığı gerekçesiyle özel tim ve askerler tarafından bombalanıp taranması sonucu, M. Zeki SOY, Abdullah SOY, V. S. (9), Y. S. (17), B.S. (15), R.S. (10), Ramazan SOY (18), R.S. (4), S.S. (10) olay sırasında öldüler. Ayrıca, yaralı olarak Diyarbakır'a hastaneye kaldırılan iki kişinin de hastanede öldüğü gelen bilgiler arasında.

MİDYAT

18 Mart 1992 günü, Midyat Nüfus Memuru Zeynettin DEMİR, sabah evinden işe giderken uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü. İdil doğumlu olan DEMİR, Midyat ve İdil'de yurtsever ve sevilen bir kişiliğe sahipti. DEMİR'in cenazesi, İdil'de, yaklaşık 5000 kişinin katıldığı bir törenle toprağa verildi.

BATMAN

20 Mart 1992 tarihinde Batman'da, Newroz'u yasal olarak kutlamak üzere başvuruda bulunan tertip komitesi üyelerinin de aralarında bulunduğu yaklaşık 200 kişi gözaltına alındı. Gözaltıların devam ettiği gelen bilgiler arasında.

KIZILTEPE

4 gün boyunca kuşatma altında tutulan Kızıltepe'nin 4 köyünden, asker ve timler, 20 Mart 1992 günü geri çekildiler. Ancak geri çekilme sırasında zor kullanarak ve kimilerini de yarlayarak; Yedikardeş Köyü'nden Mahmut AKAY, Mehmet AKAY, Nevaf AKAY, Hamdullah AKCAN, Haki AKCAN, Şeyhmuz TAVŞAN; Ölüköy'den Mahsum ASLAN, Nuri ASLAN, Ahmet ASLAN, Mehmet TURGAY ve isimleri tespit edilemeyen çok sayıda köylünün gözaltına alındığı gelen bilgiler arasında.

DİYARBAKIR'DA BİR "FAİLİ MEÇHUL" CİNAYET DAHA

23 Mart 1992 günü sabah saat 8.00 civarında, evinden çıkarak görev yaptığı Alipaşa İlkokulu'na gitmekte olan, Cizre nüfusuna kayıtlı ilkokul öğretmeni Mehmet GEREN (42), okulun kapısında, kafasına sıkılan tek kurşunla vurularak öldürüldü. Olayın görgü tanıklarının verdikleri bilgilere göre, saldırganların 4 kişi oldukları, uzun namlulu silahlar taşıyan 3'ünün köşe başlarını tuttuğu, birinin ise GEREN'in yanına yaklaşarak elindeki tabancayla başına tek kurşun sıktığı öğrenildi.

Daha önceleri Diyarbakır'ın Silvan İlçesi'nde 12 yıl görev yapan GEREN, 2,5 yıl önce Diyarbakır'a atanmıştı. Yurtsever kişiliğiyle tanınan GEREN, Eğit-Sen'in üyesi ve aktif çalışanlarındandı.

Devlet Hastanesi Morgu'ndan saat 14.00'da alınan cenaze, Eğit-Senli öğretmen arkadaşlarından oluşan yaklaşık 300 kişi tarafından Mardinkapı Me zarlığı'nda toprağa verildi.

SİLVAN DURULMUYOR

25 Mart 1992 akşam saat 21.30 sıralarında, çarşıdan evine gitmekte olan 22 yaşındaki Hamdusena İPEKÇİ, 4 kişinin silahlı saldırısına uğradı. Önce sopalarla dövülen genç, daha sonra vücudunun çeşitli yerlerine sıkılan 7 kurşunla öldürüldü. Yakın çevresi tarafından, İpekçi'nin ağabeyinin Silvan'da bir kıraathane işlettiği, bu yüzden Ramazan ayında Hizbullahçı çevreden tehdit aldığı ve İPEKÇİ'nin de bundan dolayı öldürüldüğü ifade ediliyor.

Ayrıca 26 Mart günü Silvan'da, 16 yaşındaki G.K. adlı bir bayan, mahallede başı açık bir biçimde dolaştığı için, siyah çarşaflarla örtünmüş 4 kadının saldırısına uğradı. Saldırganlar; "Bu bir uyarıdır, bundan sonra başı açık sokağa çıkan kızların sonu böyle olacak, bütün kadınlar kapanacaklar" tehdidinde bulundular. G.K.'nın elbiselerinin yırtıldığı ve vücudunun birçok yerinde sıyrıkların bulunduğu gelen bilgiler arasında.

30. Mart gecesi saat 22.30 sıralarında, Hizbullahçı olarak tanınan Hacı BİÇER'in evi bir grup tarafından basıldı. Evde bulunan Hacı BİÇER öldürüldü, eşi de ağır yaralandı. Ertesi gün yapılan cenaze törenine Silvan'dan kimse katılmadığı, çevreden gelen yaklaşık 500 kişinin cenazeyi kaldırdığı tespit edildi.

Öte yandan, 31 Mart akşam saatlerinde, eski Yoğurt Pazarı civarında saatçilik yapan Ramazan YAVUZKILIÇ adlı esnaf, dükkanında bulunduğu bir sırada 2 kişinin silahlı saldırısına uğradı. Ağır yaralı olarak Diyarbakır Tıp Fakültesi Hastanesi'ne kaldırılan YAVUZKILIÇ, tüm müdahalelere rağmen, başından aldığı kurşun yarasından dolayı kurtarılamadı. YAVUZKILIÇ'ın yakın çevresi olayın, bir gece önce evinde öldürülen Hizbullahçı olarak tanınan Hacı BİÇER'in intikamını almak amacıyla gerçekleştirildiğinin sanıldığını söylülorlar.

Yine 2 Nisan günü akşam saat 18.20 sularında, Demirciler Sokak'ta oto yedek parçacılığı yapan Menaf ŞİMŞEK (38) ve babası İzzettin ŞİMŞEK, 3 kişinin silahlı saldırısına uğradılar. Edindiğimiz bilgilere göre olay şöyle gelişti: Dükkanını kapatarak evine gitmekte olan Menaf ŞİMŞEK ve Belediye Encümen Üyesi babası İzzettin ŞİMŞEK, yolda 3 kişinin silahlı saldırısına uğradılar. İzzetin ŞİMŞEK'in de saldırıya silahla karşılık vermesi sonucu çatışmaya dönüşen olayda, vücudunun çeşitli yerlerinden 4 kurşun yarası alan Menaf ŞİMŞEK ölürken, ağır yaralanan İzzettin ŞİMŞEK D.Ü. Tıp Fakültesi Hastanesi'nde yoğun bakıma alındı. Saldırganlardan, Batmanlı olduğu tespit edilen Fikri BAYRAM da, ayaklarından aldığı kurşun yaralarından dolayı hastaneye kaldırıldı. BAYRAM'ın daha sonra "meçhul" kişilerce askeri hastaneye götürülüp bakım altına alındığı belirlendi. Olayın görgü tanıklarından Ercan isimli bir şahıs da 3 Nisan günü (ertesi gün) sabah saatlerinde evinin önünde uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü. Menaf ŞİMŞEK Silvan'da ilerici, yurtsever olarak tanınan bir esnaftı. ŞİMŞEK'in öldürülmesini Hizbullahçıların gerçekleştirdiği yaygın olarak söyleniyor.

8 Nisan günü Ahmet TURAN ve Nihat KADINAN adlı iki yurtseverin öldürülmesinden sonra, Silvan bir kez daha kana bulandı. Görgü tanıklarından aldığımız bilgilere göre olaylar şöyle gelişti: sabah saat 9.30 sıralarında Silvan Semt Pazarı'ndan alışveriş yapmaya giden Ahmet TURAN ve Nihat KADINAN, alışverişten hemen sonra Azizoğlu Caddesi üzerinde bulunan Noter'in bitişiğinde öldürüldüler. Silvan'da yaklaşık 10 günden beridir süregelen ve PKK Hizbullah çatışmasının yansımaları şeklinde değerlendirilen olaylardan sonra da, bu kez Silvan'da Hizbullahçıların etkili kişilerinden biri olraka bilinen Emrullah SÜTŞURUBU'nun dükkanı tarandı. Olay sırasında dükkanda bulunan Suat SÜTŞURUBU, çenesinden ağır yaralandı. Olay sırasında Suat SÜTŞURUBU'nun çelik yelekli olduğu için ölmediği, olayı gören birçok kişi tarafından söyleniyor. Polis, Ahmet TURAN ve Nihat KADINAN'ın öldürülmelerinde göstermediği duyarlılığı, bu olayda fazlasıyla gösterdi. Dükkanın taranmasından bir süre sonra saat 12.00 civarında ise, yine Hizbullahçı olarak bilinen iki kardeşe yönelik silahlı saldırı oldu. Saldırıda Menaf YAVUZ ölürken, kardeşi İlyas YAVUZ yaralı olarak hastaneye kaldırıldı.

Aynı gün içinde ikisi Kürt yurtseveri, biri Hizbullahçı 3 kişinin ölmesi, Hizbullahçı olarak bilinen birinin de yaralanmasıyla sonuçlanan olaylardan sonra Silvan'da sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Ölenlerin cenazeleri ise, 4 kişilik ekipler halinde, polis denetiminde toprağa verildi.

Sokağa çıkma yasağının sürdüğü sırada. bazı tim ve polislerin, sokaklara "MSP", "MÇP", "DSP" gibi yazılar yazdıkları tespit edildi. Sokağa çıkma

yasağı ile birlikte operasyonlara da başlayan devlet güçleri, yoğun olarak insanları gözaltına almaya başladı. Gözaltına alınanların büyük çoğunluğunu yurtsever ve devrimciler oluşturuyor. Polisin gözal--tına alma sırasında kullandığı tek kriter Hizbullahçı olmamak.

Olayların ertesi günü Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal ERKAN Silvan'a gelerek Kaymakam, Muhtarlar, Oda Temsilcileri ve bazı tanınmış simaların çağrılı olduğu bir toplantı yaptı.

Toplantıda bulunan kimi katılımcıların verdikleri bilgilere göre ERKAN, toplantıda sorunlara çözüm getirmekten çok, Hizbullahı suçsuz ilan etmenin yollarını aramış ve Kürt halkını bir bütün olarak olaylardan sorumlu ilan etmeye çalışmış. Toplantıdan hemen sonra, akşam saat 17.00 sıralarında sokağa çıkma yasağı kaldırıldı. Sokağa çıkma yasağının kaldırılmasından yaklaşık yarım saat sonra ise, ellerinde kalaşnikoflarla dolaşan iki kişi ile polis arasında çıkan çatışma sonucunda, soyadı tespit edilemeyen Celal adlı bir şahıs öldü, Mehmet YAVUZ adlı biri ise silahıyla birlikte sağ olarak yakalandı. Bu iki şahsın da Hizbullahçı olarak tanındığı belirtiliyor. Yine Silvan halkının anlatımlarına göre polis, önce bu iki şahsın Hizbullahçı olduklarını bilmediğinden çatışma çıkmış, ancak Hizbullahçı oldukları anlaşıldıktan sonra çatışma hemen kesilmiş.

Öldürülen Kürt yurtseverlerinin cenaze törenlerine katılan kitlenin; törende birlik ve dayanışma ifade eden ve ayrıca çoğunluğu müslüman olan Kürt halkının dini duygularını sömürüp, onlar arasında devlet yanlılarının sayılarını çoğaltma yönünde çabalar içinde olan ve bu yönüyle sömürgecilere hizmet eden Hizbullah'ın, müslüman ve yurtsever Kürtleri de katlettiğini teşhir edici yönde sloganlar da attığı muhabirimiz tarafından bildiriliyor. Törene katılanlar polis tarafından videoya alındı. Tören sırasında hiç bir olay yaşanmamasına rağmen, aynı akşam polis törene katıldığı tespit edilen birçok kişiyi ve törene katılmayan kimi insanları da gözaltına aldı.

Silvan'da en son olay 15 Nisan tarihinde gerçekleşti. Aynı gün A. Samet ÇETİN 3 kişi-nin silahlı saldırısı sonucu öldürüldü. Kahvehaneden evine gitmekte iken saldırıya uğrayan ÇETİN'i öldürenleri kovalayan Silvan halkı, katillerden ikisini sağ olarak yakaladı. Halkın elinden zorla alınan saldırganlardan birinin, Adil BİLMEZ adlı, yörede Hizbullahçı olarak tanınan şahıs olduğu ve halen gözaltında olduğu gelen bilgiler altında.

KULP

20 Mart 1992 günü Kulp'un Merke, Ağaçlı ve diğer kimi köylerinden toplam 38 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan isimlerini tespit edebildiklerimiz şunlar: Çevre Sağlık Memuru Ömer KOÇ, soyadını tespit edemediğimiz Sırrı adlı bir ilkokul öğretmeni, Selahattin GÜNEŞ, Ziya YILDIZ, Mahmut SEYİTHAN, Emin AY.

Ayrıca Kulp Lisesi'nde 30 Mart 1992 günü bir günlük okula gitmeme eylemi yapıldı. Newroz kutlamaları sırasında halka karşı estirilen devlet terörünü protesto etmek amacıyla gerçekleştirilen boykot sırasında jandarma tarafından Kulp Lisesi'ne baskın yapılarak okulda arama yapıldı, okul yönetiminden okula gelmeyen öğrencilerin listesi istendi. Ertesi gün okulu tekrar basan jandarma, Ortaokul bölümünden 3, Lise bölümünden 3 olmak üzere toplam 6 kişiyi gözaltına aldı. Gözaltına alınanların isimleri şöyle: Zozan ÖZGEN, İbrahim DENİZ, Yusuf ÖZGEN, Cihan DENİZ, Zahir AYDIN, Mahmut ACAR.

Bunun dışında sık sık Kulp Lisesi'ni basarak öğrenciler üzerinde olumsuz psikolojik etkiler bırakan jandarma, okul idaresi ve Kaymakamlık'la işbirliği yaparak öğrencilerin bir çoğunu, özellikle de yurtsever ve demokrat öğrencileri tastikname almaya zorluyor, bu öğrenciler sudan bahanelerle gözaltına alınarak öğrenim hakları engelleniyor.

Bunun yanında, 16.04.1992 günü, Kulp'un Reşıka (Başbuğ) Köyü'ne jandarmalar tarafından baskın yapıldığı ve köy dışında dedektörle yapılan aramalarda bir kısım silah ele geçirildikten sonra jandarmanın köyden ayrıldığı bildiriliyor.

Köyden ayrılan askeri birliğin köy çıkışında bulunan Newala Heva mıntıkasında saldırıya uğramasından sonraki gün, İlçe halkına Karakol komutanı tarafından, yürüyüş yapmaları veya mezarlığa gitmeleri durumunda hepsinin taranacağı yönünde tehditlerde bulunuldu.

LİCE

5 Nisan 1992 günü akşam saat 21-21.30 sularında Lice'de terör estiren özel tim, polis ve askerler, en az 10'u kurşun yarası olmak üzere 40'ın üstünde insanın kasatura ve benzeri aletlerle yaralanmasına, 2 kişinin de yaşamını yitirmesine neden oldu. Olaylar sırasında birçok dükkan ve 100'ün üzerinde araç ta tahrib edildi.

Bayramın ikinci günü, akşam saat 21.00 sularında, kahvehanelerde oturan insanlar, ansızın şehir içinde otomatik silahlarla taramaların olduğunu belirterek, yarım saatlik yoğun ateşten sonra şehrin elektriklerinin kesildiğini, bu kez tim, asker ve polislerin ilçeyi ablukaya alarak kahvehanelerde oturan insanlara karşı yoğun terör estirdiklerini belirtiyorlar. İlk ateşin nasıl ve niçin başladığını bilmeyen halk, "büyük bir olasılıkla devlet, terör estirmek için provokasyon yaratıyor" eğiliminde birleşiyor. Öte yandan Karakol'un PKK'lılarca taciz ateşi altına alındığı, bunun üzerine çıkan çatışmadan sonra devlet güçlerinin sivil halka yönelik terör estirdiğini belirtenler de var.

Elektriklerin kesilmesinden sonra izli mermilerle ortalığı aydınlatan özel tim asker ve polisler; yoğun ateşle birlikte şehirde bulunan kahvehaneleri basmaya başladılar. Kahvehanelerde bulunan insanlara birçok hakaretlerde bulunulduktan sonra, 5 dakika süre içinde evlerine gitmeyenlerin taranacağı tehditleri yapıldı. Daha sonra sokaklarda bulunan insanları yerlerde süründürüldü. Bu sırada onlarca insanın da askerlerin kasatura darbeleri sonucu vücutları parçalandı. Estirdikleri terörü yeterli görmeyen devlet güçleri bu kez Baba Çayevi'ni tarayarak içeride bulunan Hikmet (Hükmü) MENEKŞE'nin kafasından aldığı kurşun yarası sonucu ölümüne, tarama sırasında ayakta duran Mehmet Şirin KORKUSUZ'un da ayaklarından yaralanmasına neden oldular. Olaylar sırasında yaralanan birçok insan, yakınları tarafından Diyarbakır Tıp Tıp Fakültesi Hastanesi ve Devlet Hastanesi'ne kaldırılarak tedavi altına alındılar. Birçok yaralının da, evinde tedavi edilerek hastanelere getirilmediği gelen bilgiler arasında. Diyarbakır Devlet Hastanesi'ne kaldırılan ve vücudunun büyük bir kısmı kasaturalarla parçalanan Belediye Zabıta Memuru Tahsin DEMİRHAN ve elinden aldığı kurşunla yaralanan Süleyman ERGÜN halen tedavi altında bulunuyorlar. Özellikle Tıp Fakültesi Hastanesi'nde ismini tespit edemediğimiz 5'in üzerinde yaralı var.

Öte yandan Lice Cumhuriyet Savcısı, olaylardan sonra yaptığı açıklamada, yalnızca bir kişinin öldüğünü, birkaç hafif yaralının olduğunu belirtti. Ayrıca Karakol Komutanı'nın gazetecilerin görüşme talebine, "gelirlerse onları tararım" şeklinde yanıt verdiği, Kaymakam Beyazıt TUNÇ'un ise, "haki-miyet tamamen polis ve askerdedir, benim yapabileceğim bir şey yok" diyerek tüm görüşme taleplerini geri çevirdiği gelen bilgiler arasında.

Lice'yi ablukaya alan polis ve askerlerin, olayın ertesi günü (6.4.1992), sabah saat 5.00 sıralarında Lice sokaklarındaki mermi kovanları, birçok yerdeki kan izlerini sildikleri de bildiriliyor. Lice'de halen de büyük bir tedirginlik yaşanıyor.

SAVUR VE BİSMİL

16 Nisan 1992 günü, Savur'un Yazır (Kuzerip) ve Taşlık (Cızrê) köylerine 1000'in üzerinde asker ve özel tim tarafından baskın yapıldı. Etrafı sarılan köylerin tüm evleri boşaltılarak, insanlar köy okuluna toplandı. Daha sonra yapılan aramalarda köylülerin değerli eşyaları çalındı, hayvanları kesildi ve bu arada toplanan insanlara da ağır işkenceler yapıldı. Tüm bu yapılanların gerekçesi de, köy civarında "terörist"lerin gizlendiği, bu bilginin kaynağının da PKK'lılar arasında bulunankod ismi Kazım olan, Sabri adında bir şahsın olduğu yönündeydi. Daha sonra köy civarında bulunan sığınak ve mağaralara yapılan operasyonda, aralarında 28 militanın, 5 köylünün ve Kazım kod adlı Sabri'nin de bulunduğu 34 kişi öldürüldü.

Yaklaşık 40 saat süren olaylardan sonra insanların toplu olarak gömüldüğü çukuru açan köylüler, çukurdan bir kişiyi sağ olarak çıkardıklarını, ancak bu kişinin hastaneye kaldırıldığı sırada kan kaybından öldüğünü belirttiler. Öldürülen militanların arasında 7 Bismillinin bulunduğu gelen bilgiler arasında.

Bu olaylardan sonra, 18. 4. 1992 günü cenazeleri almaya gelen 2000'in üstünde insan, 150 araçlık bir konvoyla çatışmaların olduğu Kuzerıp ve Cızrê Köyleri'ne ulaştılar. Cenazelerin konvoy tarafından alınmasının ardından, konvoy Tepe Köyü'ne varmadan, helikopterden verilen bir emir üzerine durduruldu. Araçlardan indirilen insanlar, yol kenarında bulunan mercimek tarlasına yatırılarak kendilerine 3 saat boyunca ağır işkenceler yapıldı. İşkencelerin özellikle aydın insanlar üzerinde yoğunlaştırıldığı, yaşlıların sakallarının yolunduğu, İHD Bismil Temsilcisi ve Diyarbakır Barosu avukatlarından Emin AKDAR'ın konvoydan alınıp ağır işkencelerle birlikte gözaltına alındığı tespit edildi.

Olaylar sürerken Milletvekilleri Leyla ZANA, Orhan DOĞAN ve Avrupalı Parlamenterlerden oluşan heyet, olayın olduğu bölgeye gelerek, bölgede bulunan Kaymakamla görüştüler.Bu görüşmeden sonra, askerlere verilen talimat üzerine konvoy yoluna devam etti. Ancak olay sırasında konvoyda bulunan araçların tümü tahrip edilmiş ve yaklaşık 1500 kişinin kimliği alınmıştı. Ayrıca konvoyda bulunan birçok insanın paralarına da el konulduğu ifade ediliyor.

Henüz Tepe civarında olaylar devam ederken, Bismil'den cenaze törenine katılmak üzere 1000 kişilik bir grup, bazı parlamenterlerle birlikte saat 13.00 civarında olay yerine doğru hareket ettiller. Heyetin bölgeye ulaşmasının ardından, yere yatırılan kitlenin üzerine yoğun olarak ateş edilmeye başlandı. Ateş sırasında bir çok insan sağa sola kaçışırken, kimi insanlar da yaralandı.

Cenazeler ertesi gün yoğun güvenlik önlemleri altında kaldırıldı. Cesetler üzerindeki yeşil bölgeler kimyasal silah kullanıldığına dair kaygıları arttırdı. Bu sırada çıkan çatışmada kapısının önünde bulunan Halk Bankası memuru Mikdad KUTLU aldığı kurşun yarası sonucu yaşamını yitirdi. KUTLU için verilen otopsi raporunda, ölüm nedeni, kafasından aldığı darbeler sonucu beyin kanaması olarak belirtildi. Olaylar sırasında birçok kişinin gözaltına alındığı ve gözaltına alınanların yaşamlarından endişe duyulduğu açıklandı. Olayları protesto etmek amacıyla esnaf, İdil, Silopi, Bismil ve Kızıltepe'de geniş bir katılımla kepenk kapattı.

Öte yandan, 19 Nisan tarihinde Bismil'in Birık (Ağıllı) Köyü yakınlarında çıkan çatışmadan sonra köy, ağır silahlarla tarandı. Olay sırasında aralarında Mecit KILINÇ ağır yaralı ve 15 yaşındaki T.K. adlı kız çocuğu ile birlikte Musa KURT, Türkan KURT, Arap KURT, Fevzi KURT, Abdulkadir YILDIZ, Bahri LEVENT (Köy İmamı), İsmail SARI, Mehdi SARI, Bereket KILINÇ, Ramazan ERKEK, Şirin KILINÇ'ın da bulunduğu 14 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan Abdülkadir KURT, Bismil Jandarma Karakolu'nda yapılan yoğun işkenceler sonucu öldürüldü. KURT'a ait otopsi raporunda ölüm nedeni, "Makatına cop sokulması ve göğüs kemiğinin kırılarak akciğerlerine baskı yapması sonucu oluşan iç kanamadan kaynaklanan ölüm" olarak belirtiliyor. Görüşlerine başvurduğumuz kimi Birıklılar, olayın asıl nedeninin köyde 3 ay kadar önce yapılan bir düğün sırasında Bismil Jandarma Yüzbaşısı ile Abdülkadir KURT ve Musa KURT kardeşler arasında çıkan tartışma olduğunu, Yüzbaşının düğünden sonra "Bunun hesabını soracağım" yönünde tehditte bulunduğunu belirtiyorlar.

MİDYAT'TA KÖYLÜLERE KORUCU SALDIRISI

Mardin'in Midyat İlçesi Çalpınar Köyü'nden Midyat'a gitmek üzere köyden ayrılan 20'ye yakın köylü, yolda köylüler tarafından durdurularak kurşuna dizildi. 8 kişinin öldüğü, 8 kişinin de çeşitli yerlerinden yaralandığı olayla ilgili bir açıklama yapan Olağanüsüt Hal Bölge Valiliği köylülere yönelik saldırının PKK tarafından yapıldığını iddia ederken, saldırı sırasında yaralanan köylüler kendilerini kuruşuna dizenlerin, komşu Kutlubey Köyü korucuları olduklarını ifade ediyorlar.

Olayın gelişim seyri şöyle: Çalpınar Köyü'nden Midyat'a gitmek üzere 1 minibüs ve 1 kamyonla yola çıkan köylülerin önü, köyün hemen çıkışında çoğunun yüzleri poşilerle sarılı yaklaşık 30 kişilik bir grup tarafından kesiliyor. Daha sonra köylüleri araçlardan indirip sıraya dizen grup, çeşitli hakaretlerden sonra verilen "ateş serbest" emriyle köylüleri kurşuna diziyor. Olayda ölen 8 kişinin yanında yaralanan 8 kişi de, olay yerine gelen yakınları tarafından Mardin ve Diyarbakır Devlet Hastanesi'ne kaldırılıyorlar. Görüşlerine başvurduğumuz ve halen Diyarbakır Devlet Hastanesi'nde tedavi altında tutulan ACAR ailesi mensupları, saldırının Kutlubey Köyü korucuları tarafından yapıldığını, saldırıda Cengiz adlı korucuyu tanıdıklarını söylüyorlar. Daha önceleri de çeşitli defalar, korucu olmadıkları için tehdit edildiklerini, bu saldırının da koruculuğu kabul etmedikleri için gerçekleştirildiğine inandıklarını belirtiyorlar.

Ölenlerden isimlerini tesbit edebildiklerimiz şunlar: Abdülkadir AKAN, Mehmet AĞIRMAN, Hasan AKAN, Mehmet AKAN, Sabri ACAR, İsmet ACAR. Yaralıların isimleri ise şöyle: Reşit ACAR (ağır yaralı), Semra AKAN, İbrahim AKAN, Salih ACAR, Yusuf ACAR, Süleyman ACAR, Mehmet Emin ACAR, Ziver ACAR.

NEWROZ KATLİAMI BELGELENİYOR

Kemal DEMİR

Newroz kutlamaları sırasında ve sonrasında Kürt halkına yönelik katliamlar, bölgede inceleme yapan heyetlerin raporlarıyla belgeleniyor. Gerek İnsan Hakları Derneği'nden, gerekse çeşitli demokratik örgütlerin ve basın kuruluşlarının temsilcilerinden ve hatta hükümet ortağı SHP Milletvekillerinden oluşan heyetlerin katliamın yaşandığı bölgelerde yaptıkları incelemelerde ortak noktalar göze çarpıyor. Hepsinin de üzerinde ortaklaştıkları noktalar; bölgede görev yapan devlet görevlilerinin olayların bu boyuta varmasında birinci derecede sorumlu oldukları, müdahale edilmemesi halinde herhangi bir olayın yaşanmayacağı gösterilerde polisin ve özel timin müdahaleleri sonucu olayların bu boyutlara vardığı şeklinde somutlanıyor.

İNCELEME HEYETLERİNİN GÖZLEMLERİ

24.03.1992 günü, İHD İstanbul Şubesi'nde; 20-21 Mart tarihleri arasında, Cizre, Diyarbakır ve çevresinde incelemelerde bulunan İHD Genel Sekereteri Akın BİRDAL, İstanbul Şube Başkanı Ercan KANAR, Ankara Şube Başkanı Ayşe PEKDEMİR, Konya Şube Başkanı Orhan ÖZER, İzmir Şube Başkanı Şennur KAYA, Diyarbakır Şube Başkanı Fevzi VEZNEDAROĞLU, ÇGD Genel Sekreter Yardımcısı Gazeteci Timur TÜRKAN, Halkevleri Genel Saymanı Hamiyet KIZILER, İHD İstanbul Şubesi Yöneticileri ve üyelerinden Ayşe ZARAKOLU, Av. Metin KOZAN ve sanatçı Ferhat TUNÇ'tan oluşan heyette yer alan İHD İstanbul Şube Başkanı Ercan KANAR, Yk. Üyesi Ayşe ZARAKOLU ve sanatçı Ferhat TUNÇ'un katıldığı bir basın toplantısı yapıldı.

Basın toplantısında heyette yer alan katılımcılar, özellikle Cizre'de karşılaştıkları olayları ve gözlemlerini aktardılar. Öncelikle söz alan Ercan KANAR, 20 Mart akşamı Cizre'ye doğru yola çıktıklarını, Cizre civarında yol boyunca halkın, yaktığı ateşler etrafında, türküleri ve halaylarıyla Newroz'u barışçıl bir biçimde kutladığını gördüklerini belirtti. KANAR'ın 20-21 Mart günleri Cizre izlenimleri şöyle:

"20 Mart gecesi Cizre'de, güvenlik güçlerinin hemen hemen sokaklarda hiç bulunmadıklarını gördük. Halkın coşkulu Newroz kutlamaları gece boyunca sürdü. Görüştüğümüz halktan insanlar, Newroz'u barışçıl bir biçimde, şenlik havasanda kutlayacaklarını, güvenlik güçleri tarafından müdahalede bulunulmadığı sürece herhangi bir taşkınlık olmayacağını belirttiler. Ancak, eski Refah Partili Belediye Başkanı iyikser olmadığını, devletin yoğun bir askeri güç yığınağı yaptığını, büyük olaylar çıkmasından korktuğunu vurguladı. Ertesi gün gördüğümüz manzara adeta bir gün öncesiyle tam bir tezat teşkil ediyordu. Sabah kalktığımızda Cizre sokaklarının ve şehrin çevresinin tanklar, panzerler, resmi-sivil polisler ve özel timler tarafından tam anlamıyla ablukaya alındığını gördük. Saat 7.30 civarında 1500-2000 kişilik bir kitle Cizre'nin ana caddesinde toplandı. Pankart taşımayan ve slogan atmayan kitle, sessizce mezarlığa yürüyüp, orada bir tören yapma isteğiyle hareket ediyordu. Ancak kitle ana cadde girişinde özel tim tarafından durduruldu. Bunun üzerine kitle caddenin ortasında oturdu. Heyet olarak, olayların büyümeden önlenmesi ve Newroz kutlamasının barışçıl bir biçimde gerçekleşmesinin sağlanması amacıyla yürütmenin en yetkili kişisi olan Kaymakam'la görüşmek istedik. Ancak Kaymakam'ın yerinde olmadığı söylendi. Kaymakam'la görüşme olanağı bulamayınca, olay yerinde bulunan Emniyet Müdürü ile görüştük. Emniyet Müdürü, mezarlık civarında inceleme yapacağını, 5 dakika sonra, üstleriyle görüşerek karar vereceğini söyledi. Bu sırada mezarlık civarında da bir grup insanın toplandığı, diğer grupla birleşmek için yürüyen kitlenin orada da engellendiği haberi geldi. Emniyet Müdürü'nün olay yerinden ayrılmasından hemen sonra, özel tim tarafından panik yaratmak amacıyla önce havaya, daha sonrada hedef gözetmeksizin toplanan kitlenin üzerine ateş açıldı. Bu sırada kitlenin üzerine sürekli gaz bombaları atılmaya, panzerlerden açılan ateşle kitle taranmaya başlandı. Bu olay sırasında bir çok insanın yaralandığını gördük. Tarama sırasında, insanlar yaralı ve ölülerin bir kısmını da alarak, mahallelere doğru geri çekildiler. Olaylar sırasında eski Alman Yeşil Milletvekili Uwe ve bir kısım yabancı basın mensuplarının da dövüldüğünü, bir yabancı gazetecinin 5 saat süreyle gözaltında kaldığını, kendisine gözaltı süresence işkence edildiğini öğrendik. Aynı anda mezarlık civarından da sürekli ateş sesleri geliyordu. Burada da bir çok insanın açılan ateş sonucu yaralandığını veya öldüğünü öğrendik. Otele döndüğümüzde kurşun sesleri devam ediyordu.Bu arada bir özel tim görevlesi otele gelerek bulunduğumuz yere dinleme cihazı yerleştirdi. Ayrıca özellikle yabancıların kaldıkları odaların da didik didik arandığını gözlemledik.

Bir ara ateşin kesilmesinden sonra, güvenlik güçlerinin bir gece önce olduğu gibi şehri terkettiği haberi üzerine, biz de fırsattan yararlanarak hastaneye gidip yaralı ve ölülerin durumunu görmek ve gelişmeleri öğrenmek amacıyla otelden ayrıldık. Hastaneye vardığımızda karşılaştığımız manzara yaşanan gerçeği bütün çıplaklığıyla ortaya seriyordu. Aylarca öncesinden

bölgeye yoğun silah ve asker sevkiyatı yapan devlet; muhtemel olaylar sonucu doğabilecek olumsuzlukları gidermek amacıyla hastanede hiç bir önlem almamıştı. Hastanede bir tek göz doktoru, bir pratisyen doktor ve birkaç hemşireden başka kimse yoktu. Görüştüğümüz yetkililer, Sağlık Bakanlığı'ndan haftalarca önce doktor ve hemşire istenmesine rağmen, bu talebin karşılanmadığını belirttiler. O sırada hastanede bulunan Cumhuriyet Savcısı Ahmet GÖKÇINAR ile yaptığımız görüşmede 4 ölü olduğunu, ağır yaralıların Şırnak'a gönderildiğini öğrendik. Heyetten bir grup arkadaşla birlikte hastane bahçesine çıkıp 20 m. kadar yürümüştük ki, hastane bahçesi taranmaya başlandı. Yerlerde sürünerek tekrar hastaneye döndükten sonra, hastane, özel tim tarafından taranmaya devam etti. Bu arada Şırnak hastanesinin bizzat hedef alınarak tarandığı bilgisi de bize ulaştı. Daha sonra Savcı nezaretinde otelin önünden getirilen araçlarımıza binerek zorlukla hastaneden ayrıldık. Otelde bulunduğumuz süre içinde gece saat 2.00 sularına kadar aralıklarla kurşun sesleri devam etti. Bu arada otel de sık sık taranıyordu. Bulunduğumuz otelin telefonları kesildiğinden, bitişik otele geçerek Ankara ile, kurşun yağmuru altında ve masaları siper alarak telefon bağlantısı kurabildik. Genel Sekreterimiz Akın BİRDAL, Gazeteci Mustafa EKMEKÇİ'ye, bizzat kurşun seslerini de dinleterek durumu anlattı ve toplantı halinde bulunan kabineye iletmesini istedi.

Ertesi günün sabahı, yabancı gazetecilerle birlikte Cizre'den ayrıldık. Yol boyunca sürekli kimlik yoklamaları ve aramalarla karşılaştık. Ancak Nusaybin girişinde karşılaştığımız olayı kamuoyunun bilgisine sunmayı bir görev kabul ediyorum. Nusaybin girişinde araçlarımız, ellerinde makinalı tüfekler bulunan trafik polisleri, resmi ve sivil polisler ve özel timlerden oluşan bir grup tarafından durduruldu. Şoförden İnsan Hakları Heyeti olduğumuzu öğrenen özel timlerin ilk lafı, "inin bakalım şerefsizler" oldu. Aşağı indirildikten sonra bir çok hakarete maruz kaldık. Bayan olan İzmir Şubesi Başkanına, "utanmıyor musun, ne işin var burada?" türü hakaretlerde bulunuldu. Çantalarımız yol kenarındaki tarlalara fırlatıldı. Olaya tepki göstermemiz ve sert tartışmalar sonucu, -bu sırada Nusaybin'den de sürekli silah sesleri geliyordu- bize, "hadi, siz de oraya gidin" tehditleriyle geçiş izni verildi.

Diyarbakır'a döndüğümüzde, hastanede bulunan yaralıları ziyaret etmek üzere bir grup arkadaşımız orada kaldı, biz geri döndük. İstanbul'a vardığımızda basında gördüğümüz haberler, bizleri tam anlamıyla şok etti. Orada, TRT dahil tüm basın organları olayları tüm çıplaklığıyla gördüler. Ancak olayların gazetelere ve TV'lere yansıyan hali, tam anlamıyla olaylarla bağdaşmayan bir durum gösteriyor. Bu anlamda, olayları objektif bir biçimde kamuoyuna yansıtmak, insan hakları savunucuları olarak bizim açımızdan vazgeçilmez bir görevdir. Herhangi bir yerde sadece 2911 sayılı yasanın ihlali olarak değerlendirilebilecek olayların bedeli, bölgede kurşun ve ölüm olmuştur. Bu basın toplantısını yapmamızın temel amacı da gerçekleri kamuoyuna aktarmaktır."

KANAR'dan sonra gözlemlerini aktarmak üzere sözalan sanatçı Ferhat TUNÇ ta, genel olarak gelişmeleri Ercan KANAR'ın aktardığını belirterek, birkaç noktayı açıklığa kavuşturmak istediğini söyledi. TUNÇ, İHD Genel Sekreteri Akın BİRDAL'la konuşan 70-80 yaşlarında bir ihtiyarın, "Biz kardeşçe, birlikte yaşamak istiyoruz. Bize terörist diyorlar. Benim yüzüme bakın, bende terörist tipi var mı? Bir de gidip biraz ilerde bekleyen timlere bakın. Asıl terörist onlardır. Onlarda insanlık yok, onlar müslüman değiller. Hükümet eğer demokrasi diyorsa, bu adamları buradan çeksin. Eğer bizi yöneteceklerse insan gibi yönetsinler, biz eşitlik ve özgürlük istiyoruz." sözlerine bizzat tanık olduğunu; ayrıca yanına yaklaşan bir gencin, kendisine, "Eğer kardeşlik diyorlarsa, bize eşit haklar tanısınlar, kardeşlik böyle gerçekleşir." dediğini belirtti. Kendisinin, bir özel tim görevlisine yönelttiği "Bu insanlar barışçıl bir biçimde Newroz kutlaması yapacaklardı, neden ateş ettiniz?" sorusuna, aynı görevlinin, "Siz bunları bilmezsiniz, pankart açmamışlardı, ama açacaklardı", başka bir tim görevlisinin de, "Biz emirleri uyguluyoruz, bu iş Ankara'da çözülür" cevabını verdiğini belirtti. Bu cevaplarla, devletin, Kürt halkını bir bütün olarak potansiyel suçlu olarak gördüğünün bir kez daha açığa çıktığını vurguladı. Ayrıca gün boyunca 4-5 helikopterin, sürekli Cudi ve Kurtuluş Mahalleleri üzerine pike yaptıklarını ve bu mahalleleri bombaladıklarını bizzat gördüğünü de belirtti.

Heyette yer alan Ayşe ZARAKOLU'da yaralıların hastanede çekilmiş fotoğraflarını göstererek, polisin vurduğu insanları terörist olarak nitelediğini, oysa gerçekte kadın, yaşlı, çocuk ayrımı yapılmadan savunmasız insanların tarandığını bu fotoğrafların kanıtladığını, olaylar sırasında 4 çocuğun öldüğünü tespit ettiklerini vurguladı. Basın toplantısı sırasında, heyetin kaldığı otelin odalarından topladıkları mermi çekirdeklerini de gösteren konuşmacılar, Olağanüstü Hal'in, Koruculuk Sistemi'nin kaldırılmasını, Özel Tim'in bölgeden çekilmesini acil talep olarak açıkladılar. Ayrıca Ferhat TUNÇ tüm sanatçı, yazar ve çizerlere duyarlı davranmaları konusunda bir çağrıda bulundu. İHD yöneticileri; yaşanan böylesi olaylarda tanıklığın çok önemli olduğunu, bölge halkı için bunun acil bir ihtiyaç olduğunu ve en kısa zamanda oluşturulacak yeni bir heyetin bölgeye gönderileceğini vurguladılar.

Basın toplantısına katılan Memur Sendikaları da yaptıkları bir basın açıklamasıyla olayları protesto ettiler.

Yine İHD İstanbul Şubesi'nde, 30 Mart-3 Nisan tarihleri arasında Diyarbakır, Van, Cizre, Şırnak ve Nusaybin'de incelemeler yapan, İHD Genel Sekreter Yardımcısı Yusuf ALATAŞ, Balıkesir Şube Başkanı Mehmet EKER, Konya Yk. Üyeleri Kazım BOZDOĞAN ve Mehmet Seyit YÜKSEL, İstanbul Şube Yk. Üyesi İzzet ERAY, ÇHD Ankara Şubesi Yk. Üyesi Sait KIRAN, ÇHD İstanbul Şubesi Yk. Üyeleri Kamil KİRMAN ve İbrahim İNCE, Kadıköy Halkevi Yk. Üyesi Av. Serap KAYA ve Newroz Dergisi Muhabiri Hüseyin ALATAŞ'tan oluşan ikinci heyetin, bizzat olayları yaşayanların ağızlarından anlatımlarından da yararlanılarak hazırladıkları rapor basına verildi.

Heyet özellikle Nusaybin'de 22 Mart günü Cizre ve

Şırnak'ta bulunan yakınlarını ziyaret etmek üzere Kaymakam'dan araç isteyen, ancak kendilerine araç tahsis edilmediği için yürüyüşe geçen kitlenin panzerlerle tarandığını, daha sonra köprünün üzerinde oturan kitlenin, üzerlerine doğru gelen panzerlerin altında ezilmemek için, can havliyle, Çağçağ Köprüsü'nden suya atladıklarını ve suda da taranan insanların cesetlerinin bir kısmının Suriye sınırında tellere takılı olarak bulunduğunu, ayrıca bir çok insanın da panzerlerin altında ezilerek yaralandığını veya öldüğünü , bizzat Belediye Başkanı'nın ifade ettiğini bildirdiler.Bunun yanında yaralıları toplamakla görevli zabıta memurlarının, yaralıların tedavi edilmek üzere toplanmasının özellikle özel timler tarafından engellendiğini, bu yüzden ölü sayısının bu oranda yüksek olduğunu ifade ettiklerini belirttiler.

Şırnak'ta yaptıkları incelemelerde ise, şehrin adeta harabolduğunu, tüm sivil yerleşim birimlerinin kurşun ve roket atışları sonucu kullanılamaz durumda olduğunu, ancak, Vilayet Binası ve Askerlik Şubesi'nde tek bir kurşun izinin bile bulunmamasının ilginç olduğunu belirtiyorlar. Ayrıca sokaklarda bir çok kamyonun parçalandığını gördüklerini, bunun da, insanlar tarafından, 23 Mart gecesi, uçaklar tarafından yapılan bombalamalar sonucu olduğunu öğrendiklerini söylüyorlar.

Şırnak'ta, gözaltına alındıktan üç gün sonra. "intihar etti" denilerek cesedi ailesine teslim edilen ..... yaşındaki Bişenk ANIK adlı kız çocuğunun öyküsü ise oldukça ilginç. Annesi Sabriye ANIK bu "serüveni şöyle anlatıyor:

"Kızım bir çiçek gibiydi. 24 Mart gecesi, ellerinde bir listeyle, Hasan adlı bir polis ve 3 özel tim gelip kızımı evden aldılar. 28 Mart'ta ise eve telefon ederek, kızımın intihar ettiğini, gelip cesedini almamızı istediler. Dedesi hastaneye gittiğinde kızımın parmaklarının arasının yarıldığını, vucudunun her tarafında sigara yanıkları bulunduğunu, ayakları ve baldırlarının morardığını, kafasının arkasından aldığı kurşun yarası sonucu gözlerinin ve beyninin çıktığını görmüş. Bize kızımızın intihar ettiğini söylediler. Nasıl diye sorduğumuzda, ayakkabı bağlarının bile alındığı yerde, bir polisin tüfeğini unuttuğunu, onun da tüfeği alarak kafasına arkadan ateş ettiğini söylediler. Bir insan nasıl arkadan tüfeği kafasına dayayıp ateş edebilir? Bu olur mu? Devlet yetkilileri bizimle alay ediyorlar, göz göre göre çocuklarımızı öldürüyorlar. Parmak aralarını da mı kendisi yardı, ayaklarını da mı kendisi morarttı, yüzlerce sigara yanığını da mı kendisi yaptı? Bunlar mümkün mü? Tabii ki değil, Savcı'ya da sordum. O da intihar ettiğine inanmadığını söyledi. Otopsi yapılmadı. 'Gözaltında intihar ettiğine'dair üç tanıklı düzmece bir tutanak tutmuşlar. Kızımla birlikte gözaltına alınan Perihan ERENER adlı öğrenci arkadaşı, Diyarbakır'a götürülmüştü. Serbest bırakıldı. Şu anda burada, ama korktuğu için kimseyle görüşmüyor. O da çok kötü işkence görmüş, ölümden dönmüş. Onun da durumu kötü, konuşabilecek durumda değil."

Heyet, Şırnak'ta büyük bir göçün başladığını, gözlemleri sonucu tamamen tek taraflı bir yaylım ateşinin ve sindirme operasyonunun yapıldığını, gerek yöreden topladıkları mermi ve roketlerin MKE damgalı olması ve gerekse üç gün süren çatışmalar sonucunda güvenlik görevlilerinden tek bir yaralı veya ölünün olmamasının da bu tespitin doğruluğunu kanıtladığını vurguluyorlar.

Heyetin Van'da yaptığı gözlemlerde, İHD Van Şube Başkanı Yavuz BİNBAY'ın Emniyet Müdürü ile görüşmeye gittiği sırada, bir özel tim görevlisi tarafından 'bu Yavuz BİNBAY'dır vurun' yollu hedef göstermesiyle 50-60 polisin saldırısına uğradığını, Emniyet Müdürü'nün bizzat olaylara müdahale ederek BİNBAY'ı ölümden kurtardığını, BİNBAY'ın çok ağır bir biçimde yaralı olarak hastanede yattığı sırada, taburcu edilmesi için hastane görevlilerine baskı yapıldığını, evlerine 'Yavuz'u öldürecektik, Emniyet Müdürü'ne dua edin' yollu tehditler geldiğini, bizzat BİNBAY'ın eşinin anlatımlarından tesbit ettiğini açıkladı. Van'da olayların bir askerin yanına aldığı bir kaç çocuğa binalara saldırmaları ve slogan atmaları konusunda baskı yapması sonucu bir provokasyonla başladığını tespit ediyorlar.

Öte yandan bölgede yaptığı incelemeleri bir rapor halinde Genel Başkan'ı Erdal İNÖNÜ'ye sunan SHP Şırnak Milletvekili Mahmut ALINAK, raporunda gözlemlerini aktardıktan sonra raporunun "Sonuç ve Kanaat" bölümünde şu görüşlere yer veriyor:

"1- PKK, Nevroz kutlamalarından birkaç gün önce halkı savaşa çağıran bildiriler yayınlamıştır. Güvenlik güçleri, PKK'yı ve bu bildirileri savunmasız halka karşı silahlı saldırı gerekçesi olarak kullanmıştır.

2- Nevroz kutlamalarında Şırnak, Cizre ve Nusaybin'de bir tek güvenlik mensubu, ya da PKK'lı yaşamını yitirmemiştir.

3- Resmi yetkililerce PKK ve güvenlik güçleri arasında meydana geldiği söylenen çatışmalarda da herhangi bir can kaybı yoktur.

4- Ev ve işyerleri güvenlik güçlerince tahrip edilmiş ve yüzmilyonlarca liralık zarara uğratılmıştır.

5- Yaklaşık altmış kişiyi silahla öldürenler güvenlik güçleridir.

6- Basın mensubu İzzet KEZER'i öldürenler de güvenlik güçleridir.

7- Otorite, hükümette değil, asker, polis ve timdedir. Örneğin bir Vali Tugay Komutanı'na telefon açmaya bile cesaret edemez durumdadır.

Bunun yanında, Ziya HALİS (Genel Sayman), Ercan KARAKAŞ (Genel Sekreter Yardımcısı), Mustafa GAZALCI (Merkez Yürütme Kurulu Üyesi) ve Mustafa YILMAZ (Malatya Milletvekili)'dan oluşan SHP heyetinin raporunun "Çözüm Önerileri-Siyasal, Etnik ve Kültürel Öneriler ve Olaylar Sonrası Acil Önlemler" başlıklı bölümlerinde açıklanan görüşler ise şöyle:

- Genel af çıkarılmalıdır.

- Kürt sorunu konusunda şiddete başvurmaksızın her türlü çözüm önerisini savunan siyasi partilerin kurulması için gerekli Anayasal ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- Olağanüstü Hal yönetimine, bölge valiliğine ve koruculuk uygulamasına son verilmelidir.

- İsim verme özgürlüğünü engelleyen yasalar kaldırılmalı, adları değiştirilen köy ve mezralara eski adları verilmelidir.

- Kürt dil ve kültür enstitülerinin kurulmasına olanak

veren yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- Kürtçenin öğretilmesi ve geliştirilmesi yolundaki tüm yasal engeller kaldırılmalıdır.
- "Propaganda suçu" kaldırılmalıdır.
- Basın ve yayın organları temsilcilerinin bölgeden haber verme özgürlüklerine ve bölge halkının haber alma özgürlüklerini kısıtlayan idari engellemelere son verilmelidir.
- Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarını ilgilendiren alanlardaki "Fezleke tacizlerini" TBMM bir ilke kararı ile geri çevirmelidir.
- GAP TV'sinde ve Radyo İstasyonlarında Kürtçe programlar yayınlanmalıdır.
- Faili meçhul cinayetler, aydınlığa kavuşturulmalıdır.
- Yerel katılımı ve demokrasiyi artıracak bölge yönetimleri gibi merkezi yönetimin bazı görevlerini üstlenecek yeni idari yapılar oluşturmalıdır.
- Ölenlerin, yaralananların, gözaltına alınanların tam listesi çıkarılmalı, ölen ve yaralananların yakınlarına para yardımıyapılmalıdır.
- Ev, işyeri, araçların zarar, ziyan tespiti yapılmalı, bu kayıplar hükümetçe giderilmelidir.
- Olaylarda, hukuk dışı davranışlarda bulunan, işkence yapan, tüm, resmi görevliler hakkında adli ve idari soruşturmalar derhal başlatılmalı ve bu yöneticiler bölgedeki görevlerinden uzaklaştırılmalı."

İnceleme Heyetleri tarafından isimleri tespit edilebilen ölü ve yaralılar şunlar:

ŞIRNAK İLİ'NDE ÖLDÜRÜLENLER;

H .....(5), Zeynep UYSAL (55), E. A. (16), Halil BAYSAL (32), Halil DEĞER (27), N. A. (17), Hediye SAĞİÇ (65),Ramazan BAYAR (80),Nezir SEZEK (24),Belkıs YUMAK (18), Abdullah SİDAR (35), Hazar ÖZDEN (40), Bülent ZEYREK (20), Birsen ÖZCAN (19), Ömer DAYAN (55), Hacer SAN (19), Hasan CAVLAK, M. G. (9), Yelda YUMAK, E. T. (15), Kadriye KAKUNÇ, Halil BAYKAN, Bahıl AKIN, Hediye SAĞINÇ, Nafiye İLMEZ, A. Latif SİDAR, Safiye YILMAZ, Hadi BAHADIR, Nur UYSAL (25), B. A. (16)

ŞIRNAK İLİ'NDE YARALANANLAR;

Asiye TURAN (18), Tayibet ÜSTÜN, A. E. (13), L.K. (14), H.K. (10), B.Y. (5), Ali ÖNGEN (18), Abdülaziz (BARAN), Rauf ZEYREK (23), A. Z. (13), Zehra TUNÇ, Salih BENZER, Abudllah YEMEZ, F. Z. (5), Emine ZEYREK (35), Mehmet ŞİRİN (23), Abdullah SARAP, Muzaffer BALIK (31), Z. Ü. (14), H. K. (12), Leyla AKICI, M. B. (12), Serdar KONUK, Reşit BAYAR (35), Fatma KAYAK, Zeynep DURMAZ (50), Cehver SARAN (23), Abdullah SARAN (25), Ahmet EKİNCİ (40), Ayşe EKİNCİ (35), Ahmet UĞUR, Keser TUNÇ, Hüsnü ÜLGER, Emin ÖZCAN, Halit UĞRAK, Abdullah BUSAT, Ali GEÇEN, Besna AKIL, Ramazan ACUN, Pireze BARKIN, Mesut AKIL, Ahmet KAYDI, Ömer ORAT, Fatım YUMAK, Ahmet BULUT (40), M. S. B. (15), Ahmet İLKEGE, Fatma SEVİN, Lokman SEVİN, Ferit SEVİN, Ali SEREN, Abdullah SUİÇEN, Mehmet AKIL, Zeynep BİLGİ, Piruze GÜNGÖR, Rabia ....., Selahattin AKDOĞAN, Fatma ÜSTÜN, M. Şirin BAYAR, Şeyhmuz KABUL (33), Şerif YALIN, Hüseyin DENLİ, Abdullah BAYSAL, Hamza ATAK, Ömer AKÇA, Hazan ÖZDEN, Halime ÖLÜSTÜK, Birsen AKKUŞ, Hezar TUNÇ, Zehra TEKE (25), Hasan KILIÇ, Meral BAYAR, Ali ÜLGER, Osman ÖZCAN, Cahit SARAN, Süleyman YUMAK, Hasan CAVLAK, Yusuf UĞUR (SHP İl Başkanı), Ş. G. (6), A. A. (15), Peyruz SUNAR (20), Sunay SEVİM (20), F. S. (14), Ahmet SEVİM (23), S. S. (9), Ali SEVİM (43), M.S B. (16).

NUSAYBİN İLÇESİ'NDEÖLDÜRÜLENLER;

Halil BABEK (70), Ahmet KAYA (61), Ahmet KAYA (38), Mahmut ÇİFTÇİ (28), A. Baki GÜNDÜZ (27), Şerif AKGÜÇ (28), H. A. (16), Osman DUMAN (52), Halil BULUT, Hüseyin BİLAT, Aliye ER, Abdullah AFŞİN (52), Abdullah ....., Fevzi YÜREK, Hediye AYTUN (20), A. Kerim KAYA, Abdullah ATEŞÇİ, Hasan ÇELİK (30).

NUSAYBİN İLÇESİ'NDE YARALANANLAR;

Şemse ÖZER (18), Zeki YÜCE (30), Emin KAYA (30), Hediye HARMAN (30), Ayten DOĞAN (19), Hasan ÇETİN (37), Hediye BAŞAR (45), İbrahim ERGÜL (56), Rabia SİNEGÜL (24), Semire ACAR (27), M. Sait ZAN (52), A. Kerim BİLGİÇ (24), T. K. (15), Hanım AYDIN (56), S. T. (13), Şükrü BALTA (32), Songül YILMAZ (20), Mahmut ÇETİN (25), Ş. Y. (15), Ahmet ÖZTÜRK (30), Nurettin ÇINAR (40), Behiye AKPINAR (35), Galip ALKAN (25), Adile AŞÇI (35), Hamdiye ALMAN (20), Rabia KAPLAN (27), A. G. (15), A. T. (5), Celal ORAK (25), Fahriye KORGÜL (47), Hamit AKKAYA (30), B. Y. (17), Sema ACAR (25), Abdullah ATEŞİN (53), Eyüp AKTAŞ (33), O. O. (15), H. A. (12), Ş. Ç. (11), B. Y. (15), Mevlüt GÜLER (28), Cemal UÇAR (22), Eyüp YAVUZ (37), Vesik TURAN (30), Mehmet ZİNCİR (27), Hamza ANTER, K. D. (14), Eyüp KELEŞ, M. YILDIRIM, Aliye AR (45), Şükrüye ACAR (20), Vedat KEÇEN, Tirki CENGİZ, Şeyhmuz ÇETİN (19).

CİZRE İLÇE'SİNDE ÖLDÜRÜLENLER;

Lokman ERZEN, Yusuf ERGİN, Ali BOZKURT, Hacı ERTEN, Ramazan GOZİKİ, Hüseyin ERTENE, Hüseyin SÖNMEZ, N. C. (14), İzzet KEZER (Sabah Gazetesi Muhabiri).

CİZRE İLÇESİ'NDE YARALANANLAR;

Kasım BAŞKURT, M. Edip GÜÇLÜ, Salih ÖZDEN, Resul SAN, Ahmet GÜLER, İbrahim TÜRK, Fatma ŞİMŞEK, Ayşe ZİNAY, Ömer GÖK, Haşir ÖZDEN, Mehmet AKIL, Hamza ATAK, Abdullah ÇİFTBASAN, Ahmet KAYDI, Ahmet EKİNCİ, Hezar ÖZDEN, A. Latif BARAN, A. Hakim KESKİN, Eyüp CİLASUN, Mehmet SAPAN, Salih GÖKER, Asiye TURAN, İbrahim TOPRAK, Abdullah SARGIN, Ahmet BİLİS, S. İ. (12), Muhyettin CENGİZ (32), Ahmet İNAN, Fayrusa EKİNCİ, Reşit SAN, Ahmet FİDAN, Sahile TOPRAK, Raniye DENKTAŞ, Bahiye ERSABAY, Cemile MUHLESET, H. O. (15), K. K. (17), Abdullah POLAT (33), Şerif YALIM (25), L. Ç. (10).

KÜRT SORUNU AVRUPA PARLAMENTOSU'NDA

S. Can / Strasburg

Avrupa Parlamentosu, Mart ayının ikinci haftasında Irak Kürdistanı halkımızın durumunu gündemine alıp görüştü.

PSKT Genel Sekreteri Kemal Burkay, KOMKAR Başkanı Ebu-

bekir Saydam ve Uluslararası Kürdistan İnsan Hakları Derneği Temsilcisi Sertaç Bucak'tan oluşan üç kişilik bir heyet, Parlamento Yeşiller grubunun çağrılısı olarak Strasburg'a geldiler ve 10-13 Mart tarihleri arasında çeşitli grupların temsilcileri, Türkiye-Avrupa Parlamentosu Karma Komisyonu ile Politik Komisyon'un başkan ve üyelerini kapsayan yoğun görüşmeler yaptılar.

Kemal Burkay 12 Mart'ta Yeşiller'in grup toplantısında yaptığı konuşmada Irak Kürdistanı'ndaki ağır koşullara değinerek Kürt halkına yapılması gereken acil hümaniter yardımın ve aynı zamanda politik desteğin önemini vurguladı. Burkay, bunun yanısıra Türkiye Kürdistanı'ndaki duruma ilişkin bilgi verdi ve yeni hükümetin demokratikleşme politikasında samimi olmadığını, Kürtlere karşı oyalama politikası izlediğini dile getirdi ve şöyle dedi:

"Hükümet, Kürdistan'da İnsan haklarını askıya almış olan olağanüstü hal rejimini, Kürtleri birbirine kırdırmak demek olan Köy Koruculuğu sistemini sürdürüyor. Kürt Partilerine özgürlük tanımayı düşünmüyor. Federal bir çözümün özgürce tartışılmasına bile izin vermiyor. Kürt dilinin eğitim alanında, radyo ve televizyonda, resmi işlemlerde kullanılması bugün de yasaktır. Basın üzerindeki baskılar ise devam etmekte."

Terörün durmasının gerçekçi ve adil bir çözüme yönelmekle mümkün olduğunu belirten Burkay, yeni hükümetin de çözümü hala baskı yöntemlerinde gören militarist ve şoven güçlerin dümen suyuna girdiğini belirtti ve şöyle dedi: "Militarist çevreler Kürt halkını açık açık kırımla tehdit ediyorlar. Durum oldukça gergindir."

Bu arada yurt dışında bulunan ve Mitterand, Major gibi batılı liderlerle görüşmeler yapan KDP-Irak lideri Mesut Barzani de, çağrılı olarak, bir heyetle birlikte Strasburg'a geldi. Barzani, 12 Mart günü Avrupa Parlamentosu'nun Politik Komisyonu önünde bir konuşma yaptı ve soruları cevaplandırdı.

Kürtçe olarak yapılan ve anında diğer dillere çevrilen konuşmasında Barzani Irak Kürdistanı'ndaki durumla ilgili olarak özetle bilgi verdi. Şu anda 300 bin kişinin hala mülteci durumunda olduğunu, 350 bin memur ve hizmetlinin, Irak'ın süregelen boykotu ve kuşatması yüzünden maaş alamadığını; 2000 okulun öğrenim ya-

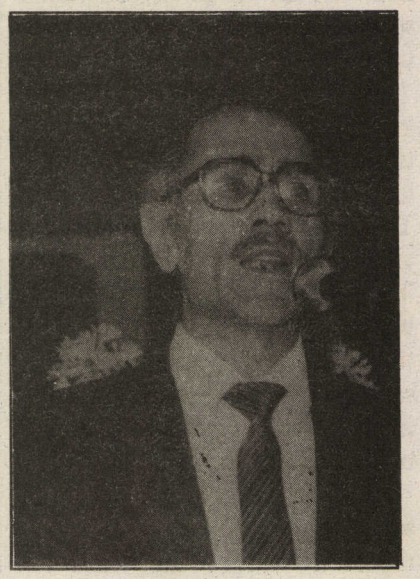

pamadığını, Erbil Üniversitesi'nde kaynaksızlık yüzünden öğrenimin durduğunu, ilaç ve yiyecek sıkıntısının büyük, barınma koşul-

www.serwakurd.org

larının çok ağır olduğunu anlattı ve şöyle dedi:

"Biz halkımızın kendi gücüne dayanmak istiyoruz. Kürt halkı tembel değil ve topraklarımız da zengindir. Ama istikrara, politik ve teknik desteğe ihtiyacımız var."

Barzani, Bağdat hükümetinin Irak Kürdistanı'nın yüzde 30'unu otonom bölgenin sınırları dışında bırakmaya çalıştığını, demokrasiye karşı çıktığını ve Kürdistan'daki seçimleri sabote etmek istediğini söyledi. Bir soru üzerine, Cephe örgütleri arasında temel konularda birlik olduğunu, görüş ayrılıklarının ise birliği bozacak derecede olmadığını dile getirdi. Türkiye'deki Kürt sorunuyla ilgili olarak da, "Türkiye'deki Kürt halkıyla bir tek ulus oluşturuyoruz. Onların haklarına kavuşmasını istiyoruz," dedi.

Mesut Barzani liderliğindeki heyet, Kürt sorununun görüşülmesi sırasında Parlamento Genel Kurulu'nun toplantısına konuk olarak katıldı ve meclis başkanınca resmen takdim edildi. Barzani, daha sonra, resmi çağrılı olduğu Almanya'ya geçti.

Avrupa Parlamentosu 13 Mart günü aldığı kararda Saddam yönetiminin Kürdistan'a karşı uyguladığı kuşatmayı mahkum etti, Türkiye'yi hava bombardımanları yüzünden kınadı, Avrupa Topluluğuna acil yardım çağrısında bulundu, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün, Kürtlerin güvenliği ve insan haklarına ilişkin olarak daha etkili tedbirler alması için girişimde bulunulmasını karara bağladı.

Böylece, gerek Kürt liderlerin sözkonusu ziyaretleri, gerekse Avrupa Parlamentosu'nun aldığı kararlar, Kürtler açısından uluslararası planda birhayli önem taşımaktadır. ■

KEMAL BURKAY'IN AVUSTURYA GEZİSİ

Hêvidar / Viyana

22-27 Mart 1992 tarihlerinde, Avusturya'yı ziyaret eden PSKT Genel Sekreteri Kemal Burkay burada Devlet Bakanı Jankowitsch, Parlamento Başkanı Fischer, Dışişleri Bakanı Alois Mock, Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin Sosyalist Enternasyonal sorumlusu Schramek, Yeşiller grubu temsilcisi Bayan Grandits ve çeşitli kuruluşların yetkilileriyle görüştü.

Eylül 1991'de Bonn'da yapılan Kürdistan'la ilgili uluslararası Konferansa katılıp bir konuşma yapmış olan Dr. Jankowitsch, orada Kemal Burkay'la görüşmüş ve kendisini Avusturya'ya davet etmişti.

Bu ziyaretin özellikle Kürdistan'da Newroz dönemine rastlaması ve Türk devletinin yaptığı kitlesel kıyım nedeniyle dünyanın gözlerinin Kürdistan'a çevrilmesi, ona olan ilgiyi daha da arttırdı. Burkay görüşmeler sırasında Kürdistan'daki son durumla ilgili bilgi verdi. Yeni hükümetin de Kürt sorununu salt bir terör olayı gibi göstermeye çalıştığına ve eski şiddet politikasını sürdürdüğüne işaret ederek sorunun barışçı ve adil bir çözümü için Partisi'nin kısa ve uzun vadeli önerilerini dile getirdi.

Bu gezi sırasında Avusturya televizyonu Burkay'la yaptığı bir mülakatı yayınladı. Burkay, Kürt sorununun çözümü için Kürt halkının haklarının tanınmasının zorunlu olduğunu söyledi ve demokratik federasyon önerdi. Türkiye'nin Kürt halkına karşı NATO silahlarını kullandığını dile getiren Burkay, NATO'nun, Avrupa Konseyi'nin, AGİK sürecine taraf olan ülkelerin ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün konuyu gündemlerine alıp Türkiye'yi barışçı bir çözüm için adımlar atmaya zorlamalarını istedi.

Avusturya'nın önde gelen gazetelerinden Die Presse, 27 Mart'ta, Burkay'la yaptığı bir mülakatı yayınladı ve "Türk hükümetinin yaptığının Saddamınkinden farkı ne?" sözlerine yer verdi.

Burkay, 27 günü akşamı Viyana'daki çeşitli Kürt örgütlerinin temsilcileri bir sohbet toplantısı düzenleyerek ziyareti konusunda bilgi verdi, görüşmelerin olumlu ve verimli geçtiğini anlattı, çeşitli soruları cevaplandırdı.

Bu ziyareti izleyen günlerde Avusturya Hükümeti, sivil Kürt halkına karşı Türk güvenlik güçlerinin giriştiği şiddet eylemlerini ve katliamı gerekçe göstererek AGİK'in duruma el koymasını önerdi. Almanya'nın tutumundan sonra, bu en önemli dış tepkiydi.

HÜKÜMETİN ERZİNCAN DEPREMZEDELERİNE YARDIM KONUSUNDAKİ İKİ YÜZLÜLÜĞÜ

Fırat ŞAHİN

Merkezleri Almanya'da bulunan Medico International (Uluslararası İnsan Hakları ve İnsancıl Yardım Örgütü) ve KOMKAR (Kürdistan İşçi Dernekleri Federasyonu) tarafından Erzincan ve Tunceli-Pülümür'de depremden etkilenenlere yönelik olarak toplanan yardımlar, 1-10 Nisan tarihleri arasında bizzat bu kurumların yetkilileri tarafından dağıtıldı. Dağıtılan yardım malzemeleri temel gıda ve temizlik mqddelerinden oluşuyordu.

Özellikle her felakette olduğu gibi Erzincan Depremi'nde de, sağlanan yardım malzemelerinin dağıtımında bir çok olumsuzluğun yaşandığı kamuo-yuna yansıdı. Erzincan halkının ve o dönemde bölgede bulunan insanların, basına da yansıyan anlatımlarından, bölgeye yapılan yardımların Erzincan merkezinde toplandığı ve dağıtım sırasında insanlar arasında mezhep, parti, ulusal kimlik vb. konularda ayrımcılık yapıldığı açıklık kazanıyor.

Bu olasılıkları değerlendirdiklerini ve yaşanacak olumsuzların önüne geçebilmek için topladıkları malzemeleri bizzat dağıtmak amacıyla bölgeye geldiklerini belirten Medico İnternational ve KOMKAR yetkilileri, şu ana kadar hiç bir yardım malzemesinin ulaşmadığı Erzincan ve Tunceli-Pülümür yöresindeki dağ köylerine ulaşmayı başardılar. Altı gün içinde yaklaşık 30 kamyon dolusu temel gıda ve temizlik malzemesini bölgede bulunan 24 köye, kendi imkanlarıyla ulaştırdılar. Yardım malzemeleri; şeker, yağ, makarna, pirinç,çay, patates ve sabundan oluşuyordu. 24 köyde bulunan yaklaşık 700 aileye ulaştırılan malzemeler, köy muhtarlarına tutanak karşılığı teslim edildi ve eşit dağıtımı konusunda gözlemlerde bulunuldu.

Medico İnternational ve KOMKAR yetkilileri, yardımların dağıtıldığı bölgelerde hemen hemen tüm köylerdeki evlerin yıkıldığını, köylülere çadır verilmediğini, giyecek sıkıntısı çekildiğini, yoğun kış koşullarında bulunulmasına rağmen insanların muşambalar altında soğuktan korunmaya çalıştıklarını tespit ettiklerini bildirdiler.

Yardım malzemelerinin dağıtımı sırasında görüştüğümüz insanlar, havaların ısınmasıyla birlikte yörede büyük bir göç yaşanabileceğini, şu ana kadar birçok kez başvuruda bulunmalarına rağmen kendilerine herhangi bir yardımın ulaşmadığını belirtiyorlar. Yöredeki insanların görüşleri şöyle:

"Ali YEŞİLIRMAK (Erzincan'a bağlı 80 hanelik Avcılar (Kıstim) Köyü Muhtarı: Köyümüz depremde 8 ölü, onlarca yaralı verdi. Bize yalnızca birkaç çadır verildi. 3-4 aile, küçük bir Kızılay çadırında kalıyoruz. Birçok insan da muşambaların altında barınıyor. Yapılan yardımlar bize ulaşmıyor. Çeşitli siyasi parti ve diğer kuruluşlardan önce bize ulaşan Medico ve KOMKAR'a köy halkı adına teşekkür ediyorum.

Ali GÜNEŞ (30 hanelik Balaban-Sarıkaya Köyü Muhtarı): Depremde köyümüzün hemen hemen tüm evleri yıkıldı. Bizim köye ve bizim durumumuzda olan diğer dağ köylerine şu ana kadar hiç yardım gelmedi. İlk defa Medico ve KOMKAR bize ulaşıyor. Toplanan yardımlar Erzincan merkezine gidiyor. Birçok kez yetkililere başvurmamıza rağmen, bugüne kadar gelen yardımlardan yararlanamadık. Medico ve KOMKAR'a teşekkür ediyoruz.

Ali Rıza KARAGÖZ (40 hanelik Pınarlıkaya Köyü Muhtarı): Köyümüz dağ köyüdür. Buralardaki birçok köy de böyledir. Biz Üzümlü İlçesi'ne bağlıyız. Köyümüzde birçok ev yıkılmış durumda. Erzincan'a gelen yardımlardan yararlanmak amacıyla Üzümlü Kaymakamı Şentürk UZUN'a başvurduk, sonuçsuz kaldı. Daha sonra, Erzincan Valiliği'ne ve orada oluşturulan yardım komitesine başvurduk. Hiç olmazsa birkaç çadır verin dedik. Malesef o da sonuçsuz kaldı. Nereye ve kime başvuracağımızı artık bilemiyoruz. Köyümüzün insanları çaresizlik içindeler. Bize yardımlarıyla ulaşan Medico ve KOMKAR'a ve sesimizi duyurmamıza yardımcı olan sizlere çok teşekkür ederiz."

Gerek köy muhtarları ve gerekse köylüler devletin konut yardımı konusundaki sorularımıza, " Devlet şu an bize yardımda bulunmuyor. Bizlere konut vb. konularda yardımda bulunacağına inancımız kalmadı" cevabını verdiler.

Medico ve KOMKAR'ın kendi imkanlarıyla Erzincan ve Tunceli-Pülümür'de yardım ulaştırdığı köyler şunlar:

ERZİNCAN BÖLGESİNDEN; Balaban-Sarıkaya-30 hane, Pınarlıkaya-40 hane, Derebük-30 hane, Karacalar-30 hane, Bulanık-20 hane, Otlu-15 hane, Ocakbaşı-40 hane, Avcılar (Kıstim)-80 hane, Pelitli-25 hane, Çamlıca-40 hane, Büyükköy-20 hane, Altın Başak-20 hane, Süleymaniye-40 Hane, Büyükhandoğan-20 hane, Bağlar-25 hane, Sansa-15 hane, Elmalı-20 hane.

TUNCELİ-PÜLÜMÜR BÖLGESİNDEN; Küllü-20 hane, Yeniköy-30 hane, Üçdam-25 hane.

DERSÊN ZMANÊ KURDİ • BARAN

Kürtçe Dil Dersleri

XXII

ŞÊXÊN GIZANÊ

Lı hêla me, lı gundê Gızanê ocaxa şêxan heye. Şêxên Gızanê iro sê bra ne. Şêx İzzeddin, Şêx Tahır û Şêx Nûreddin.

Weki tê zanin, gundi şêxan wek merıvên bımbarek dıhesıbının. Dıçıne dest û lıngên wan, dıayên wan dıstının. Gora pır kesan şêx xwedi hêkmet ın. Lı ser hêkmetên şêxan gelek hıkyat tê gotın.

Şêxên Gızanê, bı nıjad, xwe dıgıhının Xalıd bin Welid. Gora hıkyatê, gava bapirê wan jı Erebistanê hatiye van doran lı hırçeki siyar bûye, dı dest da ji mina qamçi, marek hebûye. Wi, bı vi mari hırç dajotiye.

Nıfûzên wan gelek mezın e. Lı çarali Bıdlisê, Sêrtê û Mûşê bı hezaran mıridên wan hene. Hersê bran karên şêxtiyê dı nav xwe da parva kırıne.

Şêx İzeddin mezınê wan e. Ew bı karê ol mıjûl dıbe, hêkmetan nişan dıde.

Gora gotına gundiyan, Şêx İzeddin, rojeki zıvistanê çûye gundê Mılanê. Her der dı bın berfa stûr da bûye. Şêx jı xwediyê malê ra gotiye:

—Dılê mın temetêz û xıyaran dıxwaze!

Gundi şaş bûne. Jê ra gotıne:

—Ma efendi, zıvıstan e; nıha temetêz û xıyar tê ditın?

Şêx çavê xwe gırtiye, demeki usa sekıniye, paşê vegeriye wan gotiye:

—Bıçın, lı newala Kortan dareke gûzê ya mezın heye; lı koka wê bınêrin..

Newala ku şêx gotiye lı jêri gund bûye. Çend gundi derketıne, çûne newalê, lı dora gûza mezın gerine. Lê çı bıbinin: xıyar û temetêzên teze dı koka darê da dısekının!

Jı wê rojê şunda hêkmeta şêx dı nav gundan da belav bûye û navê wi gıhıştiye welatên dûr. Mıridên wi qat bı qat zêde bûne, lı derê wi cıvine. İro mala şêxan mina pêtaga mêşan dışuxule..

Gundiyên reben bêhay bûn ku lı bajaran her dem, dı rojên çılle da ji hêşinayi, xıyar û temetêz têne ditın. Ew lı welatên germ û lı camekanan dıbın û dı nav rojeki-du rojan da dıgıhijın sıfrê dewlemendan. Û wan ne dızani ku, rojeki berê naseki şêx jı Enqerê hatı bû û jê ra temetêz û xıyar ani bûn; wi ji gava hatı bû gund, ew lı ser rêya xwe dı koka gûzê da veşartı bûn...

Merıvên ku bo ditına şêx tên, tım bı xwe ra xelatek tının: karek an berxek, mih û bızın, merş û xaliçe, mast, rûn û penir, dan û sawar.. Hın kes ji pere dıdıne şêxan.

Berê mala şêxan du qat bû. Şêx İzeddin lı Qatê jorin rûdınışt. Merıvên şêx, berê, mêvan lı qatê jêrin dı odeyek freh da dıdan rûnıştandın. Û wan, mırid jı şêx ra çı aniye hin dıbûn û bı mikrofoneki dızi xeber dıdane şêx. Kingê mırid derkete hızûra şêx wi xal û xatır jê dıpırsi û tıştê ku aniye nav lê dıda û jê ra spas dıkır. Ango, mırid ku beroşek rûn aniye, şêx wıha dıgot:

—Tu xêr hati, fılan kes. Lê te çıma bo rûn zehmet kır! Xwedê qebûl ke û ji te û zar û zeçê te razi be..

Mırid hımber vê gotınê şaş dıbû û dıma. Gelo, şêx çawa dızani ku wi rûn aniye? Pıştre ji baweriya xwe pê dani ku ew xwedi hêkmet e, jı xeybê dızane..

Bı vi awayi, bımbarekiya şêx, her ku çû, dı nav mılet da fireh bû. Her usa ji, ew roj bı roj dewlemendtır bûn.

Her sê bran, bı vê qezenca mezın lı hêla Bıdlisê û Mûşê erdê freh kırin. Lı gundê Gızanê baxçeyek mezın serrast kırın. Dı orta bêxçe da qonaxeki modern û çarqati danin. Qatên wê freh ın, jı dûr va mina qesreki bılınd û freh xuya dıke.

Gundiyên reben dı avakırına bêxçe û qonaxê da, dı anina elatrikê da belaş, bı dıl û can xebıtin. Şêxan û hempayên wan dıgotın: "Ki dı karê şêxan da bıxebıte sewabek mezın hıldıde û dıçe bıhûştê!" Bona vê yekê, şêxan bo karkeriyê tu mesref ne kırın û serda ji, jı mıridan gelek pere komkırın.

Dı Gızanê da şêxan medrese vekırın. Dı vê medresê da qasi 70-80 suxte, ango feqi dıxwinın. Şêxan, bo xercên medresê jı gundan gele tıştên xwarınê, cıl, nıvin û perekomdıkın. Ewana bo medresê lı deşt û bajarên nêzik aş çêkırın û dan şuxulandın. Lê qezencên medresê, pırani dıkeve berika şêxan.

Dı medresê da şêx İzeddin ders dıde. Lê karên berhevkırına xelat û bêşên mıridan, idara aş û karxanên dın dı dest Şêx Tahır da ye. Ango ew lı karên abori dınêre..

Şêx Nûreddin lı mektebên tırkan û zaningehên frengan xwendiye. Ew bı çend zmanan dızane. Her usa ji, panzdeh sal e ku lı parlementoya Tırkiyê endam e. Çar salan da carê hılbıjartına parlementoyê çêdıbe û ew tım tê hılbıjartın. İro rayên gundiyan ji mina bêşeki şêxtiyê ye, wek mılkê wan e.

Rûmeta şêxan lı derê hukumetê ji gelek bılınd e. Gava memûrek mezın tê gund, lı wan dıbe mêvan. Mabeyna wan û hukumeta Tırk gelek xweş e. Çıma xweş ne be, mafê şêxan û ya hukumeta Tırk yek e, herduyan ji gelê Kurd kırıne bende û heyiyên wi dıdızın. Hukumet destê Kurdan gırê dıde, şêx ji çavê wan..

Lı karê şêxan yê derê hukumetê Şêx Nûreddin dınêre. Hın kesên hışyar, bo wi "nazırê şêxan yê dervayi" dıbêjın.

Şêx bo medresê têr genım, ard, sawar, rûn, penir û pez komdıkın. Lê feqi tım bırçi ne; zıkê wan têr nabe û pışta wan germ nabe. Par partiya Edlayi bo medresê qamyonek qumaş şand, lê ew ne gıhışte destê feqiyan! Şêxan ew lı der frotın û pere kırın berika xwe. Feqi nıha van tıştan fêm dıkın, lê nıkanın jı şêxan ra tışteki bêjın. Ger dengê xwe bıkın şêx wan dıkın der.

Pez û dewarên şêxan zehf e. Ew pezê xwe dı nav mıridan da belav dıkın. Her gundiyek çend pez û dewarê şêxan xwedi dike.. Disa ji çend salan berê, şêxan dest avêtın çiloyê gundiyan, ew jı wan gırtın. Gundi tırsin û dengê xwe ne kırın.

Wê salê gundiyek, dı cıwaniyê da çû heqiye xwe. Gelek pez û çend zevi jı jına wi ra ma. Şêx Tahır got ku jı wi ra "emrê ilahi" hatiyê, dıvê ew vê jınikê jı xwe ra bine û mılkê wê ji bıstine. Şêx Tahır usa kır û gundiyan deng ne kır.

Gundi hımber teda û kedxwariya şêxan deng nakın. Jı ber ku ew nezan ın, jı şêxan dıtırsın. Dıbêjın, heke em dıji şêx derkevın devê me xar dıbe, an belayek tê serê me.

Pır kesên nezan usa bawer dıkın ku şêx dıkanın nexweşan xweş bıkın. Lı pır ciyan gundi, nexweşan, dinan, jınên bê zaro dıbine ocaxa şêxan. Hın kes ji lıngê şêxan dışon û ava qırêj vedıxwın.

Lı gele ciyên Kurdıstanê hal û rewşa gundiyan usa ye. Lê ev nezani heya kingê bı vi awayi dıçe?

İro gelê Kurd dıji xırabiya axa û şêxan bı lez hışyar dıbe. Roj bı roj hejmara merıvên zana zêde dıbe. Xelk hin dıbe ku gotınên şêxan hemû vır û derew ın. Tu hêkmet dı wan da tune. Ew ji mina me merıv ın, lê aqlê xwe lı xırabiyê dıgerinın. Ew, gundiyên reben dıxapinın, heyiyên wan dıdızın û wan dı karê xwe da belaş dıdın şuxulandın.

Hêl	: *Taraf, yöre*	Dıa	: *Dua*
Ocax	: *Ocak, tekke*	Hêkmet	: *Hikmet*
Weki tê zanin	: *Bilindiği gibi*	Hıkyat	: *Hikâye*
Bımbarek	: *Mübarek*	Nıjad	: *Soy, ırk*
Hesıbandın	: *Varsaymak, öyle düşünmek*	Ereb	: *Arap*
		Erebistan	: *Arabistan*
Qamçi	: *Kamçı*	Zar û zêç	: *Çoluk - çocuk*
Nıfûs	: *Nüfus, etki*	Razi	: *Razı*
Mırid	: *Mürid*	Baweri pê anin	: *İnanmak*
Hersê	: *Her üç*	Xeyb	: *Gayip*
Ol	: *Din*	Qezenc	: *Kazanç*
Stûr	: *Kalın*	Serrast kırın	: *Kurmak, meydana getirmek*
Xıyar	: *Salatalık*	Modern	: *Modern*
Şaş bûn	: *Şaşırmak*	Kalorifer	: *Kalorifer*
Çav gırtın	: *Göz kapamak*	Elatrik	: *Elektrik*
Newal	: *Dere*	Roni kırın	: *Aydınlatmak*
Gûz	: *Ceviz*	Germ bûn	: *Isınmak*
Cıvin	: *Toplanmak*	Qesr	: *Kasr,saray*
Pêtag	: *Kovan*	Belaş	: *Beleş*
Pêtaga mêşan	: *Arı kovanı*	Bı dıl û can	: *Gönülden, fedakarlıkla*
Şuxul	: *İş, çalışma*	Hempa	: *Hempa, taraftar*
Bêhay	: *Habersiz*	Sewab	: *Sevap*
Çılle	: *Kışın en soğuk 40 günü, kış ortası*	Hıldan	: *Kaldırmak*
Camekan	: *Camekan, sera*	Bıhûşt	: *Cennet*
Nas	: *Tanış*	Serda ji	: *Üstelik*
Veşartın	: *Saklamak*	Medrese	: *Medrese*
Xelat	: *Armağan*	Suxte	: *Öğrenci*
Merş	: *Kilim*	Feqi	: *Medrese öğrencisi*
Dan	: *Dövme*	Xerc	: *Masraf*
Mêvan	: *Konuk*	Nıvin	: *Yatak*
Mikrofon	: *Mikrofon*	Berık	: *Cep*
Dızi	: *Gizli*	Bêş	: *Vergi*
Xeber dan	: *Haber vermek*	İdare	: *İdare*
Xal û xatır	: *Hal - hatır*	Karxane	: *İş yeri*
Nav lê dan	: *Adını vermek, adıyla çağırmak*	Abori	: *Ekonomik*
Beroş	: *Bakraç*	Şoreş	: *Devrim*
Wıha	: *Böyle*	Cêrıbandın	: *Denemek*
Xêr	: *Hayır*	Emrê ilahi	: *Kutlas emir*
Fılan	: *Filan,*	Jın jı xwe ra anin	: *Evlenmek (erkekler için)*
Qebûl	: *Kabul*	Teda	: *Zulüm, teda*
Şuxulandın	: *Çalıştırmak*	Ked	: *Emek*
Freng	: *Frenk*	Kedxwari	: *Sömürü*
Hılbıjartın	: *Seçim*	Dıji yeki derketın	: *Birine karşı çıkmak*
Rûmet	: *Saygınlık*	Nexweş	: *Hasta*
Memûr	: *Memur*	Xweş	: *İyi, hoş*
Mabeyn	: *Ara, ilişki*	Dın	: *Deli*
Maf	: *Çıkar*	Qırêj	: *Kirli*
Bende	: *Köle*	Xırabi	: *Kötülük*
Nazır	: *Bakan, vekil*	Hejmar	: *Sayı*
Nazırê dervayi	: *Dışişleri bakanı*	Vır û derew	: *Yalan*
Ard	: *Un*	Cıwan	: *Genç*
Edlayi	: *Adalet*	Xapandın	: *Aldatmak*
Parti	: *Parti*	Dawi	: *Son*
Qamyon	: *Kamyon*	Derewin	: *Yalancı*
Qumaş	: *Kumaş*	Tızırûg	: *Sülük*
Şandın	: *Göndermek*	Qırni	: *Kene*
Gıhıştın	: *Yetişmek, varmak*	Zewıcin	: *Evlenmek*
Deng kırın	: *Seslenmek, itiraz etmek*	Çûn heqiyê	: *Ölmek*
Belav kırın	: *Dağıtmak*		
Çılo	: *Meşe yaprağı*		

Rûnıştın: Oturmak

Dan rûnıştandın: oturtmak

Mêvan lı ser kursi rûnıştın.

Xwediyê malê mêvan lı ser kursi dan rûnıştandın.

Xwendın -dan xwendın

Elo dıxwine

Bavê Elo ew da xwendın.

Bawer kırın -baweri pê anin

Xelil merıvek teral e, bawer nakım ku xwe ra kareki bıbine.

—Tu bawer dıki, em ji rojeki wê bıgıhên azadiyê?

—Belê, mın baweriya xwe bı şoreşê aniye; rojeki şoreş wê çêbıbe û em ê azad bın.

Gundiyan baweriya xwe bı şêx danin; jı ber ku şêx ew xapandi bûn.

Serrast kırın

Gundi xebıtin û jı şêx ra baxçeyek serrast kırın.

Dı Oktobra mezın da, sala 1917'an lı Rusiya karker û gundiyan sazûmana kevnare û zordest hılweşandın û sazûmana xebatkaran serrast kırın.

Bı dıl û can

Dersdar jı zarokan ra dıgot:

—Zarno, bı dersa xwe mıjûl bıbın, bı dıl û can bıxebıtın; zanin we jı tariyê xılas dıke.

Lı welatên sosyalist karker û gundi bı dıl û can dıxebıtın. Jı ber ku pavlike ji yê wan ın, zevi ji. Lı wır patron û axa ne mane.

Jın jı xwe ra anin

Elo isal havini zewıci. Elo jınek jı xwe ra ani.

Dawi anin

Me sıbê da dest pê kır û heya êvarê dawiya kar ani. Emê dawiya zordestiyê ji bının.

Kanin ve xwestın yardımcı fiilleri

Hesen	dıxwaze	xwe ra cotek sol	bıkıre
Özne	*Y. fiil*	*tümleç*	*esas fiil*
Toxtor	dıkanın	nexweşan	xweş bıkın
Özne	*Y. fiil*	*tümleç*	*esas fiil*

Örnekler:

—Tu dıkani bersiva van pırsan bıdi?
—Belê ez dıkanım bıdım.
—Merıv dıkane jı çêm derbas bıbe?
—Na, av pır e.
—Tu dıkani du kilo tıri dı carê da bıxwi?
—Nızanım, mın ne cêrıbandiye.
Şahan dıxwaze jı xwe ra jinekê bine, lê qelen buha ye. Ez dıxwazım bıçım Stembolê.

Ödev:

I- Her iki yardımcı fiili kullanarak beşer cümle yapın.

II- Bersiva pırsên jêrin bıdın:

1- Lı gundê Gızanê çı heye?
2- Lı hêla we jı ocaxa şêxan heye?
3- Gundi şêxan çawa dıhesıbının?
4- Hûn jı baweriya xwe bı hêkmeta şêxan tının?
5- Şêxên Gızanê, bı nıjad xwe dıgıhının kê? Hûn çawa bawer dıkın, gotına wan rast e, yan derew e?
6- Gora hıkyatê, bapirê wan çawa hatiye Kurdıstanê?
7- Şêxên Gızanê çend bra ne? Mezinê wan kijan e û bı çı kari mıjûl dıbe?
8- Lı newala gundê Gızanê xıyar û temetêz kê veşarti bû?
9- Kê ew xıyar û temetêz jı şêx ra ani bû?
10- Lı zıvıstanê hêşinayi dı ku da dıbın?
11- Mıridên ku bona ditına şêxê xwe tên, jê ra çı tının?
12- Şêx çawa hin dıbû ku mırid jê ra çı xelat aniye? Dı saya çı da?
13- Şêx bı rasti jı xeybê dızanın?
14- Şêxên ku dewlemend bûn, çı kırın?
15- Qonaxa şêxan çawa ye? Çend qat e, çawa germ dıbe û bı çı tê roni kırın?
16- Çıma gundi dı avakırına qonaxê û bêxçe da belaş xebıtin?
17- Medresa şêxan da ki dıxwının?
18- Qezenca medresê çı dıbe?
19- Komkırına xelat û bêşên mıridan bı desti kijan brayî dıbû?
20- Şêx Nûreddin bı rayê kê tê hılbıjartın?
21- Şêx jı gundiyan ra yar ın, an neyar ın?
22- Çıma şêx û hukumet yekıti dıkın?
23- Pezê şêxan ki xwedi dıke?
24- Xewna şêx Tahır rast bû yan derew bû?
25- Çıma gundi jı şêxan dıtırsın?
26- Şêx aqlê xwe lı çı dıgerının?
28- Dawiya şêxan çawa wê bê?

(Sürecek)

BASINA KAMUOYUNA

Sayın Cumhurbaşkanı'nın, ABD gezisi öncesi kamuoyuna açıkladığı Kürtçe televizyon yayını yapılması ile ilgili beyanını olumlu karşılıyoruz. Ancak attığı bu adımın sahibi ve takipçisi olmasını bekliyoruz. Ayrıca diğer demokratik adımların da atılmasını istiyoruz.

Kürt realitesini tanıdığını kamuoyuna deklere eden Koalisyon Hükümeti'nin başı Sayın Demirel'i, realitenin gereklerinden olan bu öneriyi uygulamaya davet ediyoruz.

Hükümetin demokrasi konusunda samimi olup olmadığının en temel koşulu Kürt sorununda atacağı demokratik adımlara bağlıdır. Sayın Özal'ın bu önerisi ilk somut adım olmalı, bunu izleyecek diğer demokratik adımların atılması geciktirilmemelidir.

Gerekli demokratik adımlar atılmadığı takdirde, devletin halka şefkatle yaklaştığı sözlerine kimse inanmayacak, hükümetin Newroz olayında sergilediği katliamda olduğu gibi, şiddet dışında başka bir çözüme açık olmadığı anlaşılacaktır.

Kürt Hak ve Özgürlükler Vakfı Hazırlık Komisyonu olarak, atılacak her türlü demokratik adımın yanında olacağız. Hükümet Kürtçe yayın yapmasının yanında, özel televizyon şirketlerinin yararlanmakta olduğu haklardan Kürtlerin de yararlanması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdır.

Hükümet Kürtçe yayın yapılmasının önünde yasal engeller olduğunu belirterek bu sorunu askıya alacağına, bu engelleri kaldırmaya yönelik yasal düzenlemeleri gerçekleştirmelidir. Aksi takdirde hükümet, Koalisyon Protokolü ile önüne koymuş olduğu demokratikleşme iddiasından vazgeçmiş olacak ve inandırıcılığını yitirecektir.

KÜRT HAK VE ÖZGÜRLÜKLER VAKFI
HAZIRLIK KOMİSYONU

KLASİKLER ve BİZ

• *Doğa bizi yenmek isteyedursun biz onu sanatla yeniyoruz.*

R. Drèjani

İnsan yaşamı doğanın bir gerçekliği haline geldiğinden beri, doğa ve insan arasındaki egemenlik kavgası bir an bile durmamıştır. İnsanoğlu, yaşamının her evresinde doğayı çözümleme dürtüsüyle zihnini yormuş ve bu alanda sürekli yeni şeyler üretmiştir. Bu üretkenliğin belki de en insanca olanı sanat ürünlerinde ortaya çıkmıştır. Gerek sanat eserleri, gerekse de bilimsel araştırma ürünleri, insanın mücadele tarihinin yazılmasında önemli unsurlar olmuştur. Geriye görkemli bir mirasın bırakıldığı bu mücadele tarihi insanın insanlaşmasının tarihidir aynı zamanda.

Bu tarihsel mirastan demlenmek insanca bir yaşam sürmenin temel dayanağıdır. Çağımızda her alanda görülen akıl almaz gelişmeler onları izlemeyi zorlaştırmıştır. Kendi iradeleriyle ilerleme sağlayan toplumlar, baskı ve sömürü altındaki halkları tarihin gerisinde bırakmışlardır. Özgürlüğü yaşamak, onun sağlayacağı ilerleme olanaklarından faydalanmak, ezilen uluslar için yaşam sorunudur. Bu yaşamsal sorunu çözmenin yolu (önemli ölçüde) diğer halkların toplumsal mücadelelerini özümsemek, onu tüm boyutlarıyla kavramakla mümkündür.

Toplumbilimler kadar sanat da (özelde edebiyat) toplumsal gelişme yasalarını tanımlamakta bir araçtır. İnsanlık tarihinin yüzyıllar süren toplumsal mücadelesi salt kuru tarih kitaplarından öğrenilemez. Bazen, hatta çoğu kez bu tarihi sanatta–edebiyatta bulabiliriz. Burada ilkel topluluklardaki yaşamı, mağaralara işlenen resimler ve kullanılan çanak çömleklerin yapısıyla daha iyi kavradığımızı hatırlamakta yarar var. Buna benzer biçimde baskıcı otoriter dönemlere ilişkin bilgilerimizi o dönemin sanatçılarının ürünleriyle daha açık seçik anladığımızı da eklemek gerekir. Egemenler, resmi ideoloji çerçevesinde resmi tarihlerini yazabiliyorlardı. Namuslu bilim adamlarını bir an için unutursak, egemenler, tarihin hiçbir döneminde sanatçıları resmi ideolojinin esiri bilim adamlarına benzetemediler. Bu iki biçimde oluyordu. Ya namuslu sanatçılar gerçeğin kendilerine sunduğu olanaklarla ürün sunuyorlardı, ya da egemenlerin saflarında yer alan kimi sanatçılar kendilerini yaşamın gerçeğinden koparamıyor ve yazdıklarıyla toplumun devrimci değişimine bilinçsiz de olsa katkıda bulunuyorlardı. İkincisine örnek olarak Sovyet eleştirmen ZELİNSKİ şöyle diyor:

"Eski rejim altındaki gözlerin önündeki gerçeğe sadık kalmak isteyen gerçekçi yazar, çoğunlukla kendi siyasal inançlarıyla çelişkiye düşerdi. İnanmış birer monarşist olan BALZAC ve GOGOL aslında eserleriyle devrime hizmet etmekteydiler." Yine LENİN, "TOLSTOY Rus devriminin aynasıdır" derken kuşkusuz özel yaşamı gel–gitlerle dolu, dirilişi ruhani değerlerde arayan, yaşama gücü dahi kalmamış, kendini hastalığa ve ölüme terkeden bir bunaktan değil, onun dünya edebiyatının başyapıtları olan eserlerinin gücünden bahsediyordu. Buna benzer örnekleri çoğaltabiliriz.

İNSAN; bütün sanat çalışmalarının merkezindedir her zaman. Çünkü onun kendine özgü konusu; "Gerçeklikle insan arasındaki estetiksel ilişkidir." Bu estetiksel ilişkinin kusursuz biçimde yansıtılması sanat ürününün gücünü ortaya kor. Bu gücü ve kusursuzluğu tanımlamanın en güzel yolu klasikleri örneklemektir. Klasikler sanat ve insanlık tarihinin tükenmeyen eserleridir. İnsanlık bu eserlere her çağda aynı ihtiyacı duyduğundan, onu yüzyılların ötesine taşımıştır. Çağımızda da büyük bir zevkle okunan bu eserlerle, yalnız geçmiş yüzyılları anlamakta değil, aynı zamanda bugünü, insanın evrensel niteliklerini kavramak mümkündür.

Bunlar genel olarak yazıldığı tarihin gerçeğinden kendilerini soyutlamadan, tersine günün çelişkilerini, evrenin değişimini vurgulayan, diyalektik içinde devinen insanı ve insan ruhunu işleyen eserlerdir. Kısaca bugün de değerlerinden hiçbirşey yitirmemiş olmalarından ötürü bunlara klasik diyoruz.

Edebiyat klasikleri sanatın tüm özgün yanlarını içerirler. Evrensel ve ulusal değerleriyle sanatın gücü (çoğu kez) klasik eserlerle daha net görünümler kazanır. Çünkü romanı, şiiri, öyküleri ve oyunlarıyla bu eserler dolaysız biçimde insanı ön plana çıkarırlar. Özel konusu insanca değerler ve yaşamı anlatmaktır. Dili, dini, ırkı ne olursa olsun; insanın iç dünyasını, özlemlerini, içgüdüsel davranışlarını, hayvanca dışa vurumlarını yansıtırlar. Bu nedenle insanlık değerlerinin her geçen yüzyıl birikerek katlandığı bir zaman diliminde klasikleşmek, bu mirasa katkıyla ölçülen bir değerlendirmedir. Yazar, o gün kime hizmet ederse etsin, uzun vadede insanlığa hizmet eden eserleri klasikleşmiştir.

İnsanca değerleri savunmak ilk çağlardan bu yana erdemlilik sayılmıştır. Sanatçı bu erdemi eserinde yansıttığı sürece gelecek yüzyıllara taşınmıştır.

Siz, evet siz
Hiç kavrayabilir misiniz?
Niçin
bunca alay ve küfür sağanağı altında dingin,
bir tabağa koyup da ruhumu
gelecek yüzyılların şölenine sunduğumu?

VLADİMİR V. MAYAKOVSKİ

Ulusal kültürümüzün insanlığın evrensel değerleriyle bütünleşmesi, onun zenginleşmesine neden olacaktır. Bu zenginleşmeyi sağlayacak olan, zincirlerin kırılması, özgürlük yolunun açılması da, insanca değerlerin savunulmasından geçer. Bu değerlerle beslenmek aynı zamanda gelecek özgür toplumumuzun da yaşam garantisi olacaktır.

Bizler acaba bu insanlık hazinesine nasıl bakıyoruz? Yani klasikler bizim için ne anlam taşıyor? Onlardan yeterince yararlanabiliyor muyuz? Yoksa işin kolayına kaçıp BALZAC'tan, DOSTOYEVSKİ'den, SHEAKSPEAR'den söz etmeyi gereksiz "entellik" olarak mı değerlendiriyoruz? "Halkımız baskı ve zulümden inlerken sen bize Şekspir'den söz ediyorsun" ya da "Geç kardeşim ne anlar bizim millet Balzak'tan" Bu kuru ve basit bir mantıksal üründür. Kaba bir popülizmi yansıtır. Kendimizi bu anlayıştan kurtarmamız gerekiyor.

Kuşkusuz halkımız ulusal kurtuluş mücadelesinin yolunu Sheakspear'in trajedilerinde bulmayacak. Ama karışıklıktan kaçınmak gerek. Herbirinin kendi yöntem ve değerleri üzerinde düşünmek aydın insanımızın görevidir.

Halkımızın mücadele ateşini güçlendirecek olan öncü müfrezenin donanımlı ve ileri görüşlü olması gerekir. Yeterli birikimi olmadan kitlelerin örgütlenmesine yönelik çalışmalar yapan bireylerin verebileceği şeyler sınırlı olacaktır. Buna ek olarak, kurtuluş mücadelesinin ayaklanma ve iktidara geçmeyle sınırlı olmadığını bilmek ve devrimci görevleri bütünselliği içinde kavramanın önemini hatırlamak gerekir. Öncülük, ilk adımı atmak olarak algılanmamalı; öncülük, kitlelere barış ve özgürlük çiçeklerinin donanacağı günlere kadar önderlik olarak kavranmalı. Aksi durumda bir avuç barut olmaktan öteye gidilemez.

Evet dostlar, klasikleri okumamız gerekiyor. Yaşamı derinlikleriyle kavramak, toplumumuzdaki çelişkileri yakalamak, insanlar arasındaki ilişkileri ve insandaki ruhi değişmeleri–gelişmeleri çözümleyebilmek için daha fazla okumamız gerekiyor. Kendimizi bu anlamda ciddi biçimde sorgulamamızın zamanıdır.

Şimdi burada 1850'li yıllarda yazılmış bir klasik esere ilişkin tanımlamalar yapmağa çağışacağım. Sanırım bu, konunun önemini belirtmek açısından faydalı olacaktır.

OBLOMOV

OBLOMOV klasik bir eser, yazarı İVAN GONÇAROV'sa Rus edebiyatının usta kalemlerindendir.

Yazar büyük eserini 1857 yılında, bir aylık sürede tamamlamıştır. Roman, o dönemde Rusya'da bomba gibi patlamış, kısa sürede en çok okunan eserler arasına girmiştir. Rusya'yla sınırlı kalmamış, daha sonraki dönemde dünya edebiyatının başyapıtlarından biri olmuştur.

Oblomov'un en büyük özelliği, insanlığın belki de var olduğundan bu yana taşıdığı önemli bir hastalığı tanımlaması olmasıdır. Tembellik, bunama, atıl kalma amansız bir hastalıktır. İnsan kendini yaşamdan koparddığında ortaya çıkar. Yaşama gücü dahi kalmamış, hayatın dinamizminden kopmuş kişiliğin hastalığıdır. Bu yanıyla romanda kendimizden çok şeyler bulacağımızın göstergesidir. Klasik eserlerin o güzelim soğuk duşu burada da ortaya çıkar. Yazarın usta anlatımıyla hoşumuza giden yada yüzümüzü kızartan şeyler buluruz romanda.

Tarihin durdurulamaz akışı içerisinde vadesini doldurmuş toplumsal düzenler, düşünceler, iktisadi ilişkiler, yer yer kişilikler birer birer tarihin gerisinde kalmaya, giderek yaşamdan kaybolmaya başlarlar. İşte bu acımasız süreç başladığında eskiyen yapı tembelleşir, bunaklaşır, (yeni olanın) ayakbağı durumuna gelir.

Böylesi bir geçiş dönemini ustaca yorumu, estetik yanlarıyla aktardığı için klasikleşmiştir Oblomov... Gonçarov, çağının hastalığını anlatmıştır. Oblomov, eskimiş toplumsal düzen olarak feodalizmin, gelişen kapitalizme ayakbağı olduğu dönemin romanıdır. Eskimiş feodal ilişkilerin bir bir terkedildiği ve yeni dinamik bir çağın başladığı dönemde feodal bir toprak ağası olan İLYA OBLOMOV'un trajedisidir anlatılan.

Klasik eserler içerisinde ayrıcalıklı yeri olan bir eserdir. Mesela yazarı Gonçarov'dan daha ünlüdür kahramanımız Oblomov. Yine kişiliği ile kavramlaşan belki de tek roman kahramanıdır. Rus devrimci demokrat akımdan eleştirmen DOBROLİBOV "Bu kitapta önemli olan Oblomov değil Oblomovluktur" diyerek kitabın yaratacağı kavrama bir katkıda bulunmuştu. Oblomovluk kavramı bizim de dilimize yerleşmiş, ayrımsız her dilde aynı şeyi ifade etmiş, bu yanıyla evrensel boyut kazanmış eşsiz bir kavram olmuştur.

Yine Rus klasiklerinden bolca alıntılar yapmasıyla bilinen LENİN, döneminin önemli bir hastalığını ortaya koyarken bu kitaptan yararlanmış; "Rusya üç devrim geçirdi ama hala Oblomov'lar kaldı. Çünkü Oblomov'lar yalnız derebeyler, köylüler, aydınlar arasında değil; işçiler, komünistler arasında da vardır" demiştir.

Görüyoruz ki, romanın iki yönü var; birincisi anlattığı çağın toplumsal ilişkilerini ve insanını mükemmel biçimde anlatmaya ulaştığı edebi boyut, ikincisi Oblomovluk kavramıyla bugünün de kimi sorunlarını tanımlamasıyla ulaştığı felsefi boyut.

Bu anlamda Edebiyat Bilimcilerin olduğu kadar, Toplum Bilimcilerin, Felsefecilerin de ilgi ve araştırma alanı içindedir.

Bizim içinse okumaya doyamıyacağımız güzellikte ve dersler alınmasını gerektirecek kadar uyanık tutan eşsiz bir kitap.

Qıp û Rûvi • Şengalê Mûşi

Lı gundeki dawet hebû. Xelkê gund govend dıkışand, kêf û şayi dıkır. Lı ser sergoyê gund qıp û çuçıkên xwe dıçêriyan, erd vedıjandın. Rûviyek ji lı ser zınara hemberê gund, go lı bılûr û stranên govendê, der û dorê xwe temaşe dıkır.

Jı nışkava çavê rûvi bı qıpê û çûçıkên wê ket. Çav lı seri reqısin û bû qırçe qırça dırana. Wi lı dûr dıgeriya, xwedê qısmet nêz dabûyê.

Hêdika jı ciyê xwe rabû û bı xasûgi xwe gihande goyê gund. Qıpa reben hay jı tışteki tune bû. Bı xıştina piyê rûvi vecınıqi. Serê xwe bılınd kır ku neyarê mırişkan çındıka lı xwe dıxe û ber bı wê û çûçıkên wê tê. Hema dı ci da çok û qıdûm lê şkestın. Hê fırsenda revê nedibû, rûvi lı ber sekını û dest bı şalûsiya kır:

— Xwişka qıpê, roja te bı xêr!

Qıpê bê hemdi lê vegerand:

— Roja te ji xweş bırayê rûvi.

Rûviyê fêlbaz pışti çend şalûsiya jı qıpê ra got:

— Xwişka delal, iro lı gundê we dawet e. Jın û mêr dilanê dıgrın, zarokên gund dıreqısın. Dengê bılûrê kevıra dıheline. Dı rojek awa da dılê mın dest neda ku tu û çûçıkên xwe xemgin bımının!

Qıpê, spasên xwe pêşkêşi bırayê xwe yê dılziz dıke, lê jı alikiva ji dılê wê pıte pıte.

Rûvi dıvê:

— Xwişka qıpê, çıma em ji govendeki lê nexın! Dengê mın ji pır xweşe.

Em dırêj nekın. Qıp û rûvi ketın mılê hev, govend xweş kırın. Rûvi jı kêfa dıke zımanê xwe daqulpine. Goştê qıpê û çûçıkên hılufk tên ber çavê wi. Dı bın sımbêla da dıkene, awırki tûj davê qıpê, dûvê xwe heldavê û dıstırê:

Sımkım, sımkım, sımkani
Ezê qıpê bıxwım tevi çûçkani.

Qıp dınêre ku roj xırav e! Rûviyê wê û çûçıkên wê bı tevayi bıxwe. Bir bı rebbê jorin tine ku bı sıtû xarkırınê, bı mıl daninê jı destê rûvi xelasbûn tune. Tırsa xwe dışkêne, dılê xwe qalınd dıke, mılê rûvi dışıdine, çend cara xwe heldavê û ew ji qıpe qıp dıstırê û dıbêje:

Siwarek tê jı derda
Tajiki fêrıs lı berda
Dıvê ezê bêm rûvi bıkım erdê
Û bıkevım serda.

Ku behsa taji dıbe, roj lı rûvi dıçe ava; bı tırs û xofek gıran jı qıpê gazın dıke, dıvê:

— Heş qiza kerê, te ez tırsandım.

Qıp dengê xwe bılındtır dıke û dıvê:

— Lê kurê kerê, te ji ez tırsandım!

Rûviyê me yê fêlbaz ku zorê dıbine, dı nava çav û bıriyan da hunda dıbe û kes êdi siya wi ji nabine.

GOTINÊN PÊŞİYA • B. Zınar

- Hol ku kete ber koşolê, texsir neke.
- Hunera bostana, qıre zebeş ın.
- Hunera boxa, sturi ne.
- Hunera dara, belg û fêki nın.
- Hunera çiya, dar û devi ne.
- Hunera kala, darık û qelûn e.
- Hunera mala, zarok ın.
- Hunera mêra, sımêl û rû ne.
- Hunera pira, tevn û teşine.
- Hunera zeriya, bı bısk û kezi ne.
- Hurmet, ji mırova ra tine rûmet.
- Hurmê ketiye, boçık hevraz e.
- Jın û mêr, weke tevır û bêr.
- Jı serê qıjıkê, qeli çênabe.
- Jı te hereket, jı mın bereket.
- Kes delaliya kesi xweyi nake.
- Kes nakeve gora kesi.
- Keşiş hini kada bûye.
- Ketiye navbera du agıra.
- Kevırê gıran naleqın.
- Kevırê aş çıqas gıran be ji, aşvan bı fena xwe wi radıke

RÛVİ û MAR • Şengalê Mûşi

Rojeki bıharê pır xweş bû. Dar û devi bışkıvibûn, deşt û çiya bı gul û sosınan hatıbûn xemılandın. Jiyanek teze dest pêkırıbû dı qûntara çiyê da.

Bı dengê şalûr û bılbılan, bı tirêjên rojê, rûviyê dûv bı çındık jı xewê hışyar bû. Demeki xwe gevızand û rabû ser pê. Hêwa paqij û hênık a sıbê kışande kezeva xwe û meşiya. Lı vi ali, lı wi ali qıvaz dıda, der û dorê xwe temaşe dıkır. Dı mıl û xepeka ra wek siya bayê derbas bû, hate ber çem. Dı amadekırına derbasbûna çem da bû, mareki serê xwe jı bın kevır bılınd kır û got:

— Roja te bı xêr bırayê rûvi, vê sıbê tu bı lez kuva dıçi? Rûvi sılava wi bı dılgermi lê vegerand û got: ezê derbasi wi ali çem bıbım.

Mar stuyê xwe xar kır û jı rûvi teqezari kır: jı rûvi ra got ez demeki dırêj e ku lı qerexê vi çemi me. Dıxwazım derbasi wi ali çem bıbım, lê bı sobayi (melevani) nızanım. Dı bextê te û xwedê me tu xêra xwe mın ji derbas bıki.

Dılê rûvi bı mar şewıti, avête ser pışta xwe û kete avê. Wexta ku gıhıştın nava çem, marê xayin xwe lı stuyê rûvi pêçand û lûrê xwe lê şıdand! Bin lı rûvi çıkiya, çav dı seri da bûn wek tasa avê! Rûvi iman bı Rebbê Musa ani ku marê wi bıfetısine! Hışê xwe kom kır û bı dengki lerzok gote mar:

— Bırayê eziz, usa xuyaye ku heqiya mın hatiye. Dıxwazım beri mırınê çavê te yê reş maç bıkım.

Marê xayin serê xwe dırêji ber rûvi kır. Rûvi jı nışkava serê wi kıre devê xwe û dıranê xwe lê şıdand, şıdand... Usa şıdand ku mar hêdi hêdi ruh je çû, lûre wi jı stuyê rûvi vebûn û lı ser avê dırej bû.

Rûvi mar kaş kır, kışand qerexê çem. Çırçê wi jı hev vekır û lı ser kûmê dırêj kır. Lı ber serê wi sekını û got:

— Bırayê mar, bırati awa rast dıbê, wek te xaro maro nabê!

(Ka ew marê ku gotına rûviyê hınermend bıke serê xwe.)

GOTINÊN PÊŞİYA • B. Zınar

- Bıra şêrê rojeki bi, ne roviyê sed rojan.
- Bıra şêr te bıxwe, lê xwe nevêje ber bextê rovi.
- Bıra yek be, bıra pak be.
- Bırin heta nexurın, pak nabın.
- Bırina lı hevala, tira kendala
- Bırindar ancax bırina xwe zane.
- Bırina şûran qenc dıbe, lê bırina neyaran qenc nabe.
- Bızına belek, şıvanê kulek, êvarê bı hevra tên guhura teng.
- Bızına jar wexta ku kok dıbe, stuyê xwe lı kendala dıxe.
- Bı gulek bıhar nayê.
- Bı gur ra goşt dıxwe, bı şıvan ra dıgere.
- Bı qizani mir bû, bı jınani pir bû.
- Bo çılkek şir, bızınê dukuje.
- Bo dostiyê hezar, bo dıjmıntiyeyek bes e.
- Bo her derdek, dermanek heye.
- Bo mırovên aqıl, ışaretek bes e.
- Bo qetek nan, malê cıhê dıke.
- Bo xatırê xweyi, mırov kevır navêje sa.
- Boxê ku sturiyê xwe lı diwara bıxe, wê rojek sturiyê wi Bışkê.
- Çıra kesi, heta destê sıbê naşxule.
- Çıvikek gırti, jı qazek çolê çêtır e.
- Çiyayê bê gul, weke insanê bê dıl.
- Diwana bê seri, kes hej jı kesi nin e.
- Diwaro ez jı te ra dıbêjım, lê bûkê tu fêm bıke.
- Diwarê lı ser cemedê, xim nagre.
- Diya zavê lotık davê, diya bûkê kûk e kûk ê.
- Diz dıbê: bınê mın zêr e, hesık dıbê: lê ez jı ku têm!
- Diz jı beroşê ra dıbêje: wêda bıçe rû teniyê.
- Dıjmın nas be ji, neke paşla xwe.
- Dıjmın çıqas bê qewet be ji, disa wi qewet bıhesıbine.
- Dıjmınê bavê, nabe dostê lawê.
- Dıjmınê bı rıhm, çêtır e jı dostê bê rıhm.
- Hiv çıqas bedew be ji, disa qusûrek wê heye.
- Hınek dıkın, hınek duxwın.

EZ NEZANEKİ GUNDİ ME

Ez nızanım dıjmın ki ye
Xwinmıji û dostani çi ye
Rêya rasti wında kıri ye
Rêber were ez nezan ım

Ez nezaneki gundi me
Ez cıvanek nexwendi me
Bı çol û çepera mayi me
Rêber were ez nezan ım

Ez gundiya bajari me
Faşiya aqıl jê bıri me
Nezaniyê bındest kırıme
Rêber were ez nezan ım

Nezaniyê em tev bırın
Şeva tari wında kırın
Zordestiyê em jı rê bırın
Rêber were ez nezan ım

Hinkırın bê hoste nabe
Zanebûn bê xwendın nabe
Nıştıman bê rêber nabe
Rêber were ez nezan ım

Rêber dıvê pır hışyar be
Bı bir û bawer, ihtibar be
Bo mıletê pır guhdar be
Rêber were ez nezan ım

MELE HESEN

EZ KURDÊ KURDISTAN IM RABIN

Ez Kurdê Kurdıstan ım rabın
Bı hesreta jiyan ım rabın
Bendayê nûciwan ım rabın
Geli cıwana rabın rabın
Mêr û jın tev bıra bın rabın
Weka şêrê çiya bın rabın
Bo welat canfida bın rabın
Hûn sosyalê bı yar kın rabın
Pêş dıjmınê xwe diyar kın rabın
Da welatê rızgar kın rabın
Rabın bı hev ra qir kın rabın
Hem bı heva xwe zencir kın rabın
Paxılê dıjmınê çir kın rabın
Da dıjmın bê tedbir kın rabın
Bındestiyê hûn jıbir kın rabın
Rabın mıletê Kurd rabın
Bes xwe jar û feqir kın rabın
Bo xwinmıja xwe esir kın rabın
Way sıbe hat paşve marın rabın
Gav bı gav pêşve herın rabın
Rêça te pır muteber e rabın
Hevalê te şoreşger e rabın
Dı tekoşin gel te were rabın
Şıxulê te her qada şer e rabın
Hêviya roja me were rabın
Da dıjmınê derxe der e rabın
Ev jı me re pır xeter e rabın
Roja xweşi bo me were rabın
Rabın, rabın, rabın, geli hevala rabın
Rabın xwe kar kın rabın

MELE HESEN

www.arsiv51.org

HAY NÊRGIZ

Moderato

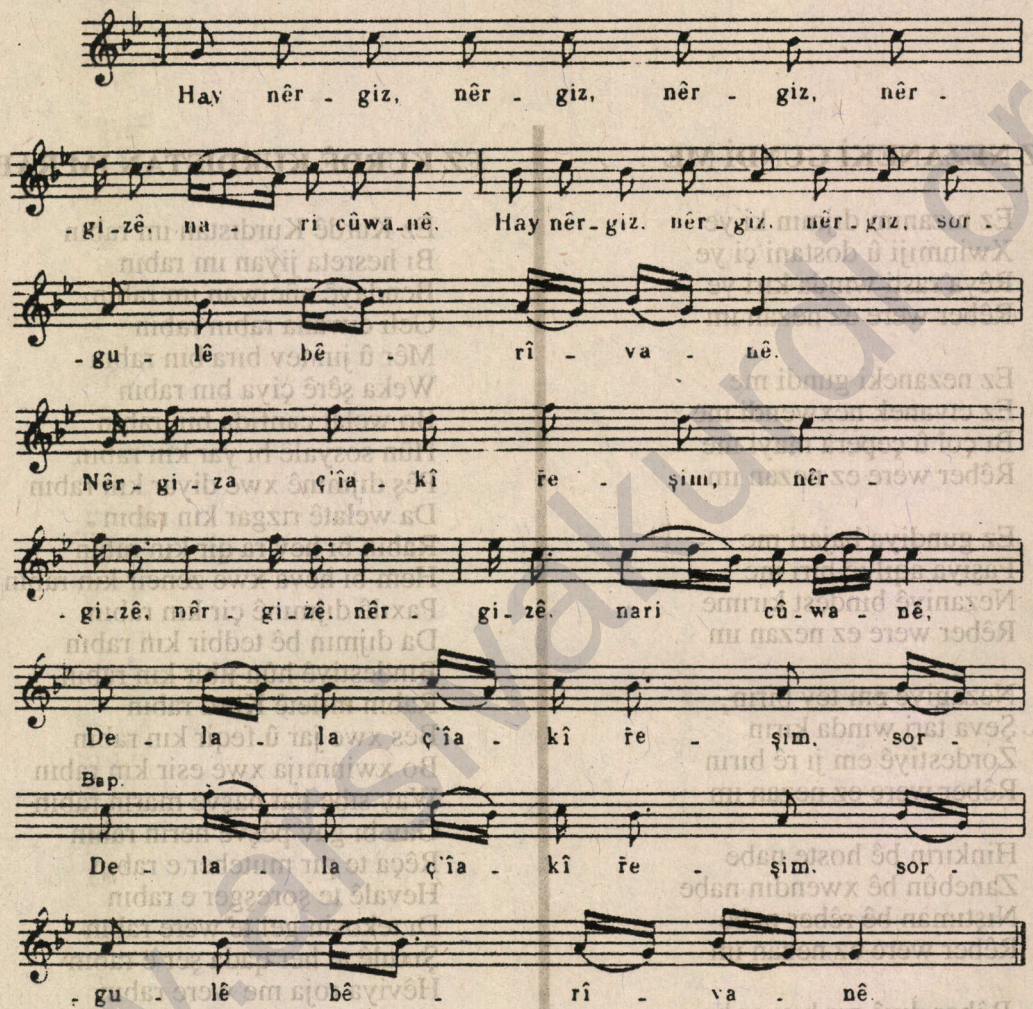

Hay nêrgiz. nêrgiz, nêrgiz, nêrgizê. nari cûwanê.
Hay nêrgiz. nêrgiz. nêrgiz. sorgulê bêrîvanê.
Nêrgiza ç'îakî řeşim, nêrgizê. nêrgizê, nêrgizê, nari cûwanê,
Delala ç'îakî řeşim, sorgulê bêrîvanê.

Hay nêrgiz, nêrgiz, nêrgiz, nêrgiz, nêrgizê. nari cûwanê.
Hay nêrgiz, nêrgiz, nêrgiz. sorgulê bêrîvanê.
H'imayîla bi nexşim, nêrgizê, nêrgizê, nêrgizê,
H'imayîla bi nexşim, sorgulê bêrîvanê.

HKD AÇILSIN!

Çalışma alanı, günümüze dek en temel insani istemleri baskı altına alınmış olan Kürt halkının, dilini, kültürünü, folklorunu araştırmak ve onu geleceğe aktarmak olan Halk Kültürünü Araştırma ve Yaygınlaştırma Derneği (HKD), 21.02.1992 tarihinde İstanbul Valiliği emriyle kapatıldı.

Dünya, insanın insan olma sürecindeki uzun yürüyüşünün ivme kazandığı, demokrasi ve insan hakları alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreçten geçiyor. Türkiye'de de bu gelişmelere paralel olarak demokratikleşme söylemleri, Koalisyon Hükümeti'nin programında yer alıyor. Devletin demokratikleştirilmesi, toplumun mutluluğu alanında tüm toplumsal kesimlerin örgütlü gücünün temel dinamik olduğu bir dönemde, bu türden antidemokratik uygulamalar, Hükümet'in, açıkladığı programın ne ka-dar uzağında olduğunu gösteriyor.

İstanbul'da faaliyet gösteren HKD'nin kapatılması da bu anti-demokratik baskı uygulamalarının bir parçasıdır.

Bu nedenle yasaya, hukuka aykırı ve en önemlisi demokratik hak ve özgürlüklere yönelik olarak girişilen uygulama ve engellemelere karşı, demokrasi güçleri, tüm yurtsever, demokrat kişi ve kuruluşlar, hep birlikte seslerini yükseltmelidirler. HKD'nin kapatılmasını demokratik hak ve özgürlüklere karşı girişilen bir eylem olarak niteliyor, bunu, "Kürt realitesini kabul ediyoruz." diyen Hükümet'in sözü ve eylemi yönünden olumsuz bir tutum olarak görüyor ve bu tür anti-demokratik uygulamaları protesto ediyoruz.

Abbas Akkaya (Sanatçı), Abdurrahman Önen (Eğit-Sen Kurucu Üyesi), **Ağa Ok (Tüm Bel Sen 3 Nolu Şb. Sekr.),** Ahmet Karabağ (Eğit-Sen Van Temsilcisi), **Akkaya İkilisi (Müzik Grubu),** A.Latif Temel (Halk Bil GYK üyesi), **Ali Öncü (Tes-İş 1 Nolu Şb Bşk. D.Bakır),** Altun Ösbay (Tüm Sağlık Sen YK Üyesi İst.), **A.Melik Okyay (HEP Erzurum Merk. İlçe Bşk.),** A.Rıza Genç (Tüm Bel Sen 3 Nolu Şb. Bşk.), **Atilla Coşkun (Avukat),** Aydın Çubukçu (Evrensel Kültür Derg. Gen. Yay. Yön.), **Ayşe Pakdemir (İHD Ank. YK Üyesi),** A. Zeki Okçuoğlu (Yayıncı-Avukat), **Bahattin Işıktaş (TBKP Dent. Kurulu Bşk.),** Bahri Atmaca (Belediye İş Send. Kocaeli Şb. Mali Sekreter), **Bedri Fırat (HEP Erzurum İl Sekr.),** Behram Alabay (Halk Bil Kurucu Üyesi), **Bekir Aydoğar (Belediye İş Send. Kayseri Şb. Bşk.),** Belgin Atamer (HKD YK Üyesi), **Bilgesu Erenus (Sanatçı-Yazar),** Cemal Çelik (Laspetkim-İş Send. Gen. Bşk.), **Cengiz Temel (Halk Bil Sekreteri),** Çiğdem Kazan (Halk Demokrasisi Derg.), **Dara Karakaş (HKD YK Üyesi),** Emre Saltık (Sanatçı), **Emrullah Topal (SBP G.O.P. İlçe Sekreteri),** Ercan Bayer (G.O.P. İlçe YK Üyesi), **Ercan Kanar (İHD İst. YK Bşk.),** Erdal Çınar (Sosyalizm Yolunda Kurtuluş Der. Y.İ. Md.), **Erdal Dağdelen (İst. Tüm Sağlık Sen Yk. Üyesi),** Erdoğan Köse (SBP G.O.P. İlçe Saymanı), **Eren Keskin (İst. İHD YK Üyesi),** Ergin Cinmen İst. Barosu YK Üyesi), **Eyüp Sancar (HEP Ank. YK Üyesi),** Faik Candan (HEP Ank. İl Bşk.), **Faruk Tülay (HKD YK Üyesi),** Fehim Işık (Deng Derg. D.Bakır Temsilcisi), **Feriha Bilgin (SHP Fatih İlçe meclisi Üyesi),** Fero Fırat (İşçiler ve Politika Gazetesi Y.İ.M.), **Fevzi Gerçek (Tüm Sağlık Sen Gen. Bşk),** Fevziye Perişan (Halk Bil G.Y.K. Bşk), **Gani Nar (Sanatçı),** Gürol Oktay (SBP G.O.P. İlçe Yk Üyesi), **Harun Çakmak (HEP Genel Sekr. Yard.),** Harün Bayram (Van HEP İl Delegesi), **Hasan Aslan (Deng Der. Mersin Tems.),** Hasan Fırat (Hınıs HEP İlçe Bşk.), **Hatice Onat (İşsizler Der. Bşk. İst.),** Haydar Bayar (Sanatçı), **Heybet Erdoğmuş (Belediye İş Send. D.Bakır),** Hıdır Bal (Belediye İş Send Beyoğlu Yaka. Şb. Bşk.), **Hıdır Yıldız (Tüm Bel-Sen 3 N Şb. Eğit. Sek.),** Hıdır Pelyuva (Tüm-Belsen Eğit. Sekr.), **Hikmet Çetin (Deng Derg. Sahibi),** Hilmi Karaoğlan (Belediye İş Send. 2 N Şb. Sekr.) Hüseyin Özkan (Belediye İş Send. Gen. Teş Sekr.) Hüseyin Göçer (Emek Der. Mersin Tems.), **Hüseyin Alataş (Newroz Der. Sahibi),** Hüseyin Karabulut (Avukat), **Hüseyin Kalkan (Yeni Ülke Gaz. Haber Müd.),** İbrahim İnce (Avukat), **İlkay Akkaya (Sanatçı),** İlyas Güven (Beld. İş Send. Beyoğlu Yaka. Şb.Sekr.), **İsmail Özkan (İktidar Gazetesi),** İsmet Evreci (Tüm Bel Sen 3 N. Şb. Basın Yay. Sekr.), **İzzet Kızıldağ (Deng Der. Ağrı Temsilcisi),** İzzet Taştan (Avukat), **Kamber Soypak (Avukat),** Kamil Ermiş (Deng Dergisi Y.İ.M), **Kamil Özalp (Tüm Sağlık Sen Sekr. İst.),** Kemal Yüksel (Töb-Der GYK Üyesi), **Kerem Korkmaz (HEP Tekman İlçe Bşk.),** Koma Dengê Azadi (Müzik Grubu), **Koma Şirvan (Müzik Grubu),** Leman Fırtına (İHD İst. YK Üyesi), **Mahmut Çetin (Eğit-Sen Bşk D.Bakır),** Mahmut Döğer (Deng Der. Kartal Tems.), **Mazhar Kara (Govend Der. Sahibi, HKD D.Bakır Bşk.),** Mehmet Batan (Avukat), **Mehmet Keşü (Newroz Der . D.Bakır Tems.),** Metin Yazıcı (Belediye İş Send. Gen. Sekr.), **Muhsin Yılmaz (İHD Şb. Bşk.),** Musa Çelik Yol İş 1 N. Şb. Bşk.), **Mustafa Demir (HEP Ank. İl Sekr.),** Mustafa Aytaş (EĞit-Der İst Şb. YK Üyesi), **Mustafa Çubuk (Emek Yay.Sahibi. ve Yay. Yön.),** Mustafa Yalçıner (Özgürlük Dünyası Der.), **Mutullah Koçtürk (Belediye İş Send. 1 N. Şb. Yk. Üyesi),** Münir Ceylan (Petrol İş Send Bşk.), **Mükerrem Ayyıldız (Govend Der. Y.İ.M.),** M.Emin Sert (Yeni Dünya Plak Yay. Sahibi), **M.Tuncer Caferoğlu (Avukat),** M. Yavuz Binbay (İHD GYK Bşk. Van), **Nahide Yaran (SBP G.O.P İlçe YK Üyesi),** Namidar Canip Çamlıbel (HKD YK Üyesi), **Nasır Söylemez (Deng Der. İzmir Tems.),** Nazdar Kahramaner (İHD YK Üyesi D.Bakır), **Nazım Taban (Emeğin Bayrağı Sahibi ve Y.İ.Md.),** Necati Bayram (HEP İlçe YK Üyesi Van), **Necati Güven (HEP Erzurum İl Bşk.),** Nevzat Yüksel (Eğit-Sen Mersin Tems.), **Nursel Nuraydın (Eğitim İş İl Sekr. Mersin),** Nurten Çağlar (Ank. İHD YK Üyesi), **Resul Kaytas (SBP G.O.P. İlçe Bşk.),** Rıza Zorlu (Laspetkim İş Send. Eğitim Sekreteri), **Rıza Erdoğan (Özgür Halk Der. Sahibi),** Şaban Bayer (SBP G.O.P. İlçe YK Üyesi), **Şevki Ömeroğlu (Toplumsal Kurtuluş Der),** Şükrü Alkanlı (Kurtuluş Der Mersin Tems.), **Tahir Emeloğlu (SBP G.O.P. İlçe YK Üyesi),** Tayyip Kızıldağ (HEP Edremit İlçe YK Üyesi Van), **Tuncer Dilaveroğlu (Yeni Demokrasi Der.),** Tülay Geyik (Avukat), **Ümit Erdoğdu (Demokrat Muhalefet Dergisi Yaz. İş. Müd.),** Vahdettin Karabay (Laspetkim Send. Gen Bşk.), **Veysi Tetik (Eğit Sen 4 Nolu Şb. YK Üyesi),** Y.Ziya Ak (SHP İçel İl Genel Mecl. Üyesi), **Zekeriya Özdinç (Barikat Gazetesi Sahibi ve Yazı İşleri Müd.),** Zeki Taştan (HEP Karayazı-Erzurum İlçe Bşk.), **Zozan-Welat (Sanatçı),** Zülfü Dicleli (Yazar), **Zülfikar Akkar (Eğit Sen 4 Nolu Şb. Bşk.).**

AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN KARARI

Avrupa Parlamentosu, 8 Nisan 1992 tarihli oturumunda, Newroz katliamını değerlendirerek, Hıristiyan Demokrat, Sosyalist ve Liberal grupların oylarıyla Türkiye'de yaşayan Kürtlere ilişkin aşağıdaki kararı aldı. Kararı yetersiz bulduklarından karşı oy kullanan Yeşiller grubu ise, Türkiye ile ilişkilerde insan haklarının ölçü olarak alınmasını, Kürt sorunu konusundaki reformların gerçekleştirilmesine kadar, tüm üye ülkelerin Türkiye'ye ekonomik yardımlarını kesmelerini, ayrıca silah satışlarının da derhal kesilmesini öngören bir karar taslağı hazırlamıştı.

Kabul edilen ortak karar metni:

Avrupa Parlamentosu,

A. 12 Mart 1992 tarihinde Türkiye ve Kuzey Irak'taki Kürtlerin insan haklarının ihlali ve buna yönelik Türkiye Büyük Millet Meclisi ile yapılan görüşmelere; yine 23-25 Mart 1992 tarihlerinde yapılması gereken AT-Türkiye Karma Komisyonu toplantısının, Türk tarafınca ikinci kez iptal edilmesinden duyduğu üzüntüye dikkat çekerek,

B. Kürt yeni yıl kutlamaları esnasında Türkiye'nin Güneydoğusu'nda meydana gelen ve sayısız can kaybına neden olan şiddet olaylarından duyduğu acıyı belirterek,

C. Böylesi olayların, şiddeti daha da tırmandıracağının bilincinde olarak,

D. Bir çok şehirde sokağa çıkma yasağı uygulandığını, basın-yayının engelsiz çalışma olanaklarının bulunmadığı ve özünde bölgede savaş halinin hüküm sürdüğünü belirterek,

E. Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na yeniden saldırması ve bu saldırılarda en az 60 sivilin yaşamını yitirmesinden duyduğu kızgınlığını vurgulayarak,

F. Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerin bir çoğunda Kürtlerin düzenlediği gösterilere atıfta bulunarak,

G. Türkiye'nin de üyesi bulunduğu, Avrupa Konseyi ve AGİK'in, insan hakları ve azınlık hakları konularındaki açıklamalarına dikkat çekerek,

H. Avrupa Topluluğu'nun, genelde tüm ülkeler, özelde ise aday üye ülkelerle ilişkilerinde, insan haklarına saygının etkin bir rolü olduğunu vurgulayarak,

I. Türkiye'nin coğrafik, konumu NATO, AGİK ve Avrupa Konseyi üyeliği nedeniyle bölgedeki ülkelerle ilişkilerdeki önemli rolüne işaret ederek;

1. Bu şiddet olayları kurbanlarının ailelerinin acılarını paylaşır;

2. Türk ordusunun, Güneydoğu'daki masum insanların temel insanlık haklarını ihlal eden ölçüsüz ve aşırı derecede sert eylemlerini kınar;

3. PKK ve Dev-Sol'un, yeni Türk hükümetinin insan haklarının iyileştirilmesi yönündeki çabalarını zedeleyici terörist eylemlerini kınar;

4. Türkiye'yi, terörizmle savaş esnasında insan haklarına kesin saygıya ve ülke içinde orduyu görevlendirmemeye çağırır;

5. Ordu, güvenlik güçleri ve göstericiler arasında meydana gelen kanlı olayların sorumlularının tesbiti için uluslararası bir soruşturmanın yapılmasını talep eder;

6. Kürt sorununun yalnızca barışçıl yollardan çözülebileceği ve bunun Türkiye'nin demokratikleşmesi yönünde temel koşul olduğu inancını vurgular;

7. Hükümeti, bu bölgede devlet ve vatandaşlar arasında güven ortamının oluşması için gerekli tüm önlemleri almaya (özellikle Olağanüstü Hal'i kaldırmaya) ve bölgede tüm halk gruplarının haklarını gözeterek, barışçıl bir çözüme yönelik bir diyaloga girmeye çağırır;

8. Konsey ve Komisyonu bir kez daha, Kürt sorununa kalıcı bir çözüm bulunması için, uluslararası platformlarda olası tüm girişimlerde bulunmaya çağırır;

9. AT-Türkiye Karma Parlamenterler Komisyonu ile İnsan Hakları Alt Komisyonu'nu, Türkiye'deki gelişmeleri dikkatle izlemeleri, sonuçları Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonu ile birlikte değerlendirmeleri ve şiddet olaylarının asıl nedenlerini soruşturmakla görevlendirir;

10. Başkanlığını, İnsan Hakları Alt Komisyonu, AT-Türkiye Karma Parlamenterler Komisyonu ve Dışişleri Komisyonu üyelerinden oluşacak bir heyetin, bölgeye giderek durumu yerinde incelemesi olanağını araştırmakla görevlendirir;

11. Başkanını, bu kararı, Konsey, Avrupa Politik İşbirliği çerçevesinde toplanan Dışişleri Bakanları, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, AGİK Sekreterliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk hükümetine iletmekle görevlendirir.